

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Αθλητικές Σπουδές: Κοινωνιολογία, Ιστορία,
Ανθρωπολογία

Διπλωματική Εργασία

«Ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες και ποδόσφαιρο»

Γεώργιος Καραθανάσης

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαρία Κωλέτση

Αθήνα, Φεβρουάριος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή Καραθανάση Γεώργιου που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες και ποδόσφαιρο»

Καραθανάσης Γεώργιος

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαρία Κωλέτση

Συν-Επιβλέποντες Καθηγητές:

Νικόλαος Κοταρίδης &

Διαμαντής Μαστρογιαννάκης

Αθήνα, Φεβρουάριος 2023

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ασυνόδευτους ανήλικους για τη μεγάλη προθυμία να λάβουν μέρος στην παρούσα έρευνα. Παρά τις δυσκολίες και τα άγχη με τα οποία αναμετρώνται καθημερινά οι νεαροί πρόσφυγες με υποδέχτηκαν στο χώρο τους και μου επέτρεψαν να εισβάλλω για σύντομο χρονικό διάστημα στη ζωή τους.

Οφείλω ένα μεγάλο «ευχαριστώ» στην επιβλέπουσα καθηγήτρια, κα Μαρία Κωλέτση, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε από την πρώτη στιγμή σχετικά με το θέμα της εργασίας, την επιστημονική καθοδήγηση και τις συμβουλές που μου παρείχε.

Ευχαριστώ θερμά τον καθηγητή, κο Μανόλη Τζανάκη, που εν άγνοιά του με ενέπνευσε, μέσω της θεματικής ενότητας που μας παρουσίασε, με τίτλο: «Κοινωνιολογία και ανθρωπολογία του σώματος και του φύλου», να καταπιαστώ με το συγκεκριμένο θέμα.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τα άλλα δύο μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, τους καθηγητές κο Διαμαντή Μαστρογιαννάκη και κο Νικόλαο Κοταρίδη για το χρόνο και τις παρατηρήσεις τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη σχέση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων με το άθλημα του ποδοσφαίρου. Η σχέση αυτή διαθλάται μέσα από διαφορετικά πρίσματα εννοιών όπως είναι το *habitus*, το σωματικό κεφάλαιο και η σωματική εργασία. Σκοπός της έρευνας ήταν να εξετάσει περιπτώσεις ανηλίκων κοντά στο όριο της ενηλικίωσης, οι οποίοι προσπαθούν να χαράξουν μια επαγγελματική πορεία στο χώρο του ποδοσφαίρου και προς το παρόν αγωνίζονται σε τμήματα υποδομών επαγγελματικών συλλόγων της Αθήνας. Ένα από τα θεμελιώδη ερωτήματα της μελέτης αφορούσε το ρόλο που διαδραματίζει το σώμα σε αυτή τη διαδικασία, που μέσω της επιμελούς σωματικής εργασίας διαπλάθεται και εγχαράσσεται με εξειδικευμένες λειτουργίες. Ταυτόχρονα, αναζητήσαμε τους λόγους για τους οποίους οι ανήλικοι επιλέγουν κατά κύριο λόγο το συγκεκριμένο σπορ είτε ως δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου είτε ως επαγγελματική προοπτική.

Προκειμένου να δώσουμε απαντήσεις στα συγκεκριμένα ερωτήματα, στραφήκαμε στις ποιοτικές μεθόδους και συγκεκριμένα στη χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων. Κατόπιν, αφού συναρθρώσαμε τα βασικά μέρη της θεωρίας του Pierre Bourdieu και του Loïc Wacquant, εξετάσαμε την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία που αφορά τα αντικείμενα της έρευνάς μας. Με βάση αυτά τα εργαλεία προχωρήσαμε στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας και την εξαγωγή συμπερασμάτων. Η περαίωση της διαδικασίας μας επιβεβαίωσε το μεγάλο βαθμό αφοσίωσης των ανηλίκων στο ποδόσφαιρο και τη σχεδόν αποκλειστικού τύπου επένδυση που πραγματοποιούν στο σώμα τους. Όπως θα δείξουμε, εντός του φαντασιακού των νεαρών αποτυπώνεται μια αλληλεξάρτηση μεταξύ της κατοχής ενός δυνατού και ικανού σώματος, της επιτυχίας στο σπορ και της αλλαγής των όρων διαβίωσης. Παράλληλα, θα αναδείξουμε και πτυχές που αφορούν τη συμβολή του ποδοσφαίρου στην ψυχική υγεία των ασυνόδευτων.

Λέξεις – Κλειδιά: Ασυνόδευτοι ανήλικοι, πρόσφυγες, ποδόσφαιρο, σωματικό κεφάλαιο, σωματική εργασία, συμβολικό κεφάλαιο, *habitus*.

«Unaccompanied Refugee Minors and football»

Karathanasis Georgios

ABSTRACT

This paper deals with the relationship between unaccompanied refugee minors and the sport of football. This relationship is refracted through different prisms of concepts such as habitus, body capital and bodily labour. The aim of the research was to examine cases of minors close to the threshold of adulthood, who are trying to carve a professional path in football and are currently playing in the infrastructure sections of professional clubs in Athens. One of the fundamental questions of the study concerned the role played by the body in this process, which through diligent physical work is shaped and infused with specialized functions. At the same time, we sought the reasons why minors predominantly choose this sport either as a leisure activity or as a professional prospect.

In order to provide answers to these questions, we turned to qualitative methods, in particular the use of semi-structured interviews. Then, after synthesizing the main parts of Pierre Bourdieu's and Loïc Wacquant's theory, we examined the Greek and international literature related to the objects of our research. Based on these tools, we proceeded to analyze the results of the research and draw conclusions. The completion of our process confirmed the high degree of commitment of minors to football and the almost exclusive investment they make in their bodies. As we will show, an interdependence between having a strong and capable body, success in the sport and a change in living conditions is reflected in the minds of the juveniles. At the same time, we will also highlight aspects related to the contribution of football to the mental health of unaccompanied youth.

Keywords: Unaccompanied minors, refugees, football, body capital, bodily labour, symbolic capital, habitus.

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΟΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	11
1.1 Ο νομικός ορισμός	11
1.2 Το πλαίσιο προστασίας.....	12
1.3 Το προσφυγικό καθεστώς.....	15
1.3.1 Φύλη, εθνικότητα και εθνοτική καταγωγή	15
1.3.2 Η θρησκεία.....	16
1.3.3 Πολιτικές πεποιθήσεις	16
1.3.4 Συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα	17
1.3.5 Ειδικότερες μορφές δίωξης	17
1.4 Επιβαρυντικοί Παράγοντες	17
1.4.1 Μακροχρόνιες διαδικασίες	18
1.4.2 Εκπαίδευση	18
1.4.3 Η ζωή μετά τα 18	19
1.5 Η συναισθηματική και ψυχική κατάσταση	21
ΣΩΜΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ	23
2.1 Η παραμέληση του σώματος	23
2.2 Το αναλώσιμο σώμα	23
2.3 Οι τεχνικές του σώματος και η μίμηση.....	24
2.4 Τα πειθαρχημένα σώματα	25
Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ BOURDIEU ΚΑΙ WACQUANT.....	27
3.1 Η εννοιολογική τριλογία: <i>habitus</i> , πεδίο, κεφάλαιο.....	27
3.2 Το αθλητικό πεδίο κατά τον Bourdieu.....	29
3.3 Σωματικό κεφάλαιο και σωματική εργασία	32
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	34
4.1 Μέθοδος έρευνας	34
4.2 Ερευνητικά εργαλεία	36
4.3 Το δείγμα	37
4.4 Ζητήματα δεοντολογίας της έρευνας	39
4.5 Σχεδιασμός της συνέντευξης βάθους.....	41
4.6 Κωδικοποίηση και ερμηνεία	43
ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	45

5.1 Ενασχόληση με τον αθλητισμό	45
5.2 Ενασχόληση με το ποδόσφαιρο	49
5.3 Προσωπική επένδυση	59
5.4 Σώμα και τεχνική	63
5.5 Ένταξη, ενσωμάτωση και αποδοχή.....	66
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	84
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	84
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	86
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Παράδειγμα απομαγνητοφωνημένης συνέντευξης.....	89

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα ζει ένας αρκετά σημαντικός αριθμός παιδιών προσφύγων, όπως θα δείξουμε και στη συνέχεια. Εκκινώντας από τη θεμελιακή παραδοχή πως τα παιδιά αποτελούν a priori ευάλωτη κοινωνική ομάδα, επιλέξαμε να ασχοληθούμε με μια κατηγορία ανηλίκων που διατρέχει επιπλέον κίνδυνο και είναι αυτή των ασυνόδευτων. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες διαγράφουν παρόμοιες πορείες με τον υπόλοιπο προσφυγικό πληθυσμό και δεν είναι ποτέ σίγουρο εάν πρόκειται να παραμείνουν στη χώρα ή εάν θα αναζητήσουν επίσημους και ασφαλείς ή ανεπίσημους και ριψοκίνδυνους τρόπους για να προωθηθούν σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Παρόλα αυτά, για όσους παραμείνουν στη χώρα και για όσο κρατήσει κάτι τέτοιο παρέχεται η απαραίτητη προφύλαξη από ένα θεσμισμένο πλαίσιο προστασίας, το οποίο μπορεί να μη μετρά πολλά χρόνια ζωής, όμως, πλέον, είναι εξορθολογικοποιημένο και ακολουθεί τους ανηλίκους από την πρώτη στιγμή που θα φτάσουν στη χώρα μέχρι την ώρα που θα επανενωθούν με τις οικογένειές τους στο εξωτερικό ή ενηλικιωθούν.

Τα παιδιά αυτά αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της πόλης της Αθήνας μιας κι εδώ εδρεύουν οι περισσότερες δομές στις οποίες φιλοξενούνται. Σκεφτήκαμε, λοιπόν, να φωτίσουμε κάποιες πλευρές της καθημερινότητας αυτών των παιδιών, δίνοντάς τους μια κάποια ορατότητα. Τα τελευταία χρόνια άλλωστε, η εγχώρια βιβλιογραφία εμπλουτίζεται διαρκώς με έρευνες και θεωρητικές προσεγγίσεις σε ότι αφορά τους ασυνόδευτους, κυρίως στα πεδία της διαπολιτισμικής ψυχολογίας και εκπαίδευσης. Από την πλευρά μας, παίρνοντας ως δεδομένο πως το πρώτο πράγμα που έχουν στο μυαλό τους αυτά τα παιδιά είναι το πως θα εξασφαλίσουν τους όρους της επιβίωσής τους, αναζητήσαμε ανηλίκους που προσπαθούν να πετύχουν κάτι τέτοιο μέσω του αθλητισμού. Η διεθνής βιβλιογραφία έχει ασχοληθεί σημαντικά με το κρίσιμο ζήτημα της ενσωμάτωσης και της σχέσης της με τον αθλητισμό. Άξια αναφοράς είναι και η σχετική διπλωματική εργασία του Κωσταντίνου Κακκαβά στο συγκεκριμένο μεταπτυχιακό πρόγραμμα του Ε.Α.Π. με τίτλο: «Αθλητισμός και κοινωνική ένταξη. Η περίπτωση μιας δομής φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων σε έναν ορεινό δήμο».

Ωστόσο, εμείς θελήσαμε να δούμε κάτι διαφορετικό. Σκοπός ήταν να αναδειχτούν οι λόγοι των ανηλίκων για το πως αντιλαμβάνονται οι ίδιοι τη σχέση τους με το άθλημα

το οποίο έχουν επιλέξει, το ποδόσφαιρο εν προκειμένω, και τι προσδοκίες έχουν από αυτή την ενασχόληση. Το σώμα, ως το μοναδικό αγαθό που μπορούν να φέρουν από τη χώρα καταγωγής, αποτελεί την κορωνίδα της καθημερινότητάς τους, η οποία αναλύεται στο μεθοδικό και επίμονο χτίσιμό του. Η αξία του σωματικού κεφαλαίου, λοιπόν, υπήρξε ένα από τα βασικά ζητήματα με το οποίο καταπιάστηκε η παρούσα έρευνα, κάτι που θα φανεί εντονότερα και στην ανάλυση των θεματικών που αναδείχθηκαν από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Επιπλέον, αναζητήσαμε τους λόγους για τους οποίους επιλέγεται κατά κόρον το ποδόσφαιρο από τη συγκεκριμένη κατηγορία παιδιών ως επαγγελματικός προσανατολισμός. Φυσικά, πρόκειται για ένα προλεταριακό άθλημα όπως έλεγε ο Eric Hobsbawm, αλλά ταυτόχρονα έχουμε να κάνουμε και με το πιο πολυπροβεβλημένο σπορ και έναν από τους βασικούς πυλώνες της παγκόσμιας πολιτισμικής βιομηχανίας (Hobsbawm, 2012, σ. 49). Παρόλα αυτά, οι ανήλικοι στάθηκαν στην εύκολη πρόσβαση που εγγυάται το εν λόγω σπορ και στην αξία που έχει το σύστημα προδιαθέσεων και ροπών που αναπαράγεται εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος, αλλά και από τον περίγυρο.

Η ημιδομημένη συνέντευξη μας βοήθησε να έχουμε μια αρκετά πλήρη εικόνα για τα νοήματα με τα οποία ντύνουν οι ανήλικοι την ενασχόλησή τους με το σπορ και τις αναπαραστάσεις που έχουν για τον εαυτό τους. Για την ανάλυση των θεματικών που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις των ανήλικων χρησιμοποιήσαμε ένα μέρος των θεωριών του Pierre Bourdieu και του Loïc Wacquant, αλλά και ένα πλήθος επιστημονικών άρθρων για τη σχέση των προσφύγων με τον αθλητισμό. Πρώτα από όλα, όμως, χρειάστηκε να ορίσουμε τι είναι ασυνόδευτος ανήλικος, ποιο είναι το πλαίσιο προστασίας αυτών των παιδιών και ποια είναι τα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΟΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

1.1 Ο νομικός ορισμός

Για να ορίσουμε τι είναι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες θα χρειαστεί να μιλήσουμε αρκετά με βάση νόμους, διατάξεις, κανονισμούς, συμβάσεις και ευρωπαϊκές οδηγίες. Σαφώς, η νομική ορολογία είναι απαραίτητη για την κατανόηση του προφίλ των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα, της καθημερινότητάς τους, των συνθηκών στέγασής τους, των ανησυχιών, με λίγα λόγια του κόσμου τους. Αυτό που δεν αποτυπώνεται σε όλο του το εύρος στην παρεχόμενη βιβλιογραφία είναι η κοινωνική ταυτότητα του ασυνόδευτου ανήλικου στην Ελλάδα. Η συγκεκριμένη νομική οριοθέτηση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των ανηλίκων, οι κοινές συνθήκες διαβίωσης, οι κοινές δυσκολίες, οι κοινές εμπειρίες, τα κοινά άγχη που αντιμετωπίζουν και η προσφυγιά ως κατάσταση συγκροτούν έναν ανθρωπολογικό τύπο εφήβου που δεν έχει μελετηθεί παρά αποσπασματικά.

Ο ορισμός που δίνεται στο άρθρο 34 του πιο πρόσφατου νόμου, του 4375/2016, έχει ως εξής: «Ασυνόδευτος ανήλικος ορίζεται ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής, ηλικίας κάτω των 18 ετών, ο οποίος φθάνει στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί τη γονική του μέριμνα σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία και για όσο χρόνο η γονική του μέριμνα δεν έχει ανατεθεί σε κάποιο άλλο πρόσωπο σύμφωνα με το νόμο και δεν ασκείται στην πράξη, ή ο ανήλικος που εγκαταλείπεται ασυνόδευτος μετά την είσοδό του στην Ελλάδα» (Νόμος 4375, 2016).

Η Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε για τους Πρόσφυγες έχει ορίσει τους ασυνόδευτους ανηλίκους ως εξής: «Ως ασυνόδευτος ανήλικος αιτών άσυλο ορίζεται ένα πρόσωπο κάτω από την ηλικία των 18 ετών (ή της ηλικίας ενηλικίωσης κατά το δίκαιο της χώρας ασύλου) το οποίο δεν συνοδεύεται από τους γονείς του, από επίτροπο, ή από άλλον ενήλικο που σύμφωνα με τον νόμο ή το έθιμο είναι υπεύθυνος για την επιμέλειά του και αιτείται να υπαχθεί στο καθεστώς του πρόσφυγα στη χώρα ασύλου» (Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες & Συνήγορος του Πολίτη, 2005).

Ωστόσο, εκτός από τους ανηλίκους που καταφθάνουν μόνοι τους σε χώρες της Ευρώπης, υπάρχει και η κατηγορία των ανηλίκων που φθάνουν συνοδευόμενα σε

έναν τόπο, μολαταύτα στη συνέχεια χωρίζονται από τα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για την φροντίδα τους (separated children). Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβαίνει για μια σειρά από λόγους. Υπάρχουν περιπτώσεις που οι ενήλικες που συνοδεύουν τα παιδιά να μην είναι κατάλληλοι για να αναλάβουν τη φροντίδα τους, οπότε τους αφαιρείται η επιμέλεια. Δεν είναι επίσης λίγες οι φορές που οι συνοδοί ενδέχεται να μην έχουν την επιμέλεια των παιδιών, καθώς πρόκειται για μακρινούς συγγενείς ή φίλους της οικογένειας, και μπορούν να την αποκτήσουν μόνο μέσω δικαστικών αποφάσεων. Ωστόσο, υπάρχει η πιθανότητα οι συνοδοί να έχουν αναλάβει να οδηγήσουν τα παιδιά με ασφάλεια στην πρώτη χώρα υποδοχής, όπου τα εγκαταλείπουν, συνεχίζοντας κατά μόνας το ταξίδι τους προς την Ευρώπη.

Βέβαια, δεν είναι λίγοι οι ανήλικοι που ξεκινούν την περιπλάνησή τους με σκοπό να επανενωθούν με κάποιο μέλος της οικογένειάς τους το οποίο είναι εγκατεστημένο σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Στην περίπτωση αυτή, η Ελλάδα αποτελεί χώρα υποδοχής και προσωρινής παραμονής των προσφύγων αυτών έως ότου φθάσουν στον τελικό προορισμό τους. Κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει εφικτός είτε κινώντας με την βοήθεια των επαγγελματιών την τυπική διαδικασία, είτε διαφεύγοντας άτυπα σε άλλη χώρα. Σύμφωνα με το διεθνές δίκτυο δημοσιογράφων *Lost in Europe* έπειτα από έρευνα δεδομένων που διεξήγαγε και δημοσίευσε περί τα μέσα του προηγούμενου έτους, τουλάχιστον 18.292 ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες έχουν χαθεί στην Ευρώπη μεταξύ των ετών 2018-2020 (Ζώτου, 2021). Με βάση τα επικαιροποιημένα στοιχεία, κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας, στον ελλαδικό χώρο φιλοξενούνται 2.528 ασυνόδευτοι ανήλικοι, εκ των οποίων 85% είναι αγόρια 15% κορίτσια, ενώ σε 7% αντιστοιχεί ο αριθμός των ανηλίκων που βρίσκονται κάτω των 14 ετών (Ειδική Γραμματεία Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων, 2022).

1.2 Το πλαίσιο προστασίας

Θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μια εικόνα αναφορικά με τον ισχύοντα μηχανισμό ο οποίος ενεργοποιείται στις περιπτώσεις των προσφύγων και των μεταναστών. Ο Νόμος 4375/2016 προβλέπει την Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης, η οποία είναι επιχειρησιακά αρμόδια για τη λεπτομερή καταγραφή, εξακρίβωση της ταυτότητας και τις διαδικασίες επαλήθευσης των στοιχείων των υπηκόων τρίτων χωρών ή των ανιθαγενών που εισέρχονται παράτυπα στη χώρα, από την πρώτη στιγμή της άφιξής τους στην επικράτεια και για τις διαδικασίες που θα τηρηθούν

μετέπειτα ανάλογα με το προφίλ και τις ανάγκες τους (Σαράντου-Θεοδωροπούλου, 2019, σ. 21).

Σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία οι ασυνόδευτοι ανήλικοι θεωρούνται «ευάλωτα άτομα», οπότε υπόκεινται σε διαφορετική διαδικασία από τον υπόλοιπο προσφυγικό και μεταναστευτικό πληθυσμό. Η αρχή του διαχωρισμού τους από τους υπόλοιπους πρόσφυγες έγινε το 1989 από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Η σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού επικυρώθηκε στην Ελλάδα με το Νόμο 2101/ 1992 ΦΕΚ 192/Α' / 2-12-1992. Έτσι λοιπόν, μετά την είσοδό τους στη χώρα και αφού παραστούν στο αρμόδιο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης για να δηλώσουν τα στοιχεία τους και να ενημερωθούν για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, αναγνωρίζεται η ευαλωτότητα τους, περνούν από ιατρικό έλεγχο και δέχονται ψυχοκοινωνική υποστήριξη από το εξειδικευμένο προσωπικό των Μ.Κ.Ο που βρίσκονται εντός των Κλειστών Ελεγχόμενων Δομών. Ταυτόχρονα, σύμφωνα με το Άρθρο 18, σε Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ, οι αρχές υποχρεούνται να ενημερώνουν τον αρμόδιο κατά τόπον Εισαγγελέα ώστε να προβεί στο διορισμό επιτρόπου για τον κάθε ασυνόδευτο ανήλικο. Κατόπιν, οδηγούνται στο αρμόδιο Περιφερειακό Γραφείο Ασύλου για να αιτηθούν διεθνούς προστασίας. Μόλις ολοκληρωθούν αυτές οι διαδικασίες, οι υπηρεσίες πρώτης υποδοχής συνεργάζονται με τους αρμόδιους φορείς ώστε οι ανήλικοι να παραπεμφθούν σε κατάλληλα στεγαστικά πλαίσια (Οδηγία 2013/33/ΕΕ).

Το συντριπτικό ποσοστό των ανηλίκων διαμένει σε δομές φιλοξενίας. Με βάση την Υπουργική Απόφαση 11.1/6343/2015, για το *Γενικό Κανονισμό Λειτουργία Δομών Φιλοξενίας υπηκόων τρίτων χωρών που λειτουργούν με μέριμνα της Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής*, οι δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: α) αρρένων και θηλέων έως 12 ετών, β) αρρένων άνω των 12 και γ) θηλέων άνω των 12. Αυτή τη στιγμή, υπάρχουν 71 δομές φιλοξενίας συνολικής δυναμικότητας 1.994 θέσεων οι οποίες ανήκουν σε διαφορετικές Μ.Κ.Ο. Για τα παιδιά που βρίσκονται από το 16^ο έτος της ηλικίας τους και έπειτα, μιλάνε καλά ελληνικά ή αγγλικά και έχουν επιδείξει θέληση και δυνατότητες για ενσωμάτωση στη χώρα, υπάρχουν και τα διαμερίσματα ημιαυτόνομης διαβίωσης τα οποία επί του παρόντος είναι 82 και η συνολική τους δυναμικότητα είναι 328 θέσεων. Τα

διαμερίσματα αυτά λειτουργούν επίσης κάτω από την επίβλεψη και τη χρηματοδότηση Μ.Κ.Ο (Υπουργική Απόφαση 11.1/6343/2015, άρθρο 3, παρ. β).

Για τους ανήλικους μικρότερης ηλικίας υπάρχει και η δυνατότητα αναδοχής τους από οικογένειες Ελλήνων οι οποίες αναλαμβάνουν είτε βραχυπρόθεσμα είτε μακροπρόθεσμα τη συνολική τους φροντίδα και ευημερία. Δεν είναι μάλιστα λίγες οι φορές που οι υποθέσεις αναδοχής οδηγούν σε υιοθεσία. Τέλος, αυτή τη στιγμή, ελάχιστοι είναι οι ασυνόδευτοι που διαμένουν σε δομές επείγουσας φιλοξενίας είτε πρόκειται για ειδικά διαμορφωμένα ξενοδοχεία είτε για «Ασφαλείς Ζώνες» εντός των Κλειστών Ελεγχόμενων Δομών. Βέβαια, δε θα πρέπει να ξεχνάμε πως υπάρχουν και ανήλικοι που για διάφορους λόγους είναι άστεγοι και άλλοι που διαμένουν σε διαμερίσματα με άλλους ομοεθνείς. Αμφότερες αυτές οι κατηγορίες ανηλίκων διατρέχουν μεγάλους κινδύνους.

Η Ειδική Γραμματεία Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων λειτουργεί βάσει των άρθρων 35 και 42 του Ν. 4622/2019 και υπάγεται στις αρμοδιότητες της Υφυπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου. Ο συγκεκριμένος φορέας είναι αρμόδιος για τη διαμόρφωση των προδιαγραφών λειτουργίας των κέντρων φιλοξενίας και των διαμερισμάτων ημιαυτόνομης διαβίωσης και ελέγχει την εφαρμογή τους μέσω της συνεργασίας της με κρατικούς και μη κρατικούς φορείς. Η Ε.Γ.Π.Α.Α. διαχειρίζεται τα αιτήματα στέγασης και χαράζει στρατηγική για την επιλογή πλαισίου διαμονής βάσει των αναγκών των ανηλίκων. Εκτός όλων αυτών, συντονίζει τη δράση όλων των υπηρεσιών και φορέων, δημόσιων ή ιδιωτικών, που εμπλέκονται σε ζητήματα προστασίας ασυνόδευτων ανηλίκων, όπως η υγεία, η εκπαίδευση, η εργασία, και καθορίζει την εθνική στρατηγική για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων σε συνεργασία με τις υπόλοιπες αρμόδιες αρχές, κατά τον λόγο της αρμοδιότητάς τους (Νόμος 4622/2019, άρθρα 35 και 42).

Οι ανήλικοι, αφότου καταθέσουν αίτημα διεθνούς προστασίας, λαμβάνουν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα προσωρινής ισχύος μέχρι τον καθορισμό της συνέντευξης ασύλου. Η αναμονή για τη συνέντευξη, όπου και θα κριθεί από τις αρμόδιες αρχές εάν είναι δικαιούχοι κάποιας μορφής προστασίας, μπορεί να διαρκέσει από ένα έως και περισσότερα χρόνια. Επιπλέον, κατά την αίτηση ασύλου, οι ανήλικοι μπορούν να αιτηθούν την επανένωσή τους με άτομα της οικογένειάς τους που διαμένουν σε άλλες χώρες της Ε.Ε. Η αρχή της οικογενειακής επανένωσης

συμπεριλαμβάνεται στον Κανονισμό «Δουβλίνο III» και προβλέπει την εξέταση της αίτησης από το κράτος στο οποίο βρίσκεται νόμιμα ένα μέλος της οικογένειας του ασυνόδευτου ανηλίκου, εφόσον κάτι τέτοιο είναι προς το βέλτιστο συμφέρον του. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε στο συγκεκριμένο σημείο, πως στην πράξη οι ασυνόδευτοι ανήλικοι είναι εξαιρετικά απίθανο να απελαθούν παρότι υπάρχει σχετική διάταξη (Σαράντου-Θεοδωροπούλου, 2019, σ. 27). Αυτό σημαίνει πως άσχετα με την έκβαση του αιτήματός τους, συνεχίζουν να απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους όπως είναι η δωρεάν στέγαση, η τροφή, η εκπαίδευση, η ιατρική περίθαλψη και η πρόσβαση σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, έως ότου ενηλικιωθούν.

1.3 Το προσφυγικό καθεστώς

Η βασική προϋπόθεση για την υπαγωγή κάποιου ατόμου σε προσφυγικό καθεστώς συνιστά ο βάσιμος και δικαιολογημένος φόβος δίωξης. Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 δεν ορίζει ρητά ποιος είναι ο ακριβής ορισμός της δίωξης, αλλά συνάγεται ότι μπορεί να αφορά σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, απειλή της ελευθερίας ή ακόμα και της ζωής, διακρίσεις, κακομεταχείριση κ.ά. Συγκεκριμένα, σχετικά με το καθεστώς του πρόσφυγα, στο άρθρο 1 Α (2) της Σύμβασης ορίζεται ότι: «Κάθε πρόσωπο το οποίο λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει υπηκοότητα και δεν μπορεί ή λόγω του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία της χώρας αυτής» (Νομοθετικό Διάταγμα 3989/1959). Για να διαπιστωθεί ο βάσιμος και δικαιολογημένος φόβος, αρκεί η δίωξη να οφείλεται σε έναν από αυτούς τους λόγους, χωρίς κατ' ανάγκη να λειτουργούν σωρευτικά.

1.3.1 Φυλή, εθνικότητα και εθνοτική καταγωγή

Η φυλή, η εθνικότητα ή η εθνοτική καταγωγή αποτελούν βασικό λόγο δίωξης σε πολλές περιπτώσεις αιτημάτων ασύλου των ανηλίκων. Πρόκειται για περιπτώσεις που οι κρατικοί φορείς δεν αναγνωρίζουν στα παιδιά συγκεκριμένης φυλής ή εθνικότητας το δικαίωμα στην ιθαγένεια ή στην καταχώρηση της γέννησής τους. Συμβαίνει επίσης να αρνούνται σε παιδιά που ανήκουν σε συγκεκριμένες εθνοτικές ομάδες το δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση ή σε υπηρεσίες υγείας. Επιπροσθέτως, αφορά στις πολιτικές που αποσκοπούν στην απομάκρυνση των παιδιών από τους γονείς τους λόγω της φυλετικής ή εθνικής καταγωγής τους ή επειδή ανήκουν σε αυτόχθονες

πληθυσμούς. Σε περιπτώσεις κοριτσιών που ανήκουν σε συγκεκριμένες εθνοτικές ομάδες, έχει καταγραφεί ως μέσο δίωξης η σεξουαλική κακοποίηση, ο βιασμός, η εμπορία ή η στρατολόγηση σε συγκεκριμένες ομάδες (Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2009).

1.3.2 Η θρησκεία

Ό,τι συναντούμε στις περιπτώσεις ενήλικών, όπου αρκετά συχνά ενυπάρχει ο κίνδυνος δίωξης τους λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων, το ίδιο ενδέχεται να συμβαίνει και στον πληθυσμό των ανηλίκων. Για να αποδειχθεί αυτός ο λόγος δίωξης που προβλέπεται στη Σύμβαση, δεν απαιτείται να εκπληρώνει το παιδί στην πράξη τα λατρευτικά του καθήκοντα, αλλά αρκεί να γίνεται αντιληπτό ότι ο ανήλικος ασπάζεται συγκεκριμένη θρησκεία ή αίρεση. Σε ορισμένες θρησκείες απαιτείται μια τυποποιημένη συμπεριφορά των πιστών και ιδιαίτερα των ανηλίκων, γεγονός που είναι ικανό να προκαλέσει φόβο σε περιπτώσεις που μία θρησκευτική επιταγή δεν εκπληρώνεται με τον προβλεπόμενο τρόπο. Τα ανήλικα κορίτσια, συγκριτικά με τα αγόρια, υφίστανται μεγαλύτερη πίεση όσον αφορά στην υποχρέωση θρησκευτικής λατρείας και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις με εκδήλωση δουλοπρεπούς και ταπεινωτικής συμπεριφοράς (Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2009).

1.3.3 Πολιτικές πεποιθήσεις

Η ικανότητα του παιδιού να έχει πολιτική γνώμη είναι ένα ζήτημα πραγματικό που αξιολογείται με κριτήριο το επίπεδο της ωριμότητας, της ανάπτυξης και της εκπαίδευσής του. Είναι σημαντικό να αναγνωρίζεται ότι τα παιδιά μπορεί να δραστηριοποιούνται πολιτικά και να έχουν πολιτικές απόψεις ανεξάρτητα από τους ενήλικες και από οποιοδήποτε κράτος και αν προέρχονται. Επομένως, μπορεί να φοβούνται τη δίωξη εξαιτίας μιας ενδεχόμενης πολιτικής τους δράσης. Δεν είναι σπάνιες οι φορές που απαντάται η ύπαρξη ακτιβιστών σπουδαστών, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών, που ηγούνται σε πολλά εθνικο-απελευθερωτικά κινήματα ή κινήσεις διαμαρτυρίας εναντίων καθεστώτων. Στις περιπτώσεις των αιτημάτων ασύλου των παιδιών υπάρχουν περιπτώσεις που οι λόγοι φόβου δίωξης λόγω των αποδιδόμενων πολιτικών πεποιθήσεων διαπλέκονται με αυτούς της θρησκείας (Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2009).

1.3.4 Συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα

Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες Οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας, ως ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ορίζεται «μία ένωση προσώπων που συνδέονται με ένα κοινό χαρακτηριστικό, άλλο από το φόβο δίωξης ή που αντιμετωπίζονται ως ομάδα από την κοινωνία. Το χαρακτηριστικό είναι συχνά έμφυτο, αναλλοίωτο ή θεμελιώδες για την ταυτότητα, τη συνείδηση ή την άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μελών της» (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2009). Για παράδειγμα μπορεί να υπάρξει δίωξη ατόμων για λόγους που αφορούν το σεξουαλικό προσανατολισμό, κάποια αναπηρία ή νόσους όπως ο HIV.

1.3.5 Ειδικότερες μορφές δίωξης

Εντούτοις, τα παιδιά ενδέχεται να υφίστανται και άλλες μορφές δίωξης, σε σύγκριση με τους ενήλικους. Αυτό συμβαίνει διότι λόγω του νεαρού της ηλικίας και της συνακόλουθης έλλειψης ωριμότητας η βλάβη που έχουν υποστεί ή φοβούνται πως θα υποστούν από τον εκάστοτε φορέα δίωξης είναι πολλαπλάσια, μιας και αφενός μπορούν πολύ πιο εύκολα να εξαπατηθούν και αφετέρου δεν έχουν τη δυνατότητα να προστατεύσουν τον εαυτό τους (Σπυροπούλου, 2016, σ.24). Την ίδια στιγμή, δε θα πρέπει να ξεχνάμε πως τα παιδιά διαθέτουν κατοχυρωμένα δικαιώματα η παραβίαση των οποίων συνιστά αδίκημα. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού απαγορεύει την άσκηση οιασδήποτε μορφής βίας στα παιδιά, συμπεριλαμβανομένης της σωματικής, ψυχολογικής και σεξουαλικής, κατά το χρόνο που βρίσκονται υπό την επιμέλεια των γονέων τους ή άλλων προσώπων.

Η Εκτελεστική Επιτροπή του Προγράμματος του Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες έχει αναγνωρίσει ότι: «Στην περίπτωση των παιδιών συνιστούν ειδικότερες μορφές δίωξης η στρατολόγηση σε νεαρή ηλικία, η εμπορία παιδιών και η γυναικεία κλειτοριδεκτομή. Ενδεικτικά, άλλες περιπτώσεις δίωξης που πλήττει ειδικότερα τα παιδιά είναι: η οικογενειακή και ενδο-οικογενειακή βία, ο εξαναγκασμός σε γάμο ή ο γάμος ανηλίκων, η ειλωτεία ή η επικίνδυνη παιδική εργασία, η καταναγκαστική εργασία, η καταναγκαστική πορνεία και η παιδική πορνογραφία» (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2009).

1.4 Επιβαρυντικοί Παράγοντες

1.4.1 Μακροχρόνιες διαδικασίες

Εξαιρετικής σημασίας για τη σημαντικότητα της παρούσας έρευνας είναι τα προσχώματα τα οποία τίθενται από το υπάρχον πλαίσιο στο δρόμο των ανηλίκων προς την ένταξη. Ένα από τα βασικά ζητήματα είναι ο εγκλωβισμός των ανηλίκων σε διαδικασίες που όπως αναφέραμε είναι μακροχρόνιες και με αμφίβολο αποτέλεσμα. Οι μακρόσυρτες αυτές διαδικασίες, είτε πρόκειται για υποθέσεις ασύλου είτε πρόκειται για διαδικασίες επανένωσης ή μετεγκατάστασης, οδηγούν τα παιδιά στο να μένουν για χρόνια σε μια «μετέωρη κατάσταση». Αυτή η «limbo», όπως ονομάζεται, κατάσταση έχει ως συνέπεια εκδηλώσεις ακραίου άγχους, αυτοτραυματισμούς και πιθανή απροθυμία για οτιδήποτε δημιουργικό. Όπως διαβάζουμε στη μελέτη των Σαράντου και Θεοδοροπούλου «Οι διαδικασίες διαρκούν τόσο πολύ, ώστε τα παιδιά ξεκινούν να μαθαίνουν ελληνικά και μετά πηγαίνουν σε άλλη χώρα. Σε μια περίπτωση το ανήλικο επανενώθηκε με την οικογένειά του μετά από δύομιση χρόνια» (Σαράντου & Θεοδοροπούλου, 2019, σ. 94). Τέλος, χωρίς να επεκταθούμε, οφείλουμε να αναφέρουμε πως η αναμονή είναι δυνατό να επηρεάσει και την έκβαση των αποφάσεων. Παρόλο που ισχύει πως ακόμα κι αν το αίτημα ενός ασυνόδευτου εξετασθεί μετά την ενηλικίωσή του λαμβάνεται ωσάν να είναι ακόμη ανήλικος, παρατηρείται μια μεγαλύτερη εύκολη από τη μεριά των χειριστών να απορρίψουν τα αιτήματα αιτούντων που στο μεσοδιάστημα ενηλικιώθηκαν. Παράλληλα, εντοπίζεται μια τάση απόρριψης των αιτήσεων σε συγκεκριμένες εθνικότητες χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός πως τα παιδιά εμπίπτουν σε εξειδικευμένες μορφές διωγμού (Σαράντου & Θεοδοροπούλου, 2019, σ. 95). Αυτό καταδικάζει τα παιδιά σε ένα μόνιμο νομικό κενό ακόμη και μετά την ενηλικίωσή τους.

1.4.2 Εκπαίδευση

Φυσικά, τα παιδιά πρόσφυγες όπως όλα τα υπόλοιπα παιδιά έχουν αναφαίρετο δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως προβλέπεται και από τα άρθρα 23, 24, 28 της Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Παρόλες τις προσπάθειες που έχουν γίνει, δεν έχει καταρτιστεί ακόμα ένα συστηματικό πλάνο για τη διδασκαλία αυτών των παιδιών. Η αρχή είχε γίνει με την παροχή μαθημάτων τις απογευματινές ώρες στις Δομές Υποδοχής και Εκπαίδευσης Προσφύγων. Το πείραμα αυτό εγκαταλείφθηκε γρήγορα διότι προωθούσε έναν ιδιότυπο απομονωτισμό εντός του σχολείου για τους πρόσφυγες, οι οποίοι ήταν αναγκασμένοι να συγχρωτίζονται μόνο μεταξύ τους (Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2016).

Ένα ακόμα μέτρο που λαμβάνεται αυτή τη στιγμή για την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής και την ισάξια εκπαίδευση όλων των παιδιών που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια είναι Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας. Οι Ζ.Ε.Π. έχουν θεσμοθετηθεί με το νόμο 3879/2010, (ΦΕΚ 163 Α), άρθ. 26. Με βάση το ΦΕΚ Β΄ 3236/2018, εντάσσονται στις περιφέρειες περισσότερες Ζ.Ε.Π, στις οποίες δύνανται να λειτουργήσουν 58 Τάξεις Υποδοχής. Για την ένταξη ενός σχολείου σε ζώνη εκπαιδευτικής προτεραιότητας στο πρόσφατο παρελθόν απαιτούνταν συγκεκριμένα κριτήρια, τα οποία συμπεριελάμβαναν και τον αριθμό των νεαρών προσφύγων που είναι εγγεγραμμένα στους καταλόγους τους (Κίκηρα, 2019).

Ο διακηρυγμένος στόχος των Τάξεων Υποδοχής είναι η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, αλλά και η διδακτική στήριξη σε άλλα αντικείμενα, ώστε να διευκολύνεται η ομαλή προσαρμογή και η παραμονή στο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι τάξεις αυτές χωρίζονται σε 1^{ης} και 2^{ης} κατηγορίας ανάλογα με το επίπεδο γλωσσομάθειας των παιδιών. Στις Τάξεις Υποδοχής Ι Ζ.Ε.Π. φοιτούν μαθητές με ελάχιστη ή μηδενική γνώση της ελληνικής γλώσσας, ενώ στις Τάξεις Υποδοχής ΙΙ Ζ.Ε.Π. φοιτούν μαθητές με μέτριο επίπεδο ελληνομάθειας, που δυσκολεύονται στην παρακολούθηση των μαθημάτων στην κανονική τάξη (Καλογριδίη, 2017).

Ωστόσο, παρά τη λειτουργία αυτών των τμημάτων τα γλωσσικά ζητήματα δεν έχει βρεθεί τρόπος να επιλυθούν, ενώ την ίδια στιγμή το εκπαιδευτικό προσωπικό δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο και πλαισιωμένο ώστε να εκμεταλλευτεί και να αναδείξει τις δυνατότητες αυτών των παιδιών (Κίκηρα, 2019). Τροχοπέδη στην όλη προσπάθεια αποτελούν επίσης και οι χρόνιες παθήσεις του εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς οι Τάξεις Υποδοχής ξεκινούν κατά κανόνα στα μέσα της ακαδημαϊκής χρονιάς. Μέχρι τότε, και για περίπου τρεις μήνες, ακόμα και όσοι νεαροί δείχνουν πραγματικό ενδιαφέρον, είναι αναγκασμένοι να βρίσκονται σε μαθήματα στα οποία δεν καταλαβαίνουν το παραμικρό και αδυνατούν να αλληλοεπιδράσουν. Αυτό πολλές φορές, δικαιολογημένα μάλιστα, οδηγεί σε ματαίωση εγκατάλειψη της προσπάθειας.

1.4.3 Η ζωή μετά τα 18

Μετά το κλείσιμο του προγράμματος «ESTIA ΙΙΙ» για τη στέγαση αιτούντων διεθνούς προστασίας που χρηματοδοτούσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, αναγνωρισμένοι και μη, δεν έχουν καμία πρόσβαση στη δωρεάν στέγαση και τροφή με την ολοκλήρωση του 17^{ου} έτους της ηλικίας τους. Η ύπαρξη του

συγκεκριμένου προγράμματος τους έδινε τη δυνατότητα να σταθούν στα πόδια τους και οργανώσουν τα επόμενά τους βήματα για την εύρεση εργασίας και την εξασφάλιση εισοδήματος. Με την τωρινή συνθήκη ανακόπτεται βιαίως η οποιαδήποτε παροχή προς τους νεαρούς ενήλικες, οι οποίοι καλούνται από τη μια μέρα στην άλλη και χωρίς καμία προετοιμασία να διαχειριστούν τις ίδιες καταστάσεις με έναν νεαρό άνδρα 25 με 30 ετών (Παπαγγελή & Μαλιχούδης, 2022).

Για τους αναγνωρισμένους πρόσφυγες η αυγή του 18^{ου} έτους τους βρίσκει κυριολεκτικά στο δρόμο με μια βαλίτσα με τα προσωπικά αντικείμενα στο ένα χέρι και τα νομιμοποιητικά έγγραφα στο άλλο. Υπάρχουν μετρημένες στα δάχτυλα δομές φιλοξενίας για νεαρούς ενήλικους και οι διαθέσιμες θέσεις είναι ελάχιστες. Στην αντίστοιχη περίπτωση όσοι δεν έχουν λάβει ακόμα την απόφαση περί του αιτήματός τους ή έχουν απορριπτική απόφαση και πρόκειται να καταθέσουν προσφυγή μεταφέρονται σε Δομές Προσωρινής Φιλοξενίας (camps) μακριά από τα αστικά κέντρα.

Όλα αυτά έχουν σαν αποτέλεσμα να δημιουργούνται τεράστιες δυσκολίες και σκαμπανεβάσματα στην ένταξη. Όπως μπορεί εύκολα να αντιληφθεί κανείς, αυτά τα νέα παιδιά οδηγούνται στην αναστολή, αν όχι παντελή διακοπή, της διαδικασίας ενσωμάτωσης στην ελληνική κοινωνία. Πρόκειται για άτομα που καλούνται να παρατήσουν ξαφνικά το σχολείο το οποίο μπορεί να παρακολουθούν για δύο, τρία ή περισσότερα χρόνια, τον κοινωνικό κύκλο τον οποίο έχουν διαμορφώσει, τη δουλειά που πιθανώς έχουν βρει, καθώς, από τη μια στιγμή στην άλλη, είτε θα βρεθούν σε διαφορετική πόλη είτε θα πρέπει να αναζητήσουν λύσεις σε πιο σημαντικά ζητήματα, όπως είναι αυτό της στέγασης. Καταλαβαίνει κανείς πως κάτι τέτοιο ανοίγει την πόρτα σε κάθε είδους εκμετάλλευση αφού ούτε το σχολείο, και κυρίως ούτε οι εργοδότες αυτών των παιδιών είναι διατεθειμένοι να περιμένουν τη στιγμή που οι ανήλικοι θα αποκαταστήσουν τους όρους της καθημερινότητάς τους ώστε να μπορέσουν να επιστρέψουν.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα και την κινητήρια σκέψη γύρω από τη διεξαχθείσα έρευνα, αλλά και τα αποτελέσματά της, αξίζει να αναφερθούμε στην απουσία επαγγελματικού προσανατολισμού που συναντάται στους ασυνόδευτους. Παρόλο που ένας ανήλικος 15 ετών, υπό αρκετές προϋποθέσεις, κι ένας ανήλικος 17 ετών, υπό αρκετά λιγότερες, έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν, κάτι τέτοιο δεν ενθαρρύνεται

από τους εργαζομένους στο πεδίο (Σαράντου & Θεοδοροπούλου, 2019, σ. 112). Η εκπλήρωση των εκπαιδευτικών αναγκών, ακόμη κι αν δε γίνεται με αποτελεσματικούς όρους, θεωρείται ως μόνη επιλογή, μη λαμβάνοντας υπόψη άλλες επιλογές όπως είναι ο συνδυασμός της εργασίας με την ταυτόχρονη φοίτηση σε Εσπερινά Γυμνάσια και Λύκεια. Ομολογουμένως, πρόκειται για μια «γκρίζα περιοχή» η οποία χρειάζεται τη συμβολή διαφόρων επιστημονικών κλάδων ώστε να διατυπωθεί μια εμπεριστατωμένη άποψη περί του τι είναι προς το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Όσον αφορά αυτά, λοιπόν, είναι σημαντικό να μην ξεχνάμε πως μιλάμε για παιδιά χωρίς υποστηρικτικό πλαίσιο που είτε χρειάζεται να εργαστούν για να επιβιώσουν είτε λόγω πιέσεων από το οικογενειακό περιβάλλον πρέπει να στείλουν χρήματα στο σπίτι.

1.5 Η συναισθηματική και ψυχική κατάσταση

Όπως αναφέραμε, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες κουβαλούν κοινές εμπειρίες και βιώματα παρά το γεγονός πως προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα, χώρες και πολιτισμούς. Τα βιώματα αυτά καθορίζουν το ψυχισμό τους, ενώ ταυτόχρονα παίζουν καταλυτικό ρόλο στην αντίληψη που διαμορφώνουν για τον εαυτό τους, τον κόσμο και την κοινωνική ταυτότητα που συγκροτούν.

Οι ασυνόδευτοι μοιράζονται έντονες εμπειρίες που σχετίζονται με την απώλεια. Η απώλεια μπορεί να συνδέεται με την απώλεια του σπιτιού, των φίλων, της οικογένειας, του σχολικού περιβάλλοντος, της πολιτισμικής ταυτότητας, των αξιών και των συνηθειών και γενικότερα της προοπτικής για το μέλλον (Berman, 2001, όπ. αναφ. στο Derluyn & Broekaert, 2007). Ακόμη, οι τραυματικές εμπειρίες είναι συστατικό στοιχείο των αναμνήσεών τους από την πατρίδα τους, μιας και πολλά παιδιά έχουν βιώσει τον πόλεμο, τα βασανιστήρια και τον θάνατο κοντινών τους προσώπων (Hicks, 1993, όπ. αναφ. στο Derluyn & Broekaert, 2007).

Το ταξίδι που προηγείται της εγκατάστασης σε έναν τόπο είναι επιβαρυντικός παράγοντας με άκρως τραυματικές συνέπειες. Κατά τη διάρκεια της περιπλάνησής τους αντιμετωπίζουν σωματικούς κινδύνους, ενώ πολλές φορές βρίσκονται σε θέση όπου η ζωή τους εξαρτάται από διακινητές προσφύγων και μεταναστών (Derluyn & Broekaert, 2007). Ακόμη όμως και αφού φτάσουν στην χώρα φιλοξενίας, πολλές φορές εξακολουθούν να βιώνουν ψυχοφθόρες εμπειρίες, όπως αυτές που περιγράψαμε, που επιβαρύνουν την κατάστασή τους.

Αναπόδραστα, η προσαρμογή στον πολιτισμό μιας ξένης χώρας, με διαφορετική γλώσσα, ήθη, έθιμα και κοινωνική οργάνωση είναι από μόνη της μια επίπονη διαδικασία που περνά από διάφορα στάδια. Κάπως έτσι φτάνουμε στην απογοήτευση που εμφανίζεται αρκετά συχνά στους νεαρούς αυτούς καθώς πολύ σύντομα κατανοούν ότι η εκπλήρωση των επιθυμιών και των στόχων που είχαν θέσει πριν την έναρξη του ταξιδιού τους είναι πολύ δύσκολο να επιτευχθούν.

Ταυτόχρονα, πρόκειται για εφήβους που πρέπει να ολοκληρώσουν το αναπτυξιακό έργο διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους. Μέρος αυτής της διαδικασίας είναι η ανάπτυξη της προσωπικότητας και της σεξουαλικής ταυτότητας καθώς και η απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων. Η απώλεια των γονιών, το ξένο περιβάλλον και οι στρεσογόνοι παράγοντες λειτουργούν ανασταλτικά προς την αναπτυξιακή διαδικασία (Derluyn & Broekaert, 2007). Οι προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπίσουν, ειδικά όταν πλησιάζουν στο κατώφλι της ενηλικίωσης, απαιτούν την ανάληψη δράσης, μια πρόωρη ωρίμανση, ανθεκτικότητα και ανεξαρτησία που δε συνάδει ούτε με τα παρεχόμενα εφόδια ούτε με την εξαρτημένη στην οποία συνηθίζουν στις δομές φιλοξενίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΣΩΜΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

2.1 Η παραμέληση του σώματος

Το σώμα ως αντικείμενο μελέτης άργησε χαρακτηριστικά να ενταχθεί στις αναζητήσεις των κοινωνικών επιστημών. Την πρώτη θεωρία για το ρόλο του σώματος ανέπτυξε η ανθρωπολόγος Mary Douglas, ενώ καθοριστική ήταν και η συμβολή των φεμινιστικών προσεγγίσεων, για ένα πεδίο που αρχίζει να γίνεται πιο συνεκτικό από τη δεκαετία του '80 και μετά. Παρόλο που πλέον αποτελεί ένα σημαντικό αντικείμενο της κοινωνιολογίας, καθώς είναι συνυφασμένο με τα ζητήματα της ταυτότητας της δημιουργίας και της διατήρησης των κοινωνικών ανισοτήτων, αλλά και με τη δημιουργία και την ανάπτυξη της κοινωνίας, για χρόνια, την αποκλειστικότητα στην ανάλυσή του έφεραν τα διάφορα πεδία των θετικών επιστημών όπως η βιολογία και η ιατρική (Shilling, όπ. αναφ. στο Πουρκός, 2016, σ. 40). Η αντίθεση μεταξύ νου και σώματος, ύλης και πνεύματος, έχει τις ρίζες της βαθιά στην ιστορία της ανθρώπινης νόησης, από τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, σε αυτά της χριστιανικής θεολογίας και μετέπειτα στην καρτεσιανή φιλοσοφία, το σώμα λαμβάνει ένα δευτερεύοντα ρόλο, εκλαμβάνεται ως πηγή κινδύνων, ως αιτία που κρατάει τον άνθρωπο μακριά από την πνευματική ολοκλήρωση, ως φυλακή της ψυχής (Μακρυνιώτη, 2004, σ. 12). Ένας ακόμα παράγοντας στον οποίο οφείλεται η έλλειψη ενδιαφέροντος για τις κοινωνικές λειτουργίες του σώματος και τους συμβολισμούς που αντανακλά, ήταν ο τρόπος προσέγγισης του «εγώ» από τις κοινωνικές επιστήμες. Μέχρι τότε, οι κοινωνικές θεωρίες που προσπαθούσαν να ερμηνεύσουν τη σχέση του «εγώ» με την κοινωνία εκλάμβαναν τα διαφορετικά «εγώ» ως ασώματα, ως αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης με τους «άλλους», την κοινωνία. Παρόλα αυτά, ακόμα και σε αυτό το πλαίσιο διάφοροι κοινωνικοί επιστήμονες στάθηκαν πάνω στη σημασία του σώματος, κάποιοι εκ των οποίων θα αναφερθούν και στη συνέχεια, σε μια προσπάθεια να αντλήσουμε έστω και κόκκους επισημάνσεων από θεωρίες, οι οποίες θα μας φανούν χρήσιμες στην εξέταση του ζητήματος που μας αφορά.

2.2 Το αναλώσιμο σώμα

Θα ξεκινήσουμε με τον Engels ο οποίος μας έδειξε τον τρόπο με τον οποίο η βιομηχανία μορφοποιεί τα σώματα των εργατών ανάλογα με το επάγγελμα. Μέσα

από μια λεπτομερή καταγραφή εργατών από διαφορετικούς κλάδους, ο Άγγλος φιλόσοφος περιγράφει πως συγκεκριμένες ασθένειες, πόνοι, στάσεις σώματος ακόμα και τρόποι θανάτου σχετίζονται άρρηκτα με συγκεκριμένα επαγγέλματα. Στη συνέχεια, ο Marx παρουσίασε το πως εντός του καπιταλιστικού συστήματος ακόμα και το νεκρό σώμα μπορεί να παράξει κέρδος, δίνοντας το παράδειγμα των επικηρυγμένων ιθαγενών της Αμερικανικής ηπείρου από το καθεστώς της αποικιοκρατίας (Synnott, 2016, σ. 156). Αναφορές στο ρόλο του σώματος κάνουν και ο Emile Durkheim με τον Max Webber. Ο Γάλλος πρωτοπόρος της κοινωνιολογίας μέσα από το δυισμό που αποπνέει η θεωρία του, αφού προχώρησε στο διαχωρισμό σώματος-ψυχής και εγκόσμιου-ιερού, θα περιγράψει τη σχέση ατόμου-κοινωνίας ως μια συστηματοποιημένη αλληλεπίδραση που προκύπτει από την αυθόρμητη κοινωνικότητα των ανθρώπων, ενέχει ηθικότητα και βασίζεται στην κοινωνική αλληλεγγύη (Αντωνοπούλου, 2008, σ. 196). Σε αυτό πλαίσιο βλέπει τη θυσία των σωμάτων ως μια αναγκαία θυσία προς χάριν του κοινωνικού συνόλου και όχι εξαιτίας της ταξικής θέσης που κατέχουν οι φορείς των σωμάτων αυτών (Synnott, 2016, σ. 160). Ο Webber, ο Γερμανός κοινωνιολόγος και πολιτικός οικονομολόγος, αναφέρθηκε στο σώμα στην προσπάθειά του να αναδείξει την αξία της θυσίας και της στέρησης που επιβάλλεται στα άτομα εντός του συστήματος αξιών του καλβινισμού και του καπιταλισμού. Στους μεν πρώτους η στέρηση αφορά μια μετά θάνατον σωτηρία ενώ στους δεύτερους σχετίζεται με το κέρδος. Το σώμα, στη συγκεκριμένη θεωρία αναφέρεται κυρίως στην προσπάθεια καταστρατήγησης των σεξουαλικών επιθυμιών (Synnott, 2016, σ. 164).

2.3 Οι τεχνικές του σώματος και η μίμηση

Ο Marcel Mauss, ανιψιός και στενός συνεργάτης του Emile Durkheim, εισήγαγε την έννοια των τεχνικών του σώματος θέλοντας να μιλήσει για τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιούν τα άτομα το σώμα τους από κοινωνία σε κοινωνία. Βασικός πυρήνας της θεωρίας του υπήρξε η παραδοχή πως το σώμα αποτελεί για τον κάθε άνθρωπο το βασικό εργαλείο που διαθέτει, τόσο φυσικό όσο και τεχνικό. Οι τεχνικές του σώματος είναι το αποτέλεσμα της διάθλασης των παγιωμένων προτύπων, τελετουργιών και αναπαραστάσεων του πολιτισμού και των παραδόσεων κάθε κοινωνίας πάνω στο ανθρώπινο σώμα. Το σώμα επενδύεται με αυτές τις πολιτισμικές αποκρυσταλλώσεις τις οποίες αποκτά το κάθε άτομο από μικρή ηλικία και συνηθίζει να τις αναπαράγει αυτόματα και μηχανικά. Στον Mauss, η

έξη αυτή, η συνήθεια για να το πούμε πιο απλά, ονομάζεται «habitus». Πρόκειται για μια έννοια που θα χρησιμοποιήσει και ο Pierre Bourdieu και θα τη δούμε αρκετές φορές σε όλο το εύρος της παρούσας έρευνας. Οι σωματικές αυτές τεχνικές είναι με λίγα λόγια επίκτητες. Μαθαίνονται, μεταφέρονται και τυποποιούνται από τα υποκείμενα από γενιά σε γενιά με τη βοήθεια της μίμησης (Πουρκός, 2016, σ. 54). Η μίμηση αυτή, τη στιγμή που συντελείται, εγγαράσσει στα άτομα μορφές κοινωνικής ιεραρχίας είτε πρόκειται για ανηλίκους είτε για ενήλικους. Εφόσον πρόκειται για μια ενδεδειγμένη κίνηση ή πρακτική ο φορέας αυτής απολαμβάνει το κύρος που συνδέεται με τη γνώση και τη μετάδοσή αυτής της κίνησης ή πρακτικής.

Επομένως, δεν υπάρχει ένας φυσικός, προκαθορισμένος τρόπος που να αφορά στις λειτουργίες του σώματος, παρά μόνο αυτός που αντλείται από την παράδοση και έχει ελεγχθεί για την αποτελεσματικότητά του, έως ότου δεχθεί με τη σειρά του τις βελτιώσεις του καιρού του. Οι μετατοπίσεις που συντελούνται με τα χρόνια, είναι αποτέλεσμα μια συνολικής αλλαγής στάσης της κοινωνίας στον τρόπο που προσλαμβάνει και επιτελεί κάποιες συμπεριφορές και πρακτικές. Έτσι, οι τεχνικές χρησιμοποίησης του ανθρώπινου σώματος εξελίσσονται και διαμορφώνονται στην πορεία των ετών με βάση τρεις μεταβλητές: την βιολογική, την ψυχολογική και φυσικά την κοινωνική (Mauss, 2004, σ. 218). Το κοινωνικό στοιχείο διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο, καθώς εμπεριέχει τρεις κατηγορίες όπως: η εποχή, το φύλο και η εθνικότητα που λειτουργούν ως βασικοί καταλύτες στη διαδικασία διαφοροποίησης των σωματικών πρακτικών. Επιπλέον, το κοινωνικό πεδίο είναι ένας χώρος που υπαγορεύει τι είναι αποδεκτό και τι όχι μέσω του λεγόμενου «κοινωνικού ελέγχου». Στις μέρες μας, η αυθύπαρκτη βιολογική υπόσταση του σώματος δεν έχει τη δέουσα σημασία, εάν δεν επενδύεται με κανονιστικά και κοινώς αποδεκτά μοτίβα και νοήματα. Κάποια σώματα ή κάποιες τεχνικές αξιολογούνται και απορρίπτονται. Αυτό σημαίνει πως το φυσικό σώμα δεν μπορεί να αντιληπτό παρά μόνο ως κοινωνικό σώμα (Μακρυγιώτη, 2004, σ. 24).

2.4 Τα πειθαρχημένα σώματα

Εξέχουσας σημασίας στη μελέτη του σώματος ως έννοιας και των σημασιών που αυτό φέρει υπήρξε η συνεισφορά του Michel Foucault. Ο Γάλλος φιλόσοφος στάθηκε αρκετά στους τρόπους με τους οποίους η εξουσία προσπαθεί να χειραγωγήσει τα σώματα μέσω συγκεκριμένων τεχνικών και πρακτικών. Διαπίστωσε πως μετά το 18^ο αιώνα αρχίζουν να εισάγονται διάφοροι κανόνες σχετικά τις στάσεις και την άσκηση

του σώματος, τις χειρονομίες, τις συμπεριφορές κ.ά. Ο Foucault θεωρεί πως οι στάσεις αυτές είναι ιδεολογικά φορτισμένες πρακτικές που σκοπό έχουν τη δημιουργία πειθήνιων σωμάτων. Πρόκειται για έναν τρόπο εγχάραξης της υπακοής αρκετά εκλεπτυσμένο, σχεδόν «αόρατο» (Πουρκός, 2016, σ. 46). Αρωγός σε αυτή την προσπάθεια υπήρξε ο ιατρικός λόγος περί σώματος που αναπτύχθηκε στη Δύση και κατά τον Γάλλο ερευνητή, όπου συσσωρεύεται εξειδικευμένη γνώση παράγεται ταυτόχρονα και εξουσία. Η ιατρικοποίηση του ανθρώπινου σώματος, λοιπόν, κατέστησε το σώμα ελέγξιμο, ένα προς κατασκευή αντικείμενο, κάτι που μπορεί να τελειοποιηθεί, να επεξεργαστεί, να μετασχηματιστεί και εν τέλει να υποταχτεί (Foucault, 2011, σ. 156).

Με λίγα λόγια, χρήσιμα σώματα για την εξουσία είναι τα πειθαρχημένα σώματα. Η πειθαρχία έρχεται μέσα από το σχολαστικό έλεγχο των λειτουργιών του σώματος (π.χ. μέσω της δίαιτας ή της σωματικής άσκησης όπως θα δούμε παρακάτω) και την καθυπόταξη των δυνάμεών του. Στοχεύει έτσι στην νομιμοποίηση της εξουσίας, αποφεύγοντας παράλληλα παλαιότερες μορφές πειθαρχησης που ενδέχεται να εμπεριέχουν τη δουλοκτησία ή τον εξαναγκασμό μέσω της βίας (Foucault, 2011, σ. 157). Η επίδραση της εξουσίας στα ανθρώπινα σώματα και η δημιουργία πειθήνιων σωμάτων -άρα και πληθυσμού- ελαχιστοποιεί το κόστος μιας τέτοιας διαδικασίας επιβολής και την κάνει αποτελεσματικότερη. Για να γίνει κατανοητό σε τι ακριβώς αναφέρεται ο φιλόσοφος, η διαδικασία διάπλασης πειθήνιων σωμάτων είναι μια διαδικασία που συντελούνταν στα κολλέγια του παρελθόντος, αλλά μπορεί να τη διαπιστώσει κανείς και στα τωρινά δημοτικά σχολεία, ακόμα και στα νοσοκομεία. Πρόκειται για μέρη όπου υποβόσκει μια λανθάνουσα στρατιωτικού τύπου οργάνωση που αφορά χειραγώγηση του σώματος και των λειτουργιών του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ BOURDIEU ΚΑΙ WACQUANT

3.1 Η εννοιολογική τριλογία: *habitus*, πεδίο, κεφάλαιο

Μία από τις βασικές απόψεις που διατύπωσε ο επιφανής κοινωνιολόγος είναι ότι οι ανθρώπινες επιλογές που σχετίζονται με κάθε είδους ατομική ή κοινωνική συμπεριφορά δεν αποτελούν έκφραση ελεύθερης βούλησης, αλλά επηρεάζονται άμεσα από τη θέση που κατέχει ο άνθρωπος εντός του ιεραρχημένου κοινωνικού συστήματος, το οποίο με τη σειρά του διέπεται από μηχανισμούς κυριαρχίας που επιβάλλει η άρχουσα τάξη. Για να υπογραμμίσει τις πτυχές της αναπαραγωγής της ανισότητας θα χρησιμοποιήσει εννοιολογικά εργαλεία όπως: το *habitus* (έξεις), το κοινωνικό πεδίο και το κεφάλαιο. Το γούστο και οι αισθητικές προτιμήσεις λοιπόν είναι εκφράσεις μιας ταξικά διαφοροποιημένης και διαφοροποιούσας έξης, που τείνουν να θεωρούνται από τα υποκείμενα προσωπικά και όχι κοινωνικά καθορισμένες (Λελεδάκης, 2006, σ. 436). Οι έξεις αυτές είναι ένα σύστημα προδιαθέσεων, ροπών, κλίσεων που παγιώνουν και οργανώνουν τις πρακτικές των δρώντων υποκειμένων σχετικά με τις λειτουργίες και τον τρόπο δράσης τους σε ζητήματα της καθημερινής ζωής. Καθορίζονται και δομούνται κοινωνικά, ενώ ταυτόχρονα καθορίζουν και δομούν τα υποκείμενα.

Τα διάφορα *habitus* δεν είναι μόνο δομημένες δομές, οι οποίες οργανώνουν τις πρακτικές και την αντίληψη των πρακτικών, αλλά λειτουργούν και ως δομούσες δομές, δηλαδή διαμορφωτικές δομές. Η κρίσιμη έμφαση εδώ δίνεται στο ότι η έννοια της δομής και της δράσης αγκαλιάζονται ως αλληλένδετα στοιχεία, χωρίς κανένα μονόπλευρο ντετερμινισμό. Αυτή είναι μια θεωρητική αρχή που διέπει ολόκληρο το έργο του κοινωνιολόγου. Οι τρόποι ζωής είναι επομένως συστηματικά προϊόντα του *habitus*. Όσα μαθαίνουμε από την μικρή ηλικία, από την οικογένεια και από το σχολείο να κάνουμε με το σώμα μας δεν είναι κάτι που κατέχουμε, όπως για παράδειγμα η γνώση, αλλά κάτι που είμαστε, ένα μέρος της συγκρότησής μας. Φυσικά, υπάρχει μια σχετική αυτονομία των δρώντων εντός αυτού του πλαισίου, αλλά η δράση τους δεν είναι ποτέ εντελώς αυτόνομη, παρά επηρεάζεται από την αλληλεπίδραση με το κοινωνικό (Λελεδάκης, 2006, σ. 445). Οι προκαθορισμοί αυτοί που ορίζουν τις κοινωνικές πρακτικές δεν είναι ίδιες για το σύνολο της κοινωνίας, αλλά ταξικά διαφοροποιημένες. Για κάθε τάξη υπάρχουν άλλες επιταγές που πρέπει τα άτομα να επιτελέσουν.

Οι πρακτικές αυτές όπως είπαμε παράγονται πάντα σε συγκεκριμένες συνθήκες. Άρα, είναι προϊόντα αλληλεπίδρασης των συνηθειών και των προδιαθέσεων με κάθε συγκεκριμένο περιβάλλον, με κάποια πεδία εντός των οποίων τα άτομα δρουν, με «κοινωνικά παιχνίδια» στα οποία συμμετέχουν (Λελεδάκης, 2006, σ. 439). Κάθε πεδίο θεωρείται ως ένα δίκτυο, ένας δομημένος και ρυθμισμένος χώρος συναλλαγών. Οι «θέσεις» που το αποτελούν και οι ιεραρχικές σχέσεις εντός του καθορίζονται από τον τρόπο με τον οποίο κατανέμονται τα διάφορα είδη κεφαλαίου που κατέχει το κάθε δρων υποκείμενο σε κάθε πεδίο ξεχωριστά. Υπάρχει μια πάλη ανάμεσα στους «διεκδικητές» και τους κυρίαρχους, με τους διεκδικητές να επιχειρούν να παραβιάσουν τους κοινωνικούς φραγμούς με σκοπό την είσοδο στο πεδίο ή την κατάληψη καλύτερης θέσης εντός του (Bourdieu, 1994, σ. 64). Σκοπός είναι η ενίσχυση της δόξας τους, δηλαδή η θυσία του παρόντος για ένα καλύτερο μέλλον (οικονομικά, πολιτισμικά και κοινωνικά) για να ενισχύσουν την θέση και το γόητρό τους σε μια τοπική κοινωνία. Ανάλογα με την αντικειμενική θέση που κατέχει τελικά ένα υποκείμενο σε σχέση με τα άλλα (κυριαρχία ή υποταγή), έχει ταυτόχρονα και διαφορετική πρόσβαση στα κέρδη που διακυβεύονται σε κάθε πεδίο (Bourdieu, 1994, σ. 67).

Ο Bourdieu διακρίνει πως κάθε πεδίο έχει τις δικές του ξεχωριστές ειδολογικές ιδιότητες. Ένα πεδίο (π.χ. το αθλητικό) ορίζεται, μεταξύ άλλων, θέτοντας τα διακυβεύματα και τα ειδολογικά συμφέροντα που σχετίζονται με αυτό και δεν μπορούν να αναχθούν στα διακυβεύματα άλλων πεδίων. Κάθε κατηγορία συμφερόντων συνεπάγεται την αδιαφορία για άλλα συμφέροντα, για άλλες επενδύσεις, που κατ' αυτό τον τρόπο είναι προορισμένα να γίνονται αντιληπτά σαν παράλογα (Bourdieu, 1994, σ. 65). Για να δώσουμε ένα παράδειγμα, θα λέγαμε πως στο πεδίο του αθλήματος της σκοποβολής δεν ενδιαφέρουν οι επιδόσεις που μπορεί να έχει κάποιος αθλητής στο τρέξιμο μέσης απόστασης. Τα κέρδη που αποκομίζει κανείς από αυτή την πάλη εντός του κάθε πεδίου είναι τα διάφορα είδη κεφαλαίου που αποτελούν ταυτόχρονα και μορφές εξουσίας. Εκτός από το οικονομικό κεφάλαιο (πλούτος, χρήμα) υπάρχουν κι άλλα είδη κεφαλαίου. Το πολιτισμικό κεφάλαιο (αποκτημένες γνώσεις, δεξιότητες, παιδεία), το συμβολικό κεφάλαιο (κύρος), το σωματικό κεφάλαιο κ.ά. Ο βαθμός του κεφαλαίου που διαθέτει ο καθένας θα καθορίσει και τον βαθμό ελέγχου που θα έχει πάνω στους υπολοίπους.

3.2 Το αθλητικό πεδίο κατά τον Bourdieu

Οι θεωρητικές αναζητήσεις του Γάλλου κοινωνιολόγου επηρέασαν καθοριστικά την κοινωνιολογία του αθλητισμού και τις πολιτισμικές σπουδές εν συνεχεία. Ένα από τα βασικά ερωτήματα που προσπάθησε να απαντήσει είναι το πώς διαμορφώνεται η ζήτηση για συγκεκριμένα αθλήματα, αντικείμενο υπό διερεύνηση και στη δική μας μελέτη. Τα σπορ αποτελούν μια προσφορά η οποία προορίζεται να καλύψει μια συγκεκριμένη ζήτηση. Δεν έχουμε να κάνουμε με μια φυσική ανάγκη του ανθρώπου που να εντοπίζεται σε όλους τους τόπους και τα κοινωνικά περιβάλλοντα και να σχετίζεται είτε με συγκεκριμένες μορφές άσκησης είτε γενικότερα με την απλή επιθυμία για σωματική εκτόνωση. Το γούστο κατά τον Bourdieu είναι κοινωνικά κατασκευασμένο. Επομένως, το ίδιο ισχύει και σε ότι αφορά τη ζήτηση των διαφορετικών τύπων αθλημάτων είτε αυτό αφορά την επιλογή τους ως σωματικών δραστηριοτήτων προς εξάσκηση είτε την κατανάλωσή τους ως θεαμάτων (Bourdieu, 1991, σ. 820).

Μέσα και γύρω από τα διάφορα σπορ έχουν διαμορφωθεί συστήματα και θεσμοί οι οποίοι τα κάνουν να λειτουργούν ως διακριτό πεδίο εντός του οποίου αναπτύσσονται μορφές κυριαρχίας, πρότυπα συμπεριφοράς και ειδολογικά συμφέροντα. Ο εξορθολογισμός, η εφαρμογή συγκεκριμένων κανόνων, οι διάφορες δημόσιες ή ιδιωτικές ενώσεις συλλόγων ή επαγγελματιών, οι ειδικοί που βοηθούν στη βελτιστοποίηση του παραγόμενου αποτελέσματος (προπονητές, γυμναστές, αθλητροί κ.ά), οι παραγωγοί και πωλητές ψυχαγωγικών προϊόντων διαμορφώνουν έναν ανταγωνισμό εντός του εκάστοτε πεδίου και δημιουργούν τις θέσεις στο εσωτερικό του (Ζαϊμάκης, 2015, σ. 114).

Για να συμβούν τα παραπάνω απαιτείται να δούμε το σύγχρονο αθλητισμό ως ρήξη και όχι ως συνέχεια με τα παραδοσιακά παιχνίδια της αριστοκρατίας και των λαϊκών στρωμάτων. Η παραδοχή αυτή από την οποία εκκινεί και ο Bourdieu είναι ο πυρήνας της θεωρίας του σχηματισμού που εισήγαγε ο κοινωνιολόγος Nobert Elias. Η συγκεκριμένη θεωρία βασίστηκε σε τέσσερις πυλώνες: τη διαδικασία αθληματοποίησης (ρεκόρ, διακρίσεις, μέγιστη απόδοση, μείωση κινδύνων), την αυξανόμενη κανονιοποίηση, τη γραφειοκρατικοποίηση και επαγγελματοποίηση, το χουλιγκανισμό και τη συμβολή της παγκοσμιοποίησης στην οργάνωση των σπορ. Ο Nobert Elias μαζί με τον Eric Dunning με βάση τους παραπάνω άξονες εξέφρασαν την άποψη πως η θεσμική συγκρότηση των σπορ με βάση ένα οριοθετημένο και

κωδικοποιημένο σύστημα πρακτικών και θεσμών ήταν αποτέλεσμα μιας διαδικασίας «λειτουργικής δημοκρατικοποίησης των σύγχρονων κοινωνιών και της ανάπτυξης των εθνών-κρατών» (Ζαϊμάκης, 2015, σ. 97).

Ο Bourdieu συμφωνώντας με την προσέγγιση των Άγγλων κοινωνιολόγων πως τα σύγχρονα αθλήματα δεν πρέπει να μπερδεύονται με τις σωματικές πρακτικές προ-καπιταλιστικών κοινωνιών, τοποθετεί την απαρχή τους στην εποχή των βρετανικών *Public Schools* της βικτωριανής περιόδου. Εκεί είναι που εισήχθησαν τα λαϊκά αγωνίσματα αφήνοντας πίσω τους όλες τις μέχρι τότε κοινωνικές λειτουργίες και αναφορές τους και μετουσιώθηκαν στα σπορ που γνωρίζουμε σήμερα, αλλάζοντάς πλήρως όλες αυτές τις λειτουργίες και τα νοήματα που έφεραν στην ύπαιθρο (Ζαϊμάκης, 2015, σ. 113). Ο τόπος του σχολείου και του ελεύθερου χρόνου ήταν εκεί όπου οι πρακτικές που είχαν κοινωνικές λειτουργίες μετατράπηκαν σε σωματικές ασκήσεις, οι οποίες εντάχθηκαν στο καθημερινό πρόγραμμα και αποτέλεσαν αυτοσκοπό. Η εξάσκηση ενός αθλήματος μόνο για την εξάσκηση, χωρίς άλλον στόχο και η συνεχής υπενθύμιση πως πρόκειται για παιχνίδι είναι ένα εγγενές ιδεώδες των αστικών ελίτ (Bourdieu, 1991, σ. 826). Εκεί έχει τις ρίζες της η θεωρία του ερασιτεχνισμού που έχουν αναπτύξει οι ελίτ αναφορικά με τον αθλητισμό, βλέποντάς τον μέσα από το πρίσμα της ανιδιοτέλειας, ως μια ηθοποιητική διαδικασία που εγγράσσει τις αξίες της ανδρείας και του θάρρους, απευθυνόμενη όμως σε πεπολιτισμένους ανθρώπους που απέχουν από ακραίες εκδηλώσεις.

Σε αυτές τις αξίες και την κοσμοθεωρία εδράζεται και η εμφάνιση αθλημάτων (π.χ. τένις, ιππασία, γκολφ) που εξασκούνται σχεδόν κατά αποκλειστικότητα από τις ελίτ. Από την εποχή της διαμόρφωσης των σπορ εντός των *Public Schools* στόχος των ελίτ ήταν η διάκριση. Αυτός είναι ο λόγος που η αστική ελίτ προσπάθησε εντόνως να αποτρέψει το ποδόσφαιρο, το οποίο εκλαϊκεύτηκε εγκαταλείποντας σιγά σιγά τα σχολεία αυτά, από το να χρησιμοποιηθεί από τα λαϊκά στρώματα ως μια ευκαιρία κοινωνικής ανέλιξης μέσω της εμπορευματοποίησής του (Holt, 1990). Η ανάγκη για διάκριση είναι αυτή που κάνει τις εκάστοτε λέσχες (τένις, ιππασίας, γκολφ) να είναι κλειστές και οριοθετημένες. Σ' αυτές, μονάχα οι διάφοροι συνδυασμοί ειδών κατεχόμενου κεφαλαίου (εκπαιδευτικού, πολιτιστικού, οικονομικού) μπορούν να καθορίσουν ποιος μπορεί να εισέλθει και ποιος όχι σε αυτές, μιας και δεν δύναται ο καθένας να συντηρεί έναν τόσο ακριβό εξοπλισμό, όπως αυτός που απαιτείται για τα συγκεκριμένα σπορ, προκειμένου να αθληθεί. Η διάκριση είναι τέλος ο λόγος που το

στυλ και η εμφάνιση, το πολιτισμικό κεφάλαιο δηλαδή, είναι σε πρώτο πλάνο στις λέσχες αυτές (Tomlinson, 2004, σ. 170).

Ο Γάλλος στοχαστής, όπως είναι φανερό, υπογραμμίζει το ταξικό περιεχόμενο των σπορ. Τα νοήματα που αποδίδονται στις πρακτικές κάθε σπορ από τους εξασκούντες αυτών ποικίλλουν από κοινωνική τάξη σε κοινωνική τάξη και οι ιδιαίτερες λειτουργίες των αθλητικών πρακτικών επικοινωνούν με τα ενδιαφέροντα των φορέων του οικονομικού και πολιτισμικού κεφαλαίου σε μια κοινωνία. Κάθε άτομο ή ομάδα ατόμων επιλέγει την ενασχόληση με κάποιο συγκεκριμένο άθλημα εξαιτίας συνειδητών ή ακόμα και ασυνείδητων προσανατολισμών προς την εξερεύνηση κοινωνικών πρακτικών που ενδέχεται να τους επιβραβεύσουν (οικονομικά, πολιτισμικά, κοινωνικά) και θα ενισχύσουν τη φήμη και το γόητρό τους στην κοινότητά την οποί ανήκουν. Πρόκειται για τη σύνδεση των σπορ με «τα συστήματα εξωτερικευμένων και σωματοποιημένων γούστων και προτιμήσεων», του συστήματος των προδιαθέσεων, του *habitus* των κοινωνικών τάξεων, το οποίο αποτελεί τη βάση από την οποία παράγονται οι διάφοροι τρόποι ζωής (Ζαϊμάκης, 2015, σ. 115). Η σχέση *habitus* και σώματος είναι θεμελιακή, καθώς μέσω του σώματος επιτυγχάνεται η σωματοποίηση των πρακτικών και αυτή η διαπίστωση θα μας φανεί πολύ χρήσιμη στην περίπτωση που εξετάζουμε. Τέλος, τα σπορ αποτελούν ταυτόχρονα και αποκρυσταλλώσεις μια συγκεκριμένης αισθητικής και ενός έθους σε μια καθημερινή πρακτική κατάσταση, όπως δείξαμε και λίγο πριν. Δεν αφορούν μόνο την οικονομική και πολιτιστική ικανότητα κάποιου να ανταποκριθεί στα κριτήρια του κάθε σπορ αλλά σχετίζεται και με τα υλικά ή συμβολικά οφέλη που θα αποκομίσει ή θεωρεί πως θα αποκομίσει.

Μετά την εκλαΐκευση των αθλημάτων και την αποσύνδεσή τους από τα σχολεία των ελίτ πραγματοποιήθηκε μια μεταστροφή στις λειτουργίες που αποδίδονται σε αυτές τις πρακτικές. Αυτό σημαίνει πως συντελείται και μια μεταμόρφωση της ίδιας της λογικής των αθλητικών πρακτικών ώστε να ανταποκρίνονται καλύτερα στον προσανατολισμό και τις προσδοκίες των νέων κοινωνικών ομάδων που τις εξασκούν (Bourdieu, 1991, σ. 833). Κατ' αυτόν τον τρόπο τα περισσότερα εκλαϊκευμένα σπορ αποτέλεσαν κάποιες από τις ελάχιστες ανοιχτές διόδους κοινωνικής κινητικότητας προς τα επάνω στρώματα. Τη διαπίστωση αυτή θα χρειαστεί να την κρατήσουμε στο νου μας, καθώς θα είναι κομβικής σημασίας στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Η αθλητική καριέρα, η οποία στις ανώτερες τάξεις -εκτός του τένις ή του γκολφ- θεωρείται συμβατή, στα μεσαία και τα κατώτερα στρώματα είναι κάτι που αναζητείται. Έτσι εξηγείται «η λατρεία της εργατικής τάξης για αθλητές εργατικής καταγωγής», καθώς αναγνωρίζονται ως φωτεινά παραδείγματα στο δρόμο προς την κατάκτηση πλούτου και επιτυχίας (Bourdieu, 1991, σ. 833). Οι αξίες και τα οφέλη που προσδοκούν να αποκομίσουν οι ομάδες των μικρομεσαίων και εργατικών στρωμάτων που εξασκούν τα σπορ ευθυγραμμίζονται με τις ανάγκες της επαγγελματοποίησης και της «αθληματοποίησης» (όπως ρεκόρ, διακρίσεις, μέγιστη απόδοση, μείωση κινδύνων) που αναφέραμε προηγουμένως. Φυσικά, ο επαγγελματικός αθλητισμός μπορεί να συνυπάρχει με τον ερασιτεχνισμό των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων, όμως ο πρώτος υπερτερεί. Προς χάριν, λοιπόν, της κερδοφορίας ο βασικός στόχος έχει γίνει η αποδοτικότητα, η οποία εξασφαλίζεται από ομάδες ειδικών στη διόγκωση, τη συντήρηση και την επωφελή χρήση του σωματικού κεφαλαίου των αθλητών.

3.3 Σωματικό κεφάλαιο και σωματική εργασία

Το σωματικό κεφάλαιο ορίζεται ως συσσωρευμένη εργασία, σε υλικοποιημένη και σωματοποιημένη μορφή, την οποία όταν την οικειοποιούνται οι φορείς ή ομάδες φορέων, τους δίνεται η δυνατότητα να οικειοποιηθούν κοινωνική ενέργεια υπό τη μορφή πραγματοποιημένης ή ζώσας εργασίας (Bourdieu 1986, όπ. αναφ. στο Wacquant, 2004, σ. 227). Αυτό σημαίνει πως στον αθλητισμό το σώμα λειτουργεί όπως τα μέσα παραγωγής στους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας. Τα μέσα παραγωγής είναι τα αντικείμενα εργασίας (πρώτες ύλες) και τα μέσα εργασίας (εργαλεία), με τη βοήθεια των οποίων οι άνθρωποι παράγουν αγαθά. Τα μέσα παραγωγής, όμως, αυτά καθαυτά, έξω από την ένωσή τους με την εργατική δύναμη, αποτελούν μόνο ένα σωρό από νεκρά πράγματα. Για να μπορεί να αρχίσει το προτσές της εργασίας πρέπει η εργατική δύναμη να ενωθεί με τα εργαλεία. Στην περίπτωση λοιπόν των πυγμάχων που μελετά ο Loïc Wacquant:

Το σωματικό κεφάλαιο και η σωματική εργασία συνδέονται μέσω μιας περιοδικής σχέσης η οποία κάνει αυτές τις δύο παραμέτρους να εξαρτώνται στενά η μια από την άλλη. Ο μποξέρ χρησιμοποιεί αυτό που ο Μαρξ αποκαλεί «τις φυσικές δυνάμεις του σώματός του» για να «ιδιοποιείται» εκείνο το συγκεκριμένο τμήμα της φύσης που είναι το δικό του σώμα ώστε να βελτιστοποιεί την ανάπτυξη αυτών ακριβώς των δυνάμεων.

Με κατάλληλους χειρισμούς το σώμα αυτό είναι ικανό να παράγει μεγαλύτερη από εκείνη με την οποία ήταν «διαποτισμένο» (Wacquant, 2004, σ. 226).

Ο τόπος που συντελείται αυτού του τύπου η διαδικασία είναι το γυμναστήριο. Στη δική μας περίπτωση είναι τόσο το γυμναστήριο, ο χώρος των παρεχόμενων οργάνων με τα οποία επιτυγχάνεται η ενδυνάμωση, όσο και το ποδοσφαιρικό γήπεδο όπου αναπτύσσονται οι τεχνικές. Οι χώροι αυτοί αποτελούν έναν μηχανισμό που μετουσιώνει το αφηρημένο σωματικό κεφάλαιο σε πυγμαχικό, ποδοσφαιρικό ή οποιοδήποτε άλλο. Είναι εκεί όπου μεταδίδονται στον αθλητή ένα σύνολο από ικανότητες και πρακτικές χρήσιμες για το συγκεκριμένο πεδίο (Wacquant, 2004, σ. 228). Στα συγκεκριμένα περιβάλλοντα η φυσική δύναμη και η ταχύτητα διατελούν σημαίνοντα ρόλο και αποτελούν διακύβευμα. Μπορούμε να φανταστούμε λοιπόν το σώμα των αθλητών ως ένα εύπλαστο υλικό πάνω στο οποίο εγχράσσονται δυνατότητες και τεχνικές. Με όσο καλύτερο τρόπο συμβαίνει κάτι τέτοιο, τόσο αυξάνονται τα ποσοστά επιτυχίας εντός τους συγκεκριμένου πεδίου. Το σώμα είναι το μέσο και η έκβαση της δουλειάς του υποκειμένου (Wacquant, 2004, σ. 228).

Ένας ακόμη κοινός άξονας που συνδέει νοητά τη δουλειά του Wacquant στη συγκεκριμένη έρευνα με τη δική μας, είναι η ταυτότητα των ερευνώμενων. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για μη λευκούς νεαρούς άνδρες που προέρχονται λίγο έως πολύ από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα και αναζητούν μια ευκαιρία κοινωνικής ανέλιξης. Πρόκειται για «επιχειρηματίες» του εαυτού τους που εργάζονται συστηματικά και με βάση μια επαναλαμβανόμενη καθημερινή ρουτίνα προσπαθούν να αναπτύξουν και να τελειοποιήσουν τις τεχνικές τους, αλλά και να πλάσουν ιδανικότερα το σώμα τους. Τα άτομα γνωρίζουν πως ελλείπει άλλης μορφής κεφαλαίου (οικονομικού, πολιτισμικού) το σώμα είναι το μόνο μέσο που έχουν στην κατοχή τους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η έννοια της θυσίας είναι κομβική στην κοσμοαντίληψη τόσο γενικά των αθλητών όσο και ειδικότερα των νεαρών αθλητών που συμμετέχουν στην έρευνά μας. Ο Wacquant θα χρησιμοποιήσει τον Max Weber (τις προσεγγίσεις του οποίου για το σώμα επισημάναμε και στο 2^ο κεφάλαιο), αναφέροντας πολύ στοχευμένα πως: «Η θυσία αποτελεί μια μορφή κοσμικού σωματικού ασκητισμού με τη μεθοδολογική και ορθολογική υποταγή των παρορμήσεων και των επιθυμιών του ατόμου στην επιδίωξη της πυγμαχικής τελειότητας μέσα από την άοκνη, συνεχή και συστηματική εργασία με και πάνω στο σώμα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 Μέθοδος έρευνας

Ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας είναι αυτοί που καθορίζουν την επιλογή της μεθόδου από την πλευρά του ερευνητή. Ωστόσο, οι ερευνητικές μέθοδοι δε φανερώνουν μόνο τους συστηματικούς κανόνες, τις τεχνικές και τα εργαλεία που χρησιμοποιεί ένας κοινωνικός ερευνητής για να συλλέξει τα στοιχεία που απαιτούνται προκειμένου να αναπαραστήσει, να μελετήσει και να αναλύσει ένα κοινωνικό φαινόμενο ή μια κοινωνική πρακτική. Η επιλογή της ποσοτικής ή της ποιοτικής μεθόδου υποδηλώνει ταυτόχρονα και τις θεωρητικές κοινωνιολογικές και επιστημολογικές θέσεις του ερευνητή (Λυδάκη, 2001, σ. 135). Η ποσοτική είναι αυτή που εξετάζει την ποσότητα εμφάνισης ενός φαινομένου, ενώ με την ποιοτική γίνεται προσπάθεια να κατανοηθεί ο χαρακτήρας του. Οι σημαντικότερες τεχνικές συλλογής ποιοτικών δεδομένων είναι η παρατήρηση, η συνέντευξη και οι ομάδες εστίασης.

Οι ποσοτικές μέθοδοι φαίνεται πως δεν μπορούν να αποδώσουν με πληρότητα τα νοήματα, το φαντασιακό, τις αξίες, τις σχέσεις και τις αναπαραστάσεις που έχουν για τον εαυτό τους τα υποκείμενα-αντικείμενα της έρευνας. Προκειμένου ο ερευνητής να αποκτήσει μια εμπεριστατωμένη άποψη χρειάζεται να καταβυθιστεί στο περιβάλλον των υποκειμένων, να συγχρωτιστεί μαζί τους, να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους. Μόνον έτσι θα μπορέσει να εξετάσει τη θέση και τη δράση των υποκειμένων σε σχέση με τις δομές εντός των οποίων λειτουργούν (Λυδάκη, 2001, σ. 134). Η εγγύτητα με την οποία προσεγγίζει μια κοινωνική ομάδα ο ερευνητής και η προσωπική σχέση που δομεί με τα μέλη της βοηθά ώστε να μπορεί να μελετήσει τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, επιχειρώντας να ερμηνεύσει τα φαινόμενα με βάση τα νοήματα που ίδιοι οι άνθρωποι αποδίδουν σε αυτά (Denzin & Lincoln, 2005, σ. 3).

Καίριο χαρακτηριστικό των ποιοτικών μεθόδων είναι η φυσιολογική ροή και το γεγονός πως κατά ένα μεγάλο βαθμό δεν είναι κατευθυνόμενες από τον ερευνητή (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008). Αυτό συμβαίνει καθώς, όπως αναφέραμε, σκοπός είναι να έχουμε πρόσβαση στα υποκειμενικά βιώματα και νοήματα των ερωτώμενων και όχι να προσπαθούμε να επιβεβαιώσουμε τις παραδοχές που

προκύπτουν από την ανάγνωση της σχετική βιβλιογραφίας. Ως άλλος δύτης ο ερευνητής κάνει «βουτιά» στην καθημερινότητα των υποκειμένων προκειμένου να κομίσει στην επιφάνεια τις βαθύτερες εμπειρίες, σκέψεις και συνειδητοποιήσεις τους. Ο ερευνητής δεν αναζητά συγκεκριμένες απαντήσεις και είναι προετοιμασμένος για οτιδήποτε απρόβλεπτο αναφορικά με το φαινόμενο που εξετάζει. Όπως μας αναφέρει η Φιλία Ίσαρη, ιδρύτρια και διευθύντρια του *Εργαστηρίου Ποιοτικής Έρευνας στην Ψυχολογία και την Ψυχική Υγεία* στο *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών* που ασχολείται επιστημονικά με αφηγηματικές και κονστρουξιονιστικές προσεγγίσεις στην ποιοτική έρευνα, ενδεικτικά πεδία διερεύνησης σε αυτή τη μέθοδο έρευνας είναι: Οι τρόποι συγκρότησης ταυτοτήτων και κατανόησης του εαυτού, οι διαπροσωπικές σχέσεις, τα πρότυπα κοινωνικών σχέσεων, οι διαδικασίες επικοινωνίας, τα κίνητρα, τα συναισθήματα, οι αξίες, οι συμπεριφορές, ο ηθικός προσανατολισμός, οι ατομικές αφηγήσεις, οι ιστορίες ζωής, οι προσωπικές, κοινωνικές και πολιτισμικές πρακτικές (Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σ. 77)

Στην παρούσα έρευνα, που σχεδιάστηκε με σκοπό να μελετηθεί η σχέση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων με το ποδόσφαιρο, χρησιμοποιήσαμε ποιοτικές μεθόδους. Όλα τα πεδία διερεύνησης που απαριθμήσαμε μόλις προηγουμένως εμπεριέχονται και αναλύονται στο παρόν πόνημα. Για να αναδείξουμε τις διαστάσεις αυτής της ενασχόλησης και την αξία που αυτή έχει για τα υποκείμενα της μελέτης, ξεκινήσαμε με κάποιες βασικές θεωρίες και αποτελέσματα ερευνών που προκύπτουν από τη βιβλιογραφία. Στη συνέχεια θελήσαμε να ελέγξουμε κατά πόσο όλα αυτά ανταποκρίνονται όντως στη δική μας περίπτωση και να θέσουμε κάποια ερωτήματα. Οι βασικοί πυλώνες των παραδοχών και των ερωτημάτων μας είναι δύο. Πριν απ' όλα, η αφετηρία της έμπνευσής μας σχετικά με την έρευνα ήταν το γιατί κατά συντριπτική πλειοψηφία οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες από όλα τα διαθέσιμα αθλήματα και τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου διαλέγουν το ποδόσφαιρο. Έχοντας στο νου τη θεωρία του Bourdieu που αναφέρει πως τα υποκείμενα ακολουθώντας το ήδη διαμορφωμένο *habitus*, το οποίο προσδιορίζεται τόσο από την τάξη όσο και από το φύλο, επιλέγουν αθλήματα που θεωρούν πιο πολύ κοντά στα δικά τους γούστα, τα οποία γούστα όμως δεν ορίζονται εξ' ολοκλήρου από τα υποκείμενα, παρά διαμορφώνονται κοινωνικά, θελήσαμε να δούμε εάν κάτι τέτοιο επιβεβαιώνεται. Έπειτα, θελήσαμε να δούμε εάν οι επαγγελματικές ευκαιρίες που προσφέρει η παγκόσμια αγορά του ποδοσφαίρου αποτελούν κίνητρο για αυτά τα νέα

παιδιά που στερούνται κάποιου ριζώματος στην κοινωνία την οποία βρίσκονται και κατ' επέκταση στερούνται οικονομικού, πολιτισμικού και συμβολικού κεφαλαίου. Με βάση αυτό επιχειρήσαμε να εντοπίζουμε το κατά πόσο, ελλείψει άλλου κεφαλαίου, δίνεται έμφαση από τους ανήλικους στο σωματικό κεφάλαιο και τη σωματική εργασία προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους.

4.2 Ερευνητικά εργαλεία

Η συνέντευξη συνιστά ίσως την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες. Οι διάφοροι τύποι συνεντεύξεων μας βοηθούν να δούμε τα γεγονότα μέσα από τα λόγια των ίδιων των δρώντων υποκειμένων, να κατανοήσουμε τις κοινωνικές αναπαραστάσεις που κινητοποιούν τη δράση τους, να ακούσουμε πως οι ίδιοι ερμηνεύουν τις στάσεις, τις επιλογές τους και τη θέση τους απέναντι στον κόσμο. Σύμφωνα με τη Λυδάκη: «Η ερευνητική συνέντευξη θεωρείται μια εύκαμπτη στρατηγική ανακάλυψης και αποτελεί μια μορφή προφορικής επικοινωνίας, μια οργανωμένη συζήτηση με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών, η οποία μπορεί να έχει διάφορες μορφές ανάλογα με το είδος της έρευνας και τον σκοπό της» (Λυδάκη, 2001, σ. 256).

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις τύπους συνέντευξης, την δομημένη, την ημιδομημένη και την μη δομημένη συνέντευξη. Η δομημένη συνέντευξη βασίζεται σε πλήρως προκαθορισμένο μοτίβο ερωτήσεων και προϋποθέτει μια αυστηρότητα ως προς τη σειρά και τη διατύπωση με την οποία εκφέρονται οι απαντήσεις. Οι συνεντεύξεις αυτές δεν προτιμώνται, για τον ίδιο λόγο που δεν προτιμώνται τα ερωτηματολόγια. Η χρήση κυρίως ανοικτών ερωτήσεων αποτελεί τη μόνη ουσιαστική διαφορά από ένα ερωτηματολόγιο δειγματοληπτικής έρευνας που χρησιμοποιεί συνεντεύξεις (Robson, 2007, όπ. αναφ. στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σ. 77). Η μη δομημένη συνέντευξη οργανώνεται με βάση ευρύτερες θεματικές γύρω από το υπό εξέταση ζήτημα, πάνω στις οποίες τα υποκείμενα καλούνται να τοποθετηθούν, να σχολιάσουν, να συζητήσουν.

Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης θεωρήθηκε πιο λειτουργική η χρήση της ημιδομημένης συνέντευξης. Ο τύπος αυτός θεωρείται πιο προσφιλής σε νέους ποιοτικούς ερευνητές καθώς ναι μεν αποτελείται από κάποια προκαθορισμένα ερωτήματα επί του ζητήματος που μελετάται, εντούτοις το πλαίσιο των ερωτήσεων δεν είναι στριφνό, παρά δίνει τη δυνατότητα στο συνεντευξιαζόμενο να τοποθετηθεί πιο ελεύθερα. Κατά το σχεδιασμό της ημιδομημένης συνέντευξης ο μελετητής

προσπαθεί να θέσει κάποιους βασικούς άξονες, κάποιες κατηγορίες ερωτημάτων οι απαντήσεις των οποίων θεωρεί πως θα αναδείξουν τις στάσεις και τα βιώματα των υποκειμένων στο θέμα που τον απασχολεί, κατευθύνοντας διακριτικά τη συζήτηση προς τα εκεί. Τα ερωτήματα αυτά βέβαια θα πρέπει να διατυπώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην επιστρέφουν στον ερευνητή αναμενόμενες και τυποποιημένες απαντήσεις, αλλά να μπορούν να ξεκλειδώνουν την ανάγκη του υποκειμένου για συζήτηση και έκφραση γύρω από ζήτημα. Τέλος, η ημιδομημένη συνέντευξη είναι πιο εύχρηστη καθώς δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να αλλάζει τη σειρά των ερωτήσεων εάν κρίνει πως κάτι τέτοιο βοηθά την οικονομία της συζήτησης, να προσαρμόζει τα ερωτήματα ανάλογα με τα άτομα που έχει απέναντί του και να προσθέτει ή να αφαιρεί ερωτήσεις σύμφωνα με την περίπτωση ώστε να πάρει το υλικό που χρειάζεται (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 77).

4.3 Το δείγμα

Η δειγματοληψία αποτελεί μια κρίσιμη σημασίας διαδικασία σε μια ποιοτική έρευνα. Η επιλογή του δείγματος είναι αυτή που θα καθορίσει την ευρύτητα, την ποιότητα και την ποσότητα των προς συλλογή δεδομένων. Η ποιοτική έρευνα απαιτεί εναλλακτική προσέγγιση του ζητήματος της δειγματοληψίας, μιας και η λογική των πιθανοτήτων και οι στατιστικές μέθοδοι στις οποίες και βασίζονται οι τεχνικές της δειγματοληψίας σπάνια εφαρμόζονται (Mason, 2011, σ. 182). Με βάση την κατηγοριοποίηση στην οποία έχει προχωρήσει ο Patton σχετικά με τις διαφορετικές στρατηγικές που εντάσσονται στη δειγματοληψία σκοπιμότητας, στη συγκεκριμένη έρευνα ακολουθήσαμε τη σκόπιμη τυχαία δειγματοληψία (purposeful random sampling). Η συγκεκριμένη στρατηγική μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να επιλεγούν τα άτομα που θα περιληφθούν σε ένα πολύ μικρό δείγμα με σκοπό να αυξηθεί η αξιοπιστία του δείγματος (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 83).

Τα βασικά στοιχεία που οριοθέτησαν το δείγμα ήταν τρία: ο τόπος, ο βαθμός εμπλοκής των ανηλίκων με το ποδόσφαιρο και η ηλικία τους. Το σύνολο του δείγματός μας αφορά μόνο ανηλίκους που διαμένουν στην Αθήνα. Σύμφωνα με τα επικαιροποιημένα στοιχεία της *Ειδικής Γραμματείας Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων*, που αναφέραμε και προηγουμένως, κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας από τους 2.528 ασυνόδευτους ανηλίκους οι 1.404 βρίσκονται σε δομές φιλοξενίας στην Αττική. Την επιλογή αυτή ενίσχυσαν διάφοροι λόγοι που σχετίζονται με το χρονοδιάγραμμα της έρευνας,. Ως προς το δεύτερο περιοριστικό παράγοντα,

είναι κατανοητό πως από τη στιγμή που επιθυμούσαμε να ερευνήσουμε την ενδεχόμενη επένδυση από την πλευρά των νεαρών προσφύγων στο σωματικό τους κεφάλαιο με σκοπό τη μετουσίωσή του σε επαγγελματική αποκατάσταση, ψάχναμε για υποκείμενα που θεωρούν τους εαυτούς τους αφοσιωμένους στην εξάσκηση του αθλήματος. Επιχειρήσαμε λοιπόν να εντοπίσουμε ανήλικους που συμμετέχουν σε κάποιο επίσημο ποδοσφαιρικό σύλλογο. Όλοι λοιπόν οι συμμετέχοντες αγωνίζονται στο πρωτάθλημα *Under 18* της *Ένωσης Ποδοσφαιρικών Σωματείων Αθηνών* της περιόδου 2022-2023. Αυτό σημαίνει πως αποφύγαμε περιπτώσεις παιδιών που, ναι μεν, έχουν αγωνιστεί στο παρελθόν στις χώρες καταγωγής τους σε κάποια ομάδα ή σε ακαδημίες ποδοσφαίρου, αλλά προς ώρας παραμένουν ανενεργοί. Επιπλέον, με το ίδιο σκεπτικό δε συμπεριλάβαμε στο δείγμα μας ανήλικους που συμμετέχουν σε τουρνουά ποδοσφαίρου που διοργανώνουν κάποιες Μ.Κ.Ο, αθλητικοί σύλλογοι ή ο Δήμος Αθηναίων, από τη στιγμή που η ασχολία τους με το άθλημα δε είναι συστηματική. Αναζητήσαμε ασυνόδευτους ανήλικους ηλικίας 16 έως 18 ετών καθώς θεωρήσαμε πως πρόκειται για μια ηλικία μεταίχμιο μεταξύ της ενασχόλησης με το σπορ αυτό ως δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου και της στροφής προς μια επαγγελματική προοπτική. Η αρχική μας θεωρία επαληθεύτηκε σχετικά σύντομα καθώς και τα έξι παιδιά που εντοπίσαμε και τους ζητήσαμε να συμμετάσχουν στην έρευνα ήταν όλα 17 ετών.

Ο αρχικός σχεδιασμός της έρευνας προϋπέθετε αθλητές και των δύο φύλων, με διαφορετικές μεταξύ τους χώρες καταγωγής με στόχο τη διαθεματικότητα, την αξιοπιστία και την καλύτερη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Παρόλα αυτά, κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό για μια σειρά από λόγους. Το ποσοστά των ασυνόδευτων κοριτσιών στο σύνολο των 2.528 ασυνόδευτων ανήλικων είναι της τάξης του 15% κάτι που αντιστοιχεί σε ασφαλώς πολύ περιορισμένο αριθμό σε σχέση με τα αγόρια. Κατόπιν επικοινωνίας με τους υπευθύνους των τεσσάρων ξενώνων φιλοξενίας για κορίτσια στην Αθήνα δε βρέθηκε τη δεδομένη στιγμή κάποια ανήλικη που να πληροί τις ανωτέρω προϋποθέσεις. Φυσικά, εντοπίστηκαν κορίτσια που ασχολούνται με το άθλημα και συμμετέχουν σε περιστασιακές διοργανώσεις και φιλικούς αγώνες, όμως δεν καταφέραμε να βρούμε κάποιο κορίτσι που να συμμετέχει σε κάποιο σύλλογο ή ακαδημία. Συν τοις άλλοις, θα πρέπει να σκεφτούμε πως παρόλη την επιθυμία κάποιων κοριτσιών για μια πιο εξειδικευμένη ενασχόληση με το ποδόσφαιρο, στην Αττική αυτή τη στιγμή υπάρχουν λιγότερες από 20 γυναικείες

ομάδες ποδοσφαίρου και στις 3 εθνικές κατηγορίες. Τέλος, όσον αφορά την καταγωγή θα δούμε πως πρόκειται για ανηλίκους που προέρχονται αποκλειστικά από χώρες της Αφρικής (τρεις από τη Γκάμπια, δύο από το Καμερούν και ένας από το Τόγκο). Αυτό συμβαίνει για δύο λόγους. Ο πρώτος σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά που φέρουν οι ροές των ασυνόδευτων ανηλίκων οι οποίες με βάση τα στοιχεία της *Ειδικής Γραμματείας Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων* αφορούν κατά 49% παιδιά που προέρχονται από «άλλες» χώρες, κατηγορία που περιγράφει κατά κύριο λόγο κράτη της Αφρικής, 29% από το Αφγανιστάν, 15% από το Πακιστάν και 8% από τη Συρία, ενώ τον Ιούνιο του 2020 με βάση την ίδια αρχή, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι από το Αφγανιστάν ανέρχονταν στο 41%, από το Πακιστάν στο 23%, τη Συρία στο 11% και στις «άλλες» χώρες αντιστοιχούσε ένα ποσοστό της τάξης του 25% (*Ειδική Γραμματεία Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων*, 2022).

Δυστυχώς, κατά την επικοινωνία με το επιστημονικό και διοικητικό προσωπικό των ξενώνων προκειμένου να αναζητήσουμε ανηλίκους που ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά της έρευνας, δεν προέκυψε ούτε ένας με καταγωγή από χώρα εκτός της Αφρικανικής Ηπείρου. Μέσα από την επικοινωνία αυτή με τους συντονιστές των ξενώνων λάβαμε κάποιες άτυπες πληροφορίες που σε συνάρτηση και με την παραπάνω προσέγγιση, προσπαθούν να εξηγήσουν περαιτέρω τη σπάνη που παρατηρήθηκε σε νεαρούς ποδοσφαιριστές από χώρες της Ασίας, παρά το γεγονός πως αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό των ασυνόδευτων προσφύγων. Μας ενημέρωσαν λοιπόν πως στο παρελθόν κάποιοι ωφελούμενοι από τη Συρία είχαν μια σταδιοδρομία σε επίσημους συλλόγους όμως περνώντας τα χρόνια είτε ενηλικιώθηκαν είτε μεταφέρθηκαν με νόμιμα ή παράνομα μέσα σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Μας έδωσαν επίσης την πληροφορία, που μπορεί κάποιος να βρει σε ηλεκτρονικά μέσα αλλά δεν υπάρχει επίσημη δημοσκόπηση ή μελέτη που να την πιστοποιεί, πως μεταξύ των ανηλίκων από το Αφγανιστάν και το Πακιστάν το κρίκετ και όχι το ποδόσφαιρο είναι το πιο δημοφιλές άθλημα.

4.4 Ζητήματα δεοντολογίας της έρευνας

Μια πολύ σημαντική πτυχή της ερευνητικής διαδικασίας είναι η τήρηση των κανόνων δεοντολογίας. Σκοπός είναι η ρύθμιση της σχέσης του ερευνητή και του ερευνώμενου για το χτίσιμο της εμπιστοσύνης ανάμεσά τους και το πως οι πρώτοι οφείλουν να συμπεριφέρονται στους δεύτερους. Τόσο στην επιτόπια έρευνα όσο και στη συνέντευξη σε βάθος ο ερευνητής συγχρωτίζεται για σημαντικό χρονικό διάστημα με

τα υποκείμενα και παρεμβαίνει αρκετά στο περιβάλλον τους με το κίνδυνο οι σχέσεις να παρερμηνευτούν από την πλευρά των δεύτερων θεωρώντας τον ερευνητή ως φίλο, συνεργάτη ή ως μέσο εκπλήρωσης επιθυμιών και στόχων. Προσδοκώμενη είναι η εξασφάλιση μιας ισότιμης και ισορροπημένης σχέσης που θα προσφέρει την απαραίτητη εμπιστοσύνη και ασφάλεια στους ερωτώμενους ώστε να εκφραστούν ελεύθερα. Επίσης, δε θα πρέπει να ξεχνάμε πως η προστασία των συνεντευξιαζόμενων από οποιαδήποτε βλάβη (σωματική ή ψυχική) και η διατήρηση της ανωνυμίας τους θεωρούνται εκ των ων ουκ άνευ (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 88). Κρίσιμης σημασίας διάσταση της δεοντολογίας που οφείλει να διέπει τον ερευνητικό σχεδιασμό είναι η εκ των προτέρων ενημέρωση των συνεντευξιαζόμενων και των ανθρώπων που είναι υπεύθυνοι γι' αυτούς, από τη στιγμή που είναι ανήλικοι, σχετικά με το περιεχόμενο, τις ενδεχόμενες αρνητικές συνέπειες της έρευνας για τους συμμετέχοντες, τους σκοπούς και τη διαδικασία της έρευνας (Κυριαζή, 2011, σ. 336). Πρόκειται γι' αυτό που ονομάζουμε πληροφορημένη συγκατάθεση στην έρευνα (informed consent).

Στη συγκεκριμένη έρευνα ξεκινήσαμε επικοινωνώντας πρώτα τηλεφωνικά με τους υπεύθυνους συντονιστές 16 εκ των 40 δομών φιλοξενίας για ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες που βρίσκονται στην Αθήνα προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν υπήρχαν διαθέσιμου ανήλικοι με τα χαρακτηριστικά τα οποία αναζητούσαμε. Οι πρώτες έξι πιθανές περιπτώσεις που συγκεντρώσαμε φαινόταν πως αποτελούν ένα πλήρες δείγμα καθώς επρόκειτο για αθλητές που είτε είχαν χρόνια συμμετοχής σε ποδοσφαιρικούς συλλόγους είτε για αθλητές που καταπιάστηκαν με το σπορ πιο συστηματικά κατά την άφιξή τους στη χώρα, αλλά παρόλα αυτά αγωνίζονται σε πολύ δημοφιλείς και ιστορικούς συλλόγους. Η πρώτη λοιπόν προσέγγιση ήταν τηλεφωνική, ενώ αμέσως μετά στάλθηκε έγγραφη ενημέρωση και δήλωση συγκατάθεσης στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο των Μ.Κ.Ο. στις οποίες ανήκουν οι εν λόγω δομές φιλοξενίας. Αφού μας επέτρεψαν να προχωρήσουμε, συνεχίσαμε με μια, από κοινού με το επιστημονικό προσωπικό των ξενόνων, ενημέρωση των υποψηφίων για το περιεχόμενο της έρευνας και ζητήσαμε τη συγκατάθεσή τους για να πραγματοποιήσουμε τη συνέντευξη. Και τα έξι παιδιά δέχτηκαν με μεγάλη προθυμία.

Αφότου εξασφαλίσαμε τη συναίνεση και των αρμόδιων για τη φροντίδα των παιδιών αλλά και των ίδιων των αθλητών, πραγματοποιήσαμε επισκέψεις στις εγκαταστάσεις των συλλόγων. Παρακολουθήσαμε το λιγότερο δύο προπονήσεις και έναν επίσημο

αγώνα για κάθε έναν από τους ερευνώμενους. Σκοπός μας ήταν το χτίσιμο της σχέσης με τους νεαρούς ποδοσφαιριστές, δείχνοντάς τους πως ενδιαφερόμαστε ουσιαστικά για το αντικείμενο της ασχολίας τους και πως δεν πρόκειται για την απλή συμπλήρωση ενός ιδιότυπου ερωτηματολογίου που αντί για μεταβλητές αφορά προσωπικές αφηγήσεις. Θέλαμε επίσης να αντιληφθούμε καλύτερα πως αλληλοεπιδρούν με τους συμπαίκτες και τους προπονητές τους. Θεωρήσαμε χρήσιμη μια εποπτεία του περιβάλλοντος για το οποίο επρόκειτο να μας μιλήσουν καθώς δε θα πρέπει να μας διαφεύγει, κυρίως κατά την ανάγνωση των αποτελεσμάτων της έρευνας, πως έχουμε να κάνουμε με ανήλικους που αφενός έχουν περάσει από μια σειρά τραυματικών εμπειριών και αφετέρου το μορφωτικό τους υπόβαθρο δεν είναι ανάλογο της ηλικίας τους. Κάθε ένα από αυτά τα παιδιά, όπως τα ίδια αυτοβούλως θέλησαν να μας εμπιστευτούν, αναγκάστηκαν, για λόγους που δεν αφορούν την έρευνα, να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους. Οι λόγοι αυτοί δε συσσωρεύτηκαν από τη μία μέρα στην άλλη, πράγμα που σημαίνει πως δεν είχαν πάντα την ομαλή καθημερινότητα και τα δικαιώματα που οφείλει απολαμβάνει ένας ανήλικος (βλ. πρόσβαση στην εκπαίδευση, καθημερινό φαγητό κ.ά). Η από τα πριν αντίληψη του κόσμου τους μας βοήθησε να ξεπεράσουμε το εμπόδιο της περιορισμένης δυνατότητας των νεαρών να περιγράψουν και να εκφραστούν με πιο βαθύ τρόπο.

Διαφυλάξαμε, σαφώς, την ανωνυμία όλων των εμπλεκόμενων. Πρώτα και κύρια των ίδιων των παιδιών που στο εξής θα αναγράφονται ως «Ασυνόδευτος Ανήλικος» και δίπλα θα τοποθετείται ένας αύξων αριθμός που αναφέρεται στη σειρά με την οποία έγιναν οι συνεντεύξεις (π.χ. Α.Α.1). Δευτερευόντως, παρόλο που μας χορηγήθηκε η σχετική άδεια, θεωρήσαμε πως δε χρειάζεται να αναφερθούν ούτε οι δομές που φιλοξενούνται οι ανήλικοι ούτε οι αρμόδιες γι' αυτές Μ.Κ.Ο. Τέλος, για την προστασία των ανηλίκων κρίναμε πως δε χρησιμεύει στους σκοπούς της μελέτης η δημοσιοποίηση των ονομάτων των συλλόγων στους οποίους αγωνίζονται οι νεαροί. Διατηρήθηκαν μονάχα τα ονόματα των συλλόγων και των ακαδημιών στις χώρες καταγωγής και των τέως σωματείων που αγωνίστηκαν εδώ στην Ελλάδα καθώς έχει περάσει ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα από εκείνα τα χρόνια.

4.5 Σχεδιασμός της συνέντευξης βάθους

Έχοντας στο νου τους κύριους σκοπούς της έρευνας χωρίσαμε τα ερωτήματα σε τέσσερις βασικούς άξονες. Κάθε άξονας αποτελούνταν από ένα πλέγμα ερωτημάτων και υπό-ερωτημάτων. Ορισμένα από τα ερωτήματα αυτά διερευνήθηκαν με

περισσότερες από μια ερωτήσεις προκειμένου να επιτρέψουν στους ερωτώμενους να μας δώσουν μια σφαιρική εικόνα των βιωμάτων και των σκέψεών τους. Το σύνολο των διαθέσιμων ερωτήσεων ήταν 55 (βλ. Παράρτημα), εκ των οποίων κάποιες ήταν ανοιχτού και άλλες κλειστού τύπου. Στις ανοιχτού τύπου ερωτήσεις ο ερωτώμενος έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει την άποψή του, ενώ στις κλειστού τύπου κάθε νέος μπορούσε να απαντήσει μονολεκτικά. Σε καμία από τις συνεντεύξεις δε χρειάστηκε τελικά να θέσουμε και τις 55 ερωτήσεις ή τις υπο-ερωτήσεις αυτών, καθώς οι ανήλικοι μέσα από τις αναφορές τους κάλυπταν άνω του ενός ζητούμενου. Ανάλογα με την πυκνότητα σε πληροφορίες που είχαν οι απαντήσεις που λαμβάναμε, είχαμε την ευελιξία να οδηγήσουμε τη συνέντευξη με διαφορετικό τρόπο από τον εξ' αρχής σχεδιασμό.

Ο πρώτος άξονας αφορούσε την «Ενασχόληση με τον αθλητισμό». Ο συγκεκριμένος άξονας τοποθετήθηκε για να μπορέσουμε να επιτύχουμε από τη μια μεριά μια ομαλή ένταξη στο αντικείμενο της συζήτησης, καθώς πρόκειται για αυτές που ονομάζουμε «ακίνδυνες», γενικές ερωτήσεις και από την άλλη να πάρουμε μια πρώτη γεύση από τις αθλητικές προτιμήσεις του ερωτώμενου, του οικείου σε αυτόν περιβάλλοντος, της περιοχής που μεγάλωσε και κατ' επέκτασης της χώρας. Ο επόμενος άξονας είναι αυτός που μας ενέταξε στο αντικείμενο της συζήτησης και φέρει τον τίτλο «Ενασχόληση με το ποδόσφαιρο». Εκεί επιχειρήσαμε να δούμε την πορεία του ποδοσφαιριστή στο άθλημα και τις σχέσεις που αναπτύσσει εντός του αθλητικού πεδίου. Κομβικός υπήρξε ο άξονας «Προσωπική επένδυση» προκειμένου να διερευνήσουμε τη δέσμευση των νέων στο σπορ, τις προσδοκίες τους σε σχέση με αυτό και πως αυτά διαπλέκονται με τον πρωταθλητισμό και την επαγγελματική αποκατάσταση.

Ανάλογης σημασίας ήταν και το πλέγμα ερωτήσεων στον άξονα «Σώμα και τεχνική». Στο σημείο αυτό επιθυμούσαμε να λάβουμε πληροφορίες για τη λειτουργία του σώματος και την αξία της σωματικής εργασίας σε αυτή την προσπάθεια που κάνουν οι αθλητές για να καταφέρουν να γίνουν επαγγελματίες. Με τα ερωτήματα του άξονα «Ένταξη, ενσωμάτωση και αποδοχή» προσδοκούσαμε να ενημερωθούμε για το βαθμό ένταξης των προσφύγων στα διάφορα περιβάλλοντα εντός των οποίων λειτουργούν (δομή φιλοξενίας, σχολείο, σύλλογος) και να εξετάσουμε εάν η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο τον έχει επηρεάσει σε κάποιο από αυτά τα κοινωνικά περιβάλλοντα. Καταλήγοντας, ο άξονας «Γενικά στοιχεία αθλητή» αφορούσε

προσωπικές πληροφορίες που μας βοήθησαν κατά την καταγραφή και την ανάλυση ώστε να έχουμε μια εικόνα για το ποιος είναι ο εκάστοτε ομιλών και ποια είναι η ταυτότητα του. Για λόγους προστασίας προσωπικών δεδομένων το εδάφιο αυτό παραλείπεται από το επισυναπτόμενο παράρτημα.

Η συνέντευξη μετρήθηκε πριν από τις τελικές συναντήσεις και διαπιστώσαμε πως διαρκεί περίπου 50 λεπτά. Οι ανήλικοι ενημερώθηκαν για το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την ολοκλήρωση της συνέντευξης πριν από την έναρξή της. Οι συνεντεύξεις αυτές διενεργήθηκαν κατά τον Οκτώβριο και το Νοέμβριο του 2022, καταγράφηκαν με μαγνητόφωνο και μετά το πέρας της κάθε μιας προχωρούσαμε στη μεταγραφή (transcription) της σε κείμενο στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται σύμφωνα κανόνες διαφόρων συστημάτων σημειογραφίας, τα οποία επιλέγονται ανάλογα με τους στόχους ή το είδος της ανάλυσης που ακολουθεί ο ερευνητής (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 107). Επιλέξαμε το κείμενο να μην είναι ενιαίο αλλά δημιουργήσαμε έναν τυποποιημένο πίνακα όπου αναγράφεται κάθε ερώτηση και από κάτω εγγράφεται κάθε απάντηση που δίνει ο ερωτώμενος. Ο πίνακας αυτός αποτελείται από 7 σελίδες. Η συγκεκριμένη μέθοδος μας βοήθησε εξαιρετικά κατά τη σύγκριση και κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων καθώς είχαμε εμπρός μας ξεκάθαρες τις τοποθετήσεις των υποκειμένων.

4.6 Κωδικοποίηση και ερμηνεία

Στις ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης ο ερευνητής δεν αρκείται στις περιγραφές του ερευνώμενου. Όπως είπαμε και πρωτότερα, σκοπός είναι η κατανόηση, ο αναστοχασμός και διεύθυνση στα βαθύτερα νοήματα που κινητοποιούν τη δράση και τη σκέψη των υποκειμένων. Το γεγονός πως μια ατομική συνέντευξη βάθους αποτελεί μια δυναμική διαδικασία δυσκολεύει και περιπλέκει τα πράγματα για τον ερευνητή. Προκειμένου να ξεκινήσει να ξετυλίγει το κουβάρι, οφείλει να προχωρήσει σε μια ταξινόμηση των απαντήσεων και το σχηματισμό θεματικών κατηγοριών με βάση τις ομοιότητες που παρατηρούνται στις απαντήσεις είτε αυτές αφορούν ίδιες λέξεις είτε παρόμοιες (Λυδάκη, 2001, σ. 270).

Αφότου ο μελετητής εξετάσει απάντηση προς απάντηση και γραμμή προς γραμμή τα λεγόμενα και εντοπίσει τα κοινά νοηματικά μοτίβα, προσδίδει ένα ξεχωριστό κωδικό σε κάθε ένα από αυτά. Σκοπός της κωδικοποίησης είναι η συνοπτική απεικόνιση πυκνότερων εννοιολογικών προσδιορισμών τους οποίους εντοπίζει ο ερευνητής.

Ενδεχομένως, μέσα από την καταγραφή τους να προκύψει πως συγκεκριμένοι κωδικοί αποτελούν υπό-μέρη μια μεγαλύτερης θεματικής ενότητας. Η συνεχής διερώτηση γύρω από αυτές τις διαπιστώσεις σε συνδυασμό με την κατάρτιση της έρευνας, την ανάγνωση της βιβλιογραφίας, τη γενικότερη στάση και την επιστημολογική λογική του ερευνητή θα οδηγήσουν στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 120). Όπως αναφέραμε, ο σχεδιασμός των συνεντεύξεων έδινε τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να τοποθετηθούν περί ενός ζητήματος παραπάνω από μια φορά. Ταυτόχρονα, αναπτύχθηκαν πολύ συμπαγή μοτίβα απαντήσεων που διαπερνούσαν το σύνολο των βασικών αξόνων των ερωτημάτων. Αυτό μας οδήγησε στο να ορίσουμε θεματικές κατηγορίες που απαντώνται σε όλο το μήκος των συνεντεύξεων και όχι ανά ερώτηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

5.1 Ενασχόληση με τον αθλητισμό

Η πρώτη κατηγοριοποίηση ερωτημάτων στόχευε στην ανάδειξη τη σχέσης των ανηλίκων με τον αθλητισμό. Μας ενδιέφερε να δούμε γενικά την επαφή τους με τη σωματική άσκηση, το παιχνίδι και τα διάφορα σπορ προτού αφοσιωθούν στο ποδόσφαιρο και πολύ πριν ταυτίσουν την εξάσκηση του συγκεκριμένου σπορ με την επαγγελματική αποκατάσταση. Φαίνεται λοιπόν πως οι περισσότεροι ανήλικοι ξεκίνησαν να αθλούνται επιλέγοντας το ποδόσφαιρο ως βασικό παιχνίδι, με μόνη διαφοροποίηση το δεύτερο συνεντευξιαζόμενο, ο οποίος συνήθιζε τα πρώτα χρόνια του δημοτικού να παίζει μπάσκετ.

Περί του χρόνου κατά τον οποίο ξεκίνησαν να καταπιάνονται με αθλητικές δραστηριότητες, οι περισσότεροι δε μπορούν να ανακαλέσουν κάποια ορισμένη ηλικία. Αναφέρονται αόριστα στα πρώτα παιδικά χρόνια. Μόνο ο Α.Α.2 και ο Α.Α.3 αναφέρουν μια συγκεκριμένη ηλικία, τα έξι και τα δέκα έτη αντίστοιχα. Από την αρχή, η πλειοψηφία των ανηλίκων πως κομίζει στη συζήτηση την πρώτη θεματική κατηγορία που θα μας απασχολήσει «Το ποδόσφαιρο ως ένα εύκολα προσβάσιμο άθλημα». Μιλούν για ένα σπορ γειτονιάς που είναι εύκολο να οργανωθεί μιας και δεν απαιτούνται εξεζητημένα μέσα για την πραγμάτωσή του. Στα λεγόμενα των ανηλίκων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη η ανάμνηση των πρώτων επαφών με το ποδόσφαιρο με το παιχνίδι στους δρόμους. Όπως θυμάται ο Α.Α.6: «Από όταν ήμουν πάρα πολύ μικρός συνηθίζαμε με τα παιδιά από τη γειτονιά να πηγαίνουμε σε ερειπωμένα οικοπέδα και να παίζουμε ποδόσφαιρο. Το έδαφος εκεί ήταν πολύ σκληρό και αργήσαμε πολύ να αποκτήσουμε τα απαραίτητα παπούτσια».

Όσον αφορά αυτό το ερώτημα, ο δεύτερος ανήλικος που έχει δηλώσει πως ασχολήθηκε πρώτα με το μπάσκετ, εξηγεί πως ήρθε σε επαφή με το άθλημα για πρώτη φορά στο προαύλιο του σχολείου. Είναι αξιοσημείωτο, με βάση τα λεγόμενά του, το γεγονός πως αποφασιζόταν από τους ανθρώπους του σχολείου με ποιο άθλημα θα ασχοληθεί ο κάθε μαθητής. Βασικό κριτήριο σε αυτή τη διαδικασία επιλογής ήταν το ύψος του κάθε παιδιού. Εντοπίζουμε σε αυτό το σημείο τη θεματική

«Σώμα και Αθλητισμός», μια θεματική που θα διαπεράσει στο εξής όλους τους άξονες των ερωτημάτων.

Τώρα, αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους επέλεξαν το συγκεκριμένο άθλημα, παρατηρούμε πως οι απαντήσεις των ανηλίκων αναπτύσσουν μια διαλογική σχέση μεταξύ τους. Πρόκειται για μια νέα θεματική ενότητα, την «Η πολιτισμική διάσταση του ποδοσφαίρου». Η ενότητα αυτή αφορά τη θέαση του συγκεκριμένου αθλήματος ως ατομική και συλλογική ψυχαγωγία αλλά και ως εθνικό σπορ. Τρεις από αυτούς, ο Α.Α.1, ο Α.Α.3 και ο Α.Α.4, εξηγούν πως η επιλογή τους βασίστηκε σε μια πλειοψηφική τάση στη χώρα καταγωγής, σύμφωνα με την οποία οι περισσότεροι άνθρωποι επιλέγουν το ποδόσφαιρο ως δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου ή ως βασική άθληση. Μπορούμε να διαπιστώσουμε μια αγωνία να τονιστεί η καθολικότητα της ενασχόλησης με το ποδόσφαιρο. Η γενίκευση αυτή συνοδεύει πολλές από τις απαντήσεις του παρόντος και του επόμενου πλέγματος ερωτήσεων. Οι ανήλικοι προσπαθούν να δείξουν το νήμα που συνδέει τη δική τους ενασχόληση, με την ενασχόληση των φίλων, της κοινότητάς και κατ' επέκταση της χώρας τους. Ιδιαίτερα, ο πρώτος από τους ερωτηθέντες προσπάθησε να ερμηνεύσει αυτή την τάση αναφερόμενος στο γεγονός πως πρόκειται για κάτι που μεταλαμπαδεύεται από τους γονείς στα παιδιά. Κάτι τέτοιο γίνεται δυνατό μέσω της μπάλας, η οποία αποτελεί ένα πολύ σύνηθες δώρο των γονιών προς τα μικρά παιδιά. Κάπως προσθέτουμε στο σακούλι μας μια νέα θεματική «Το ποδόσφαιρο ως γονεϊκή κληρονομιά», η οποία απαντάται σε διάφορα σημεία κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Η διάσταση του παραδείγματος που δίνει η οικογένεια συνάγεται και από την απάντηση του τελευταίου ανηλίκου, ο οποίος δηλώνει: «Επέλεξα το ποδόσφαιρο γιατί τα αδέρφια μου, τα μέλη της οικογένειάς μου, οι φίλοι μου έπαιζαν αυτό το άθλημα. Ήταν η γλώσσα που μιλούσαμε μεταξύ μας. Ποδόσφαιρο μπορούσες να παίζεις παντού. Για το μπάσκετ για παράδειγμα χρειάζεται συγκεκριμένος χώρος και εξοπλισμός. Ποδόσφαιρο μπορείς να παίζεις παντού».

Η θεματική κατηγορία «Το ποδόσφαιρο ως ένα εύκολα προσβάσιμο άθλημα» ξεπροβάλλει και πάλι μέσα από αυτές τις γραμμές. Η ευχέρεια που υπάρχει στο να παίζει κάποιος ποδόσφαιρο σε επίπεδο χόμπι, με την εύκολη πρόσβαση που παρέχεται σε απλούς χώρους, όπως χωράφια, οικόπεδα και δρόμους καταγράφεται και παρακάτω σε άλλα πεδία ερωτήσεων. Η συμβολή της προσβασιμότητας ως κριτηρίου επιλογής ενός αθλήματος εμφανίζεται και στην περίπτωση του Α.Α.2 του

οποίου το πρώτο άθλημα υπήρξε το μπάσκετ. Ο συγκεκριμένος ανήλικος υπογράμμισε πως ο καθοριστικότερος παράγοντας αποτέλεσε το γεγονός πως το γήπεδο όπου λάμβαναν χώρα οι επίσημες προπονήσεις βρισκόταν πολύ κοντά στο σπίτι του.

Επιπλέον, προκύπτει ξανά η θεματική «Σώμα και Αθλητισμός». Πρόκειται για μια θεματική που την απαντήσαμε και προηγουμένως στην περίπτωση Α.Α.2. Στην περίπτωση εκείνη οι αρμόδιοι του σχολείου καθόριζαν ποιο άθλημα θα ακολουθήσει ο μαθητής ανάλογα με το ύψος του. Ομοίως και στην περίπτωση του Α.Α.5 η σωματική διάπλαση και τα αθλητικά προσόντα ήταν αυτά που έπαιξαν κομβικό ρόλο στην ενασχόλησή του με το ποδόσφαιρο. Μπορούμε όμως να παρατηρήσουμε και κάτι άλλο. Και στις δύο περιπτώσεις όπου οι συνεντευξιαζόμενοι θέτουν το σώμα ως την καίρια αιτία επιλογής κάποιου αθλήματος, αναφέρονται πως κάτι τέτοιο έγινε κατόπιν παρότρυνσης ενός τρίτου προσώπου. Βρισκόμαστε έτσι μπροστά σε μια νέα θεματική την οποία θα τιτλοφορούσαμε ως «Η αξία της αθλητικής δραστηριότητας του στενού κοινωνικού κύκλου». Ο ένας παρακινείται από το μηχανισμό του σχολείου που διαθέτει ένα καθορισμένο μοτίβο ένταξης των μαθητών σε διάφορα αθλήματα και ο άλλος ενθαρρύνεται από ένα φίλο που φαίνεται να διαθέτει μια μεγαλύτερη εμπειρία στο συγκεκριμένο άθλημα. Ο Α.Α.5 μας ενημερώνει πως: «Ένας φίλος μου έλεγε πως είμαι πολύ γρήγορος και πως έχω την κατάλληλη σωματική διάπλαση για να παίζω ποδόσφαιρο. Με παρακινούσε συνεχώς να ασχοληθώ πιο σοβαρά με αυτό το άθλημα, γι' αυτό και προσπαθώ τόσο σκληρά μέχρι σήμερα».

Στη συνέχεια θελήσαμε να μάθουμε ποιο ήταν το άθλημα με το οποίο καταπιάνονταν οι στενοί φίλοι των ανηλίκων την περίοδο που οι δεύτεροι επέλεγαν το σπορ στο οποίο θα αφοσιωθούν. Είναι εμφανές εδώ η ταύτιση μεταξύ των επιλογών των φίλων και των επιλογών των συνεντευξιαζόμενων και η ανάδειξη για δεύτερη φορά της θεματικής «Η αξία της αθλητικής δραστηριότητας του στενού κοινωνικού κύκλου». Τόσο η συντριπτική πλειοψηφία των ανηλίκων που διάλεξαν το ποδόσφαιρο όσο και ο ανήλικος που είχε επιλέξει το μπάσκετ δηλώνουν πως και οι φίλοι τους εκείνη τη χρονική περίοδο είχαν ανάλογες αναζητήσεις. Ωστόσο, τρεις ανήλικοι αναγνωρίζουν πως υπήρχαν και ελάχιστοι φίλοι τους που είχαν διαλέξει κάποιο άλλο σπορ, όπως το τρέξιμο, το βόλεϊ και κάποιο άθλημα που όπως λέγεται μοιάζει με το τένις, αλλά δεν κατονομάζεται ακριβώς. Μπορούμε να υποθέσουμε πως τα αθλήματα αυτά

προσλαμβάνονται από τους ανηλίκους ως εντελώς «περιθωριακά». Όπως πολύ παραστατικά παραθέτει ο Α.Α.5: «Ειδικά αν έχεις γεννηθεί σε κάποιο χωριό όπως εγώ δεν έχεις ιδέα τι είναι μπάσκετ ή τι είναι τένις».

Βέβαια, στο υπό-ερώτημα που εξετάζει τι πιστεύουν οι ανήλικοι σχετικά με την επιρροή ή μη που τους άσκησε η ενασχόληση των φίλων τους με κάποιο συγκεκριμένο άθλημα, βλέπουμε μια διχογνωμία. Οι μισοί ανήλικοι απαντούν αρνητικά. Δύο εξ' αυτών επιμένουν πως επρόκειτο για μια εσωτερική έλξη προς το άθλημα της επιλογής τους και σε καμία περίπτωση δεν αφορούσε πιέσεις από το φιλικό περιβάλλον. Όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο Α.Α.2: «Όχι, νομίζω πως η επιλογή μου προήλθε από την καρδιά μου. Η καρδιά μου με οδήγησε».

Ωστόσο, δύο εκ των ανηλίκων παραδέχτηκαν πως η απόφαση τους επηρεάστηκε καθοριστικά από τις επιλογές του φιλικού τους περιβάλλοντος. Σε τρεις από αυτές τις απαντήσεις διαγράφεται η θεματική «Το ποδόσφαιρο ως θέαμα». Ο Α.Α.5 μας αφηγείται πως: «Ναι, με επηρέασε. Πάντα ακολουθούσα τους μεγαλύτερους που πηγαίνουν στο γήπεδο για να παίξουν ποδόσφαιρο. Μου άρεσε να κάθομαι και να τους βλέπω, παρόλο που ήμουν τόσο μικρός που δεν μπορούσα να παίξω μαζί τους. Κάποιες φορές άφηνα και το σχολείο για να πάω μαζί τους. Μου άρεσε να παρακολουθώ και μετά, μόλις νύχτωνε και έφευγαν, έπαιζα κι εγώ με τη μπάλα που είχαν αφήσει. Έτσι ξεκίνησα και μετά έγινα αρχηγός στην ποδοσφαιρική ομάδα του σχολείου», ενώ στην ίδια λογική ο Α.Α.1 και ο Α.Α.6 προσθέτουν: «Ταυτόχρονα (σ.σ. με το να παίζουμε) παρακολουθούσαμε ποδόσφαιρο, είτε σε γήπεδα είτε στην τηλεόραση και σε βίντεο. Έτσι ερωτηθήκαμε το παιχνίδι», «Ναι, με επηρέασε γιατί ήταν αυτό που έβλεπα κάθε μέρα».

Όλοι οι ανήλικοι αποκρίθηκαν πως γνωρίζουν σίγουρα ένα μέλος της οικογένειάς τους το οποίο σχετιζόταν στο παρελθόν με κάποιο άθλημα. Ξεπροβάλλει, λοιπόν, εκ νέου η θεματική «Η αξία της αθλητικής δραστηριότητας του στενού κοινωνικού κύκλου». Από τις απαντήσεις διαπιστώνεται πως σε συντριπτικό ποσοστό τα μέλη της οικογένειάς τους είχαν ασχοληθεί στο παρελθόν με το άθλημα του ποδοσφαίρου. Μονάχα ένας συνεντευξιζόμενος δήλωσε πως είχε ένα μέλος της οικογένειάς του που καταπιανόταν με κάποιας μορφής παραδοσιακή πάλη και όχι με το ποδόσφαιρο. Μάλιστα, εκτός από τον συγκεκριμένο ασυνόδευτο, όλοι οι υπόλοιποι δήλωσαν πλήρως επηρεασμένοι από το σπορ το οποίο εξασκούσαν τα μέλη της οικογένειάς τους.

Παράλληλα, γίνεται αναφορά και σε μια πιο ενεργή συμμετοχή της οικογένειάς στον τρόπο με τον οποίο πρέπει να προσεγγίσουν τα παιδιά το ποδόσφαιρο. Πρόκειται για συμβουλές και παρακίνηση αναφορικά με το σύλλογο τον οποίο έπρεπε να επιλέξουν. Σχετικά με την επιρροή από τον οικογενειακό περίγυρο ο Α.Α.6 μας ανέφερε σχετικά με το θείο του πως: «Ναι, με επηρέασε. Ήμουν οπαδός του, οπαδός του τρόπου που έπαιζε. Μου άρεσε το πόσο πολύ μιλούσε ο κόσμος γι' αυτόν και πόσο δημοφιλής ήταν».

Σε αυτό το σημείο θα ανακύψει μια νέα θεματική κατηγορία. Η θεματική «Το ποδόσφαιρο ως μέσο κοινωνικής καταξίωσης». Οι υποκατηγορίες της θεματικής αυτής που σχετίζονται με τη δημοφιλία και το συμβολικό κεφάλαιο που παρέχει η αναγνώριση στο χώρο του ποδοσφαίρου θα καταστούν ορατές ακόμα πιο έντονα στα επόμενα πλέγματα ερωτήσεων. Φαίνεται πως η αναγνωσιμότητα που προσφέρει ο συγκεκριμένος χώρος είναι άλλες φορές κινητήριος δύναμη και άλλες φορές προσδοκώμενο αποτέλεσμα για τους ανηλίκους.

5.2 Ενασχόληση με το ποδόσφαιρο

Ο δεύτερος άξονας ερωτημάτων αφορά την ενασχόληση των ανηλίκων με το ποδόσφαιρο. Πιο συγκεκριμένα και προσπαθεί να αναδείξει τι σκέφτονται σχετικά με το άθλημα, τι προσδοκούν και πως αισθάνονται στους συλλόγους όπου αγωνίζονται. Οι απαντήσεις σχετικά με την ηλικία κατά την οποία οι ερωτώμενοι ξεκίνησαν να ασχολούνται με το ποδόσφαιρο, ευθυγραμμίζονται πλήρως με τις απαντήσεις που έδωσαν σε παρόμοια ερώτηση στο προηγούμενο πεδίο αναφορικά με το πότε καταπιάστηκαν γενικά με τον αθλητισμό. Το εύρος αυτών των ηλικιών κυμαίνεται από τα 4 έως τα 10 χρόνια. Ακόμα και ο μοναδικός ανήλικος που δήλωσε πως το πρώτο του άθλημα ήταν το μπάσκετ, ξεκαθάρισε πως σχεδόν ταυτόχρονα του άρεσε να παίζει και ποδόσφαιρο. Στην περίπτωση του η διαφοροποίηση στην ηλικία κατά την οποία ασχολήθηκε με το ένα ή το άλλο σπορ εντοπίζεται στη χρονική περίοδο κατά την οποία εντάχθηκε σε κάποια επίσημη ακαδημία. Δύο εκ των ανηλίκων έδειξαν την ανάγκη να διαχωρίσουν κατά την απάντησή τους το πότε ξεκίνησαν να παίζουν στους δρόμους και το πότε εντάχθηκαν σε κάποια ακαδημία.

Παράλληλα, ο Α.Α.6 δήλωσε πως: «Δε θυμάμαι ακριβώς, ήμουν πολύ μικρός. Από τα πρώτα σου χρόνια αυτό που σου δίνουν οι γονείς είναι μια μπάλα και μαθαίνεις να την κλωτσάς». Με τη συγκεκριμένη φράση ο ανήλικος επανάφερε την έννοια της

μπάλας ως δώρο το οποίο κινητοποιεί από μόνο του την ενασχόληση και τη θεματική «Το ποδόσφαιρο ως γονεϊκή κληρονομιά».

Στη συνέχεια, οι νεαροί αθλητές κλήθηκαν να απαντήσουν πόσο εύκολο ή δύσκολο ήταν να παίξει κανείς ποδόσφαιρο στη χώρα καταγωγής τους. Η απάντηση ήταν ομόφωνη και κατηγορηματική: «Ήταν δύσκολο!». Οι περισσότεροι προσπάθησαν να δώσουν μια γενική εικόνα των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν στις πατρίδες τους ως προς τη δυνατότητα να παίξουν ποδόσφαιρο. Μονάχα ο Α.Α.1 θέλησε να διαφοροποιηθεί, μοιραζόμενος μαζί μας ένα προσωπικό εμπόδιο που τον άφηνε μακριά από το άθλημα: «Ήταν πραγματικά δύσκολο. Έπρεπε να συνδυάσεις το διάβασμα, τη μεταφορά στο γήπεδο και τη δουλειά στο αγρόκτημα. Κάποιες φορές δεν προλαβαίνεις να πας να παίξεις ποδόσφαιρο γιατί αμέσως μετά το σχολείο πρέπει να πας για δουλειά στο χωράφι», έθιξε μεταξύ άλλων.

Οι περισσότεροι ανήλικοι φαίνεται να ταύτιζαν την ερώτηση σχετικά με το πόσο εύκολο ή δύσκολο είναι να παίξει κανείς ποδόσφαιρο στη χώρα τους ως ασχολία του ελεύθερου χρόνου, με τη δυσκολία που αντιμετωπίζει κανείς στο να γίνει επαγγελματίας ποδοσφαιριστής. Το συμπέρασμα αυτό μπορούμε εύκολα να το εξάγουμε καθώς βλέπουμε πως οι απαντήσεις τριών από τα έξι παιδιά έχουν δύο σκέλη, όπου στο δεύτερο υπογραμμίζεται έντονα το πόσο άμεση είναι η πρόσβαση στο συγκεκριμένο σπορ, επαναφέροντας στο τραπέζι τη θεματική «Το ποδόσφαιρο ως ένα εύκολα προσβάσιμο άθλημα». Όπως ισχυρίστηκε ο Α.Α.6: «Ήταν δύσκολο. Έπρεπε να παίζεις χωρίς καν να έχεις παπούτσια. Δε μπορώ να ανακαλέσω στη μνήμη μου πόσες φορές έχω χτυπήσει τα πόδια μου ή έμεινα χωρίς νύχια επειδή δεν είχα παπούτσια. Ήταν δύσκολο επίσης να έχεις μια δική σου μπάλα. Επιπλέον, το μόνο γήπεδο που υπήρχε ήταν της ομάδας του χωριού και βρισκόταν αρκετά μακριά. Δεν υπήρχαν χώροι, βάζαμε απλά δύο πέτρες αντί δοκαριών σε οποιονδήποτε χώρο και παίζαμε». Η απουσία παπουτσιών ή ειδικών παπουτσιών, η έλλειψη σε μπάλες και η έλλειψη κατάλληλων χώρων ήταν κάτι που απασχόλησε δύο από τους έξι ανηλίκους. Τα ελάχιστα γήπεδα αναφέρθηκαν και από το δεύτερο συνεντευξιζόμενο όμως σε συνάρτηση με το μεγάλο όγκο των αθλητών που τα χρησιμοποιούν. Ουσιαστικά αφορά μια συνειδητοποίηση του πόσο δύσκολο είναι να βρεις το χώρο σου και να καθιερωθείς προκειμένου να έχεις μια επαγγελματική προοπτική. Στη δυσκολία του να ακολουθήσεις μια ποδοσφαιρική σταδιοδρομία αναφέρθηκαν και άλλοι δύο ανήλικοι δίνοντας έμφαση στον οικονομικό παράγοντα και στον

παράγοντα της έλλειψης παροχών. Ο πέμπτος ανήλικος αναφέρει: «Είναι δύσκολο να γίνεις επαγγελματίας στη Γκάμπια. Στη χώρα μου πολύς κόσμος παίζει ποδόσφαιρο χωρίς να κερδίζει κάτι από αυτό, από τις ακαδημίες μέχρι κάποια στιγμή να γίνεις επαγγελματίας πρέπει όλα να τα εξασφαλίζεις μόνος σου στον εαυτό σου, από τα παπούτσια, τις εμφανίσεις, πολλές φορές ακόμα και ταξίδια που πρέπει να κάνεις για να παίζεις απέναντι σε μια άλλη ομάδα. Πολύς κόσμος τα παρατάει και προτιμά να πάει για μια βόλτα ή να κάνει κάτι άλλο αντί να συνεχίσει να παίζει. Ακόμα και διεθνής να γίνεις, η χώρα δε σου δίνει τίποτα. Ίσως κάποιοι σύλλογοι να πληρώνουν, αλλά δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό. Αν δεν έχεις μια ισχυρή διασύνδεση που θα μπορέσει να σε βγάλει στο εξωτερικό για να δοκιμαστείς, δεν έχεις τύχη». Η θεματική που διαφαίνεται από τα παραπάνω λεγόμενα είναι «Η εξομοίωση της ψυχαγωγικής με την επαγγελματική ενασχόληση». Η συγκεκριμένη θεματική ως άλλος μίτος της Αριάδνης θα μας κρατά πάντα σε επαφή με τη βασική προσδοκία των παιδιών που δεν είναι άλλη από τον επαγγελματισμό και τη σύλληψη του ποδοσφαίρου ως βιοποριστικού παράγοντα.

Στη συνέχεια, ζητήσαμε από τους νεαρούς αθλητές να μας περιγράψουν τι κάνει ελκυστικό το ποδόσφαιρο στα δικά τους μάτια. Μέσα από τις απαντήσεις θα χρειαστεί να σταθούμε σε δύο διαφορετικές θεματικές κατηγορίες όπως: «Το ποδόσφαιρο ως γονεϊκή κληρονομιά» και «Η εξομοίωση της ψυχαγωγικής με την επαγγελματική ενασχόληση». Οι κατηγορίες αυτές καταγράφονται τόσο στα λόγια τους ως απάντηση στα συγκεκριμένα ερωτήματα όσο σε αντιστοιχία με αναφορές που κάνουν σε άλλα σημεία της συζήτησής μας. Ο Α.Α.1 θα επαναλάβει τη συμβολή που είχε στην ενασχόλησή του με το άθλημα η συνήθεια των γονιών του να του κάνουν δώρο ποδοσφαιρικές μπάλες όταν αυτός βρισκόταν σε μικρή ηλικία. Σε γνώριμα νερά θα βρεθούμε και με την απάντηση του Α.Α.2 ο οποίος υπαινισσόμενος το βιοποριστικό μονοπάτι που προσφέρει το ποδόσφαιρο, μας λέει πως προτίμησε το συγκεκριμένο σπορ γιατί φαινόταν να έχει περισσότερο ταλέντο σε αυτό, άρα και μια πιο εξασφαλισμένη επαγγελματική σταδιοδρομία. Ο Α.Α.5 και ο Α.Α.6 όμως μας λένε, ρητά αυτή τη φορά, πως οι λόγοι που επέλεξαν το ποδόσφαιρο σχετίζονται με τις προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης που μπορεί να προσφέρει. Πραγματικά, για ετούτη εδώ την εργασία δε θα μπορούσαμε να έχουμε πιο ταιριαστή απάντηση, από αυτή που μας δίνει ο Α.Α.5: «Είναι μια πηγή εισοδήματος. Το ποδόσφαιρο μπορεί να σε βοηθήσει. Βέβαια, αν καταφέρεις να πετύχεις. Για

παράδειγμα, τώρα παίζω σε μια ερασιτεχνική ομάδα, αν τα καταφέρω καλά θα γίνω επαγγελματίας. Κάποιοι δουλεύουν στα γραφεία, αλλά κάποιοι άλλοι είναι αναγκασμένοι να βγουν στο γήπεδο και να δουλέψουν, να διεκδικήσουν τις πιθανότητές τους. Το γήπεδο είναι ένας χώρος εργασίας όπως είναι το γραφείο, πρέπει να δουλέψεις για να κερδίσεις κάτι από αυτό».

Ωστόσο, εκτός από θεματικές πάνω στις οποίες έχουμε σκοντάψει ξανά, βλέπουμε να έρχεται στο προσκήνιο μια ακόμη θεματική η οποία θα μας απασχολήσει από τούδε και στο εξής. Η θεματική με τίτλο: «Η θεραπευτική λειτουργία του ποδοσφαίρου», αφορά το γεγονός πως η ενασχόληση με το σπορ αυτό φαίνεται να δίνει την εντύπωση πως φρεσκάρει τις ξεχασμένες παιδικές αναμνήσεις των ανηλίκων, δημιουργώντας στιγμές ηρεμίας, ενώ την ίδια στιγμή συνδέεται με την ψυχική υγεία. Ο Α.Α. 4 μας αναφέρει πως: «Με κάνει να ξεχνάω όλα μου τα προβλήματα. Όταν είμαι στο γήπεδο τα αφήνω όλα πίσω. Ειδικά όταν παίζω καλά, μετά είμαι πολύ ήρεμος. Το ποδόσφαιρο είναι η ψυχοθεραπεία μου, γι' αυτό παίζω κάθε μέρα». Παρόμοιες απαντήσεις θα δούμε και στη συνέχεια.

Συμπληρωματικά, οι ανήλικοι κλήθηκαν να εντοπίσουν το στοιχείο που κάνει το ποδόσφαιρο να διαφέρει από τα υπόλοιπα σπορ. Οι πέντε από αυτούς συνέδεσαν το άθλημα με την παραγωγή συναισθημάτων και την ανάπτυξη σχέσεων, αποκαλύπτοντάς μας μια νέα θεματική με τίτλο: «Ποδόσφαιρο και θετικά συναισθήματα». Πιο συγκεκριμένα, ο Α.Α.1 μας ενημερώνει πως: «Αν δεν παίζεις ποδόσφαιρο, δε μπορείς να είσαι χαρούμενος. Το ποδόσφαιρο φέρνει χαρά, ευτυχία. Όταν παίζεις με τους φίλους σου θα γελάσεις, θα κάνεις αστεία. Φέρνει ευτυχία», ενώ την ίδια στιγμή ο Α.Α.2 μας εκμυστηρεύεται πως: «Για μένα το ποδόσφαιρο είναι παιδεία. Μεγάλωσα με το ποδόσφαιρο, είναι ζωή». Στο ίδιο μήκος κύματος ο Α.Α.6 περιγράφει τα προτερήματα του ποδοσφαίρου: «...τα συναισθήματα που προσφέρει, η χαρά που δίνει». Ταυτόχρονα ο Α.Α.5 συνεχίζει λέγοντας πως: «Το ποδόσφαιρο φέρνει τους ανθρώπους κοντά. Μπορεί μέσα στο γήπεδο να είστε αντίπαλοι, αλλά αυτό δεν έχει καμία σημασία. Φέρνει αγάπη, ένωση και πάνω από όλα φέρνει τους ανθρώπους πιο κοντά. Μπορεί το ίδιο να γίνεται και στο μπάσκετ, αλλά το ποδόσφαιρο είναι το πιο δημοφιλές άθλημα στον κόσμο. Όταν βλέπω για παράδειγμα σε ένα βίντεο τις καλύτερες στιγμές του Messi, κάποιες φορές κλαίω. Βλέπω τον κόσμο να τρέχει να πανηγυρίσει μαζί του και συγκινούμαι. Λέω στον εαυτό μου: Πότε θα γίνεις σαν αυτόν; Δες τον, όλοι τον αγαπούν, είναι χαμηλών τόνων και ευγενική ψυχή». Εδώ,

εντοπίζουμε παράλληλα και αναφορές στη θεματική «Το ποδόσφαιρο ως μέσο κοινωνικής καταξίωσης».

Ο Α.Α.4 λέει πως: «Κοίταξε, προσωπικά δεν ξέρω κάποιο άλλο άθλημα. Δεν ξέρω πως είναι το συναίσθημα του να παίζεις μπάσκει ή τένις», δηλώνοντας εμμέσως τη συναισθηματική πληρότητα που του εξασφαλίζει η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο. Τέλος, ένας μόνο, Ο Α.Α.3, θα εστιάσει αλλού την προσοχή του και θα διαχωρίσει τη θέση του δηλώνοντας πως: «Νομίζω πως είναι ένα δύσκολο άθλημα. Χρειάζεσαι πολύ ενέργεια για να μπορέσεις να είσαι καλός». Παρόλα αυτά, η συγκεκριμένη απάντηση δεν προκύπτει εκ του μη όντος. Μας δίνει τη σύνδεση του ποδοσφαίρου και της πολύ καλής φυσικής κατάστασης που απαιτεί τη εξάσκησή του και συνομιλεί με παρόμοιες κρίσεις από την πλευρά των ανηλίκων που θα δούμε κυρίως στη 4 ενότητα ερωτήσεων.

Έπειτα, στο ερώτημα περί του πως αντιλαμβάνονται οι ανήλικοι την ποδοσφαιρική μπάλα, βρισκόμαστε μπροστά σε ένα ενδιαφέρον ερευνητικό εύρημα, καθώς τέσσερις από τους πέντε σπεύδουν να της αποδώσουν ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Για να αναδείξουμε αυτή τη νέα θεματική κατηγορία με τίτλο: «Ποδοσφαιρική μπάλα και ανθρωπομορφισμός», αξίζει να παραθέσουμε το σύνολο των απαντήσεων.

Α.Α.1: «Είναι σα φίλος μου θα μπορούσα να πω, γιατί χωρίς την μπάλα, χωρίς να αγγίζω αυτή τη μπάλα, θα ήταν σα μια βαρετή μέρα για μένα. Ξέρεις, πρέπει να παίζω. Ακόμα και αν είναι 1 η ώρα, το μεσημέρι και ο ήλιος καίει, πρέπει να παίζω. Ακόμα κι έτσι, πρέπει να δημιουργήσουμε χρόνο για τους εαυτούς μας για να παίζουμε ποδόσφαιρο. Οπότε ναι, θα έλεγα πως η μπάλα είναι φίλος μου.»

Α.Α.2: «Η μπάλα για μένα είναι ένας φίλος. Σημαίνει σύνδεση».

Α.Α.3: «Είναι το κορίτσι μου, έτσι την βλέπω. Η μπάλα είναι ο λόγος που παίζω ποδόσφαιρο και γι' αυτό τη σέβομαι πολύ».

Α.Α.4: «Για μένα η μπάλα είναι η αγάπη μου. Πολλές φορές όταν κοιμάμαι την παίρνω μαζί στο κρεβάτι μου. Την αγαπώ».

Α.Α.5: «Η μπάλα είναι ο φίλος μου. Για μένα η μπάλα είναι το κορίτσι μου, είναι η οικογένεια μου. Μόνο η μπάλα μπορεί να μου δώσει ευτυχία αυτή τη στιγμή, περισσότερη ευτυχία από καθετί άλλο».

Μονάχα ο Α.Α.6 θα δηλώσει πως: «Σημαίνει προσήλωση. Η μπάλα είναι αυτή που απαιτεί την προσήλωση, τη συγκέντρωση του παίκτη. Όταν πρέπει να την κλοπήσεις απαιτεί από εσένα όλη την προσοχή και την ενέργεια».

Στη συνέχεια, ρωτήσαμε του ανηλίκους σε ποια θέση τους αρέσει να παίζουν μέσα στο γήπεδο και δευτερευόντως εάν ήταν δική τους απόφαση ή απόφαση κάποιου άλλου. Εδώ, λοιπόν, παρατηρούμε πως κυριαρχούν δύο συγκεκριμένες θέσεις εντός του γηπέδου στις επιλογές των παιδιών, αυτή του πλάγιου επιθετικού και αυτή του «δεκαριού». Μονάχα ο Α.Α.1 υποστήριξε κάτι διαφορετικό λέγοντας πως: «Περνώντας όμως ο καιρός και πηγαίνοντας στην ακαδημία κατάλαβα πως μου είναι εύκολο να σκοράρω και έτσι έγινα επιθετικός και ακόμα σε αυτή τη θέση παίζω».

Όπως παρατηρεί ο Α.Α.5, εντάσσοντάς μας εκ νέου στη θεματική «Σώμα και Αθλητισμός», οι δύο αυτές θέσεις που αναφέρονται συχνότερα απαιτούν ταχύτητα και αντοχή. Καταμαρτυρείται, λοιπόν, μια κοινή αντίληψη που συσχετίζει τη φυσική κατάσταση, τη σωματοδομή και τα φυσικά χαρακτηριστικά με την επιλογή της θέσης, είτε αυτή η επιλογή έρχεται απευθείας από τον αθλητή είτε διαμεσολαβείται από τον προπονητή. Ο Α.Α.5 μας περιγράφει πως: «Στο κέντρο παίζω γιατί έχω πολύ ενέργεια, ενώ στα πλάγια με βάζουν γιατί τρέχω γρήγορα. Πολλές φορές οι φίλοι μου στέλνουν μηνύματα για να με ρωτήσουν σε ποια θέση με βάζει ο προπονητής και όταν τους λέω πως με βάζει στα πλάγια μου λένε: *Πες του πως είσαι καλύτερος στο κέντρο, πες του να σε δοκιμάσει*. Όταν είσαι επαγγελματίας όμως ακούς τον προπονητή, παίζεις όπου σε χρειάζεται η ομάδα. Πάντως όταν χρειάζεται να παίζω εκεί, ξέρω πως μπορώ να το κάνω, ξέρω πως μπορώ να τρέξω γρήγορα».

Επιπροσθέτως, οι νεαροί ποδοσφαιριστές έδειξαν μέσω των απαντήσεών τους πως η κατοχύρωση μιας συγκεκριμένης θέσης εντός της ομάδας αποτέλεσε ένα συνδυασμό πραγμάτων και όχι απαραίτητα εξολοκλήρου δική τους προτίμηση ή προτίμηση του προπονητή τους. Το σημαντικό είναι πως κι εδώ, οι τέσσερις από τους πέντε ασυνόδευτους υποδήλωσαν κάποια σχέση μεταξύ της επιλογής θέσης και κάποιας εξειδικευμένης κατάρτισης ή κάποιου ιδιαίτερου σωματικού προσόντος που οι ίδιοι κατέχουν. Για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια του Α.Α.6: «Ήταν πρόταση κάποιου που έβλεπε πως έπαιζα και μου το πρότεινε. Γιατί, για να παίζεις ως «δεκάρι» χρειάζεται να χειρίζεσαι καλά τη μπάλα, να βλέπεις τους χώρους και να τους χρησιμοποιείς. Ήταν ένας άνθρωπος από την ομάδα του χωριού».

Στην ερώτηση για το εάν θα διάλεγαν να εξασκήσουν κάποιο άλλο άθλημα οι πέντε από τους έξι ανηλίκους πρόσφυγες απάντησαν ομόφωνα πως όχι. Εξαίρεση αποτέλεσε ο πρώτος ανήλικος όπου επιφυλάχτηκε, λέγοντας: «Για τώρα δεν ξέρω. Αν διάλεγα κάτι θα ήταν το βόλεϊ. Μου φαίνεται πιο απλό. Μου αρέσει να βλέπω παιχνίδια βόλεϊ. Θα έλεγα πως είναι το δεύτερο αγαπημένο μου άθλημα». Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η απάντηση του Α.Α.6 ο οποίος μας επαναφέρει στη θεματική «Ποδόσφαιρο και θετικά συναισθήματα», λέγοντας: «Όχι. Θα χρειαζόταν πολύ χρόνος για προσαρμοστώ σε κάποιο άλλο άθλημα και δεν πιστεύω πως θα ένιωθα το ίδιο που νιώθω όταν παίζω ποδόσφαιρο».

Ύστερα, ζητήθηκε από τους αθλητές να μας αναφέρουν τον αριθμό των οργανωμένων συλλόγων στους οποίους έχουν αγωνιστεί. Εκτός από τον Α.Α.6 του οποίου ο παρόντας σύλλογος είναι το πρώτο επίσημο αθλητικό σωματείο, για τους υπόλοιπους υπάρχει ένα ιστορικό που αφορά τέσσερις ομάδες κατά μέσο όρο, είτε πρόκειται για ακαδημίες είτε για συλλόγους που αγωνίζονται σε διάφορες εθνικές κατηγορίες. Με βάση τις απαντήσεις μπορούμε να δούμε πως οι ανήλικοι με προηγούμενη θητεία σε συλλόγους ακολουθούσαν ένα δρόμο που ξεκινούσε από μια ομάδα της γειτονιάς ή του χωριού τους και κατόπιν μεταπηδούσαν σε ένα σύλλογο 3^{ης} κατηγορίας. Όλοι ανεξαιρέτως οι ανήλικοι συμφώνησαν πως το επίπεδο οργάνωσης του συλλόγου στον οποίο αγωνίζονται στην Αθήνα είναι πολύ υψηλότερο από εκείνο των ομάδων στις χώρες καταγωγής τους. Σημαντική σύγκλιση παρατηρείται και στις απαντήσεις σχετικά με το αν οι ανήλικοι θα προτιμούσαν ένα σύλλογο με πειθαρχία και καλή οργάνωση ή ένα σύλλογο που θα τους επέτρεπε να αγωνίζονται πιο ελεύθερα. Καθολικά οι ασυνόδευτοι κρίνουν πως μέσω της πειθαρχίας μπορούν πιο εύκολα να προοδεύσουν και δίνουν κατ' αυτόν τον τρόπο και το στίγμα σχετικά με το πώς βλέπουν την ενασχόλησή τους με το σπορ, δηλαδή με βάση μια επαγγελματική προοπτική, κάτι που φέρνει ξανά μπροστά στην αξία που έχει για τούτη εδώ την έρευνα η θεματική «Η εξομοίωση της ψυχαγωγικής με την επαγγελματική ενασχόληση».

Με βάση δύο υπο-ερωτήματα προσπαθήσαμε να εξετάσουμε εάν οι ανήλικοι έχαιραν διαφορετικής αντιμετώπισης από τους προπονητές και τους συναθλητές τους στους συλλόγους των χώρων καταγωγής, σε σχέση με αυτή που χαίρουν στην τωρινή τους ομάδα. Τα δύο αυτά ερωτήματα έφεραν στην επιφάνεια την ιδιαιτερότητα που ενυπάρχει στο να αγωνίζεται κανείς σε μια ομάδα της γειτονιάς του σε αντίθεση με το

να αγωνίζεται σε ένα σύλλογο ξένης χώρας, μακριά από την οικογένεια και τους φίλους, όπως είναι γι' αυτούς η Ελλάδα. Ο Α.Α.4 μας βεβαιώνει πως: «Ναι, στους συλλόγους τη χώρας μου ήμασταν σαν οικογένεια, σαν αδέρφια. Με τους προπονητές και με τους συμπαίχτες κάναμε πλάκες, γελούσαμε, πηγαίναμε για φαγητό. Εδώ είναι πιο επαγγελματική η κατάσταση, είναι πολύ διαφορετικά τα πράγματα. Αυτό δείχνει και τη διαφορά στην οργάνωση με τις ομάδες τις χώρας μου. Εδώ είναι καλύτερα τα πράγματα», ενώ ο Α.Α.1 υπογραμμίζει πως: «Στην αρχή, όταν ήρθα εδώ, δε με ήξεραν καθόλου και η επικοινωνία ήταν δύσκολη, ζητούσα συνεχώς τη μπάλα. Είχα κάποιες δύσκολες στιγμές, αλλά όσο περνάει ο καιρός προσαρμόζομαι καλύτερα. Καταλαβαίνεις, όταν δεν ξέρεις καλά κάποιον δυσκολεύεσαι να τον εμπιστευτείς, δυσκολεύεσαι να του δώσεις την μπάλα, την κρατάς για τον εαυτό σου. Καθώς περνούσε ο καιρός όμως είδαν τις δυνατότητές μου, με εμπιστεύτηκαν και όλα πηγαίνουν καλά τώρα». Το χτίσιμο της εμπιστοσύνης μεταξύ των γηγενών και των προσφύγων παιχτών μέσα από την απόδειξη των ικανοτήτων των δευτέρων θα το δούμε πολύ έντονα και στη συνέχεια.

Στην ερώτηση που εξέταζε το ποιος σύλλογος ανταποκρίνεται καλύτερα στον τρόπο με τον οποίο βλέπουν οι συνεντευξιαζόμενοι το ποδόσφαιρο, οι πέντε από τους έξι αναφέρουν τον τωρινό τους σύλλογο. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Α.Α.5: «Στις ομάδες τις πατρίδας μου έχω ελευθερία, είμαι βασικός, είμαι ο αρχηγός παρόλο που είμαι νέος. Εδώ είναι λίγο δύσκολα γιατί είμαι ακόμα καινούργιος. Ίσως, όσο περνάει ο καιρός και σταθώ καλύτερα στα πόδια μου θα απελευθερωθώ. Ο σύλλογος που βρίσκομαι τώρα θα με βοηθήσει να βελτιωθώ». Η δυσκολία προσαρμογής του ως νέο μέλος και η ανάγκη του να αποδείξει την αξία του εντοπίζεται και σε αυτή την περίπτωση. Ο μόνος που διαφοροποιείται είναι ο Α.Α.2 που λέει πως: «Θεωρώ πως ο πρώτος σύλλογος ανταποκρίνεται σε αυτό που λες, είναι η *Green City*. Ήταν η πρώτη φορά που ασχολήθηκα πιο σοβαρά με το ποδόσφαιρο. Είχε περισσότερο να κάνει με τη χαρά του παιχνιδιού. Τότε δε σκεφτόσουν για τον επαγγελματισμό, απλά έπαιζες από το πρωί ως το βράδυ».

Έπειτα, οι ασυνόδευτοι κλήθηκαν να απαντήσουν σε ποιο σύλλογο ένιωθαν πιο αποδεκτοί και η απάντηση ήταν ομόφωνη. Όλοι έδειξαν τις ομάδες τις πατρίδας τους, συσχετίζοντας την έννοια της αποδοχής με εκείνη της κοινότητας. Η αξία της έννοιας της κοινότητας εντοπίστηκε προηγουμένως σε απαντήσεις των παιδιών αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους επέλεξαν το συγκεκριμένο σπορ. Μας το εξηγεί

καλύτερα ο Α.Α.1: «Εκεί που ξεκίνησα. Ήταν στην παιδική μου ηλικία, τους ήξερα και με ήξεραν όλοι, ήξεραν την οικογένειά μου. Ήταν ο σύλλογος των παιδικών μου χρόνων». Από όλα τα παιδιά, μόνον ο Α.Α.4 έδωσε και μια άλλη διάσταση στο ερώτημα συσχετίζοντάς το με όσα αναδύθηκαν αναφορικά με την ανάγκη οι πρόσφυγες να αποδεικνύουν τις ικανότητές τους ώστε να λάβουν την απαραίτητη εμπιστοσύνη από την ομάδα των γηγενών. Ο Α.Α.4 σχολιάζει πως: «Στις ακαδημίες της ΑΕΚ, παρόλο που πήγα για πολύ λίγο υπήρχε επαγγελματισμός, ήταν σα να με ήξεραν από πριν. Αλλά και στην ομάδα μου είμαι πλέον νιώθω άνετα. Πέρασαν 4-5 εβδομάδες για να δείξω ποιος είμαι και να με συμπαθήσουν, αλλά τώρα είναι όλα καλά, δεν υπάρχει διαχωρισμός, με αποδέχονται γι' αυτό που είμαι χωρίς να με ξέρουν από πριν. Στις ομάδες της χώρας μου ήταν εντελώς διαφορετικά γιατί όλοι γνωριζόμασταν από πριν, γνωρίζαμε ο ένας την οικογένεια του άλλου».

Κατόπιν, θελήσαμε να μάθουμε για τη σχέση που έχουν αναπτύξει με τον προπονητή τους και εάν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των προπονητών στις χώρες καταγωγής και στην Ελλάδα. Μηδενός εξαιρουμένου οι αθλητές ισχυρίστηκαν πως διατηρούν μια καλή σχέση με τους κατά καιρούς προπονητές τους, οπότε δεν προέκυψε κάποιο ιδιαίτερο εύρημα εδώ. Αντίστοιχα, αναφορικά με τη σχέση που διατηρούν με τους συναθλητές τους, όλοι οι ανήλικοι υποστηρίζουν πως υπάρχει μια καλή σχέση. Μάλιστα, ο Α.Α.1 μας δίνει μια διάσταση που συναντήσαμε ήδη και θα τη βρούμε ξανά στο διάβα μας και αυτή δεν είναι άλλη από τη δυσκολία που αντιμετώπισαν τα περισσότερα παιδιά στο να γίνουν αποδεκτά. Μας σχολιάζει, λοιπόν, σχετικά με τους συμπαίκτες του ότι: «Έχω καλούς φίλους εκεί. Όσο περνάει ο καιρός τα πράγματα είναι καλύτερα. Όταν ξεκίνησα η επικοινωνία δεν ήταν πολύ καλή. Όμως τώρα, αν για παράδειγμα μια μέρα δεν πάω για προπόνηση θα μου στείλουν μήνυμα στο κινητό να με ρωτήσουν τι έγινε και δεν πήγα, αν είμαι καλά. Υπάρχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον και η φιλία πηγαίνει προς το καλύτερο. Όλα είναι πολύ ωραία τώρα, νιώθω πολύ άνετα».

Ακολουθώντας, τους ρωτήσαμε εάν έχουν κάνει φίλους στο σύλλογο όπου αγωνίζονται. Οι πέντε από τους έξι ανήλικους απάντησαν θετικά. Μόνο ο Α.Α.5 απάντησε πως είναι νωρίς ακόμα για κάτι τέτοιο, γεγονός που εξηγείται λόγω της πολύ πρόσφατης ένταξης του στην ομάδα. Βέβαια, στην απάντησή του ο Α.Α.6 επισημαίνει: «Όπως καταλαβαίνεις υπάρχει το πρόβλημα με την επικοινωνία λόγω γλώσσας. Υπάρχει ένα παιδί με το οποίο κάνω περισσότερο παρέα, ένα πάρα πολύ καλό παιδί». Εδώ γίνεται αναφορά στο ζήτημα της γλώσσας και στα εμπόδια που δημιουργεί στην ανάπτυξη

σχέσεων, κάτι που θα θιχτεί από τους περισσότερους ανήλικους και σε αυτή την ερώτηση, αλλά και σε άλλες ερωτήσεις στην ενότητα Ε. Προσπαθώντας να δούμε πίσω από τις λέξεις, θα προτιμήσουμε να αναδείξουμε μια θεματική κατηγορία που δε θα αναφέρεται στο εμπόδιο, αλλά στο ξεπέρασμά του. Φαίνεται λοιπόν πως παρά τις δυσκολίες στη συνεννόηση το ποδόσφαιρο είναι μια αφορμή ώστε οι νεαροί πρόσφυγες να έρθουν κοντά με άλλα παιδιά και να προσπαθήσουν να αλληλοεπιδράσουν. Η θεματική που θα δούμε και πιο κάτω έχει τον τίτλο: «Το ποδόσφαιρο ως κοινή γλώσσα επικοινωνίας»

Κοινή ήταν η αναφορά των νεαρών προσφύγων πως έχει χρειαστεί στο παρελθόν να διακόψουν την ενασχόλησή τους με το ποδόσφαιρο. Και για τους έξι η περίοδος του ταξιδιού από τη χώρα καταγωγής στην Ελλάδα ήταν μια τέτοια περίοδος, ενώ παρατάθηκε λόγω της αναγκαστικής παραμονής τους σε κάποιο camp όταν έφτασαν τελικά στα ελληνικά νησιά. Ο Α.Α.3 μας διηγείται πως: «Διέκοψα κατά τη διάρκεια του ταξιδιού και για όσο παρέμεινα στο camp στη Σάμο. Εκεί προσπαθούσα να παίζω και να αθλούμαι σε ένα μικρό χώρο, αλλά δεν ήταν ενδεδειγμένος γι' αυτή τη δουλειά».

Με την τελευταία ερώτηση του συγκεκριμένου πεδίου θέλαμε να εξετάσουμε εάν οι ανήλικοι θεωρούν πως έχουν βοηθηθεί από ενασχόλησή τους με το ποδόσφαιρο. Χωρίς πολλή σκέψη δήλωσαν πως σαφώς έχουν βοηθηθεί. Μπορεί στις συγκεκριμένες απαντήσεις να μην εντοπίζουμε κάποιο καθολικό μοτίβο που να τις διαπερνά, όμως τρεις από αυτές μας φέρνουν στο νου δύο θεματικές κατηγορίες που συναντήσαμε πρωτύτερα «Η θεραπευτική λειτουργία του ποδοσφαίρου» και «Ποδόσφαιρο και θετικά συναισθήματα». Ο Α.Α.1 δηλώνει πως: «Ναι, με βοήθησε. Με βοήθησε και νοητικά και ψυχολογικά γιατί όταν ασχολούμαι με το ποδόσφαιρο δε χρειάζεται να σκέφτομαι τόσο πολύ, αισθάνομαι χαρούμενος, με κάνει να νιώθω καλά», ενώ παρόμοια θα είναι και τα λεγόμενα του Α.Α.6 και του Α.Α.2 που μας αναφέρει πως: «Ναι, σίγουρα με βοήθησε. Ήρθα σε μια καινούρια χώρα, με νέα κουλτούρα, νέα γλώσσα, χωρίς να έχω την οικογένειά μου μαζί μου και με κάνει να σκέφτομαι τα πρώτα μου χρόνια, τα χρόνια όταν ξεκινούσα να παίζω, τους φίλους μου και όλα αυτά. Για αυτό το λόγο δε μπορώ να σταματήσω να πηγαίνω στην προπόνηση, γιατί μου θυμίζει εκείνα τα χρόνια κι αυτό με κάνει να αισθάνομαι καλά»

Τέλος, έρχονται ξανά στο φως δύο θεματικές: «Η εξομοίωση της ψυχαγωγικής με την επαγγελματική ενασχόληση» και «Το ποδόσφαιρο ως μέσο κοινωνικής καταξίωσης». Υποδηλώνεται κατ' αυτόν τον τρόπο τη σχέση του ποδοσφαίρου με το πολιτισμικό κεφάλαιο και την εξαργύρωση της αξίας του μέσα από την επαγγελματική-οικονομική διάσταση που εξασφαλίζει. Για παράδειγμα, ο Α.Α.5 υποστηρίζει πως: «Με έχει βοηθήσει να φτιάξω το όνομά μου. Ξέρει πολύς κόσμος πως παίζω ποδόσφαιρο, όμως δεν έχω κερδίσει ακόμα κάτι από αυτό».

5.3 Προσωπική επένδυση

Στη συνέχεια, μεταφερόμαστε σε μια διαφορετική ομαδοποίηση ερωτημάτων που αφορούν την προσωπική επένδυση των ανηλίκων στον αθλητισμό και στο σώμα τους. Μέσα από τις αποκρίσεις των αθλητών επιχειρούμε να φανερώσουμε την άρρηκτη σύνδεση που υπάρχει μεταξύ του σωματικού κεφαλαίου, της σωματικής εργασίας, της έννοιας της θυσίας και της επαγγελματικής αποκατάστασης στο κοινωνικό περιβάλλον των αθλητών προσφύγων.

Ξεκινώντας να απλώνουμε το κουβάρι των συγκεκριμένων ερωτημάτων, παίρνουμε γρήγορα-γρήγορα την απάντηση πως συνολικά οι ανήλικοι ονειρεύονται να γίνουν επαγγελματίες ποδοσφαιριστές. Μάλιστα, είναι πεπεισμένοι πως θα ακολουθούν αυτό το επάγγελμα για αρκετά χρόνια. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε πως δύο εκ των συνεντευξιαζόμενων υπογράμμισαν τα οικονομικά κίνητρα που κινητοποιούν αυτή τη μελλοντική τους προσδοκία. Ο Α.Α.5 μας λέει χαρακτηριστικά: «Να γίνω επαγγελματίας ποδοσφαιριστής. Θα ήθελα να παίζω σε μεγάλες ομάδες, να παίζω στο *Champions League* και στο *Παγκόσμιο Κύπελλο*, όπως είναι το όνειρο κάθε παίχτη. Θα ήθελα να βγάλω πολλά λεφτά για να μπορέσω να στηρίξω την οικογένειά μου και να βοηθήσω ανθρώπους από την κοινότητά μου, από το χωριό μου».

Όπως είναι αναμενόμενο, όλοι οι νεαροί αθλητές δηλώνουν πλήρως αφοσιωμένοι στην απασχόλησή τους με το ποδόσφαιρο, εισάγοντάς μας σε μια νέα θεματική με τίτλο: «Η προσωπική θυσία ως προϋπόθεση της επαγγελματικής αποκατάστασης». Εάν προχωρήσουμε σε μια σμίκρυνση της εικόνας που μας δίνουν οι ανήλικοι θα είμαστε σε θέση να εντοπίσουμε τους αρμούς με τους οποίους η θεματική αυτή επικοινωνεί με τις θεματικές «Σώμα και Αθλητισμός» και «Η εξομοίωση της ψυχαγωγικής με την επαγγελματική ενασχόληση». Οι τέσσερις από τους έξι ένιωσαν την ανάγκη να επιβεβαιώσουν την προσήλωσή τους αναφερόμενοι στην περεταίρω σωματική εκγύμναση που πραγματοποιούν με δική τους πρωτοβουλία, πέραν από τις

καθορισμένες προπονήσεις του συλλόγου. Ομοθυμία μεταξύ των ερωτηθέντων παρατηρείται και σε σχέση με την αξία της θυσίας που απαιτείται από εκείνους προς χάριν της επιτυχίας στο ποδοσφαιρικό πεδίο. Πέντε από τα παιδιά αναφερόμενα σε θυσίες που ήταν αναγκασμένα να διαπράξουν, έκαναν λόγο για τη διακινδύνευση της σωματικής τους ακεραιότητας. Στο συγκεκριμένο σημείο θεωρώ πως έχει αξία να δούμε τις απαντήσεις όλων των νεαρών. Ο Α.Α.1 μας παραθέτει πως: «Φυσικά κάνω θυσίες, ειδικά όταν ήμουν στην Γκάμπια. Κάποιες φορές που δούλευα στο αγρόκτημα και επέλεγα να φύγω για να παίξω ποδόσφαιρο. Ήξερα πως θυσίαζα κάτι γιατί όταν θα επέστρεφα σπίτι θα υπήρχε σκληρή τιμωρία. Άλλες φορές χρειαζόταν να θυσιάσεις μέρος από τα χρήματα που είχες για μεσημεριανό. Προτιμούσες κάποιες φορές να μη φας για να μπορέσεις να αγοράσεις παπούτσια για να παίζεις ποδόσφαιρο ή άλλα είδη που σχετίζονται με το άθλημα». Συγχρόνως ο Α.Α.2 φαίνεται να συμφωνεί, λέγοντάς μας πως: «Εννοείται! Δίνω όλο μου το χρόνο, όλη μου την ενέργεια. Ακόμα και κάποιες φορές που μπορεί να βγω με φίλους, από μέσα μου σκέφτομαι πως πρέπει να γυρίσω σπίτι να μελετήσω διάφορα βίντεο στο *Youtube*. Και στη Γκάμπια, πολλές φορές έφευγα από το σχολείο για να πάω να παίξω ποδόσφαιρο. Φυσικά, ήξερα πως θα με τιμωρήσουν, θα με χτυπήσουν, θα μου φωνάζουν. Όμως και την επόμενη έκανα το ίδιο».

Ταυτόχρονα ο Α.Α.3 μας δίνει μια άλλη διάσταση της διακινδύνευσης του σώματος τονίζοντας πως: «Φυσικά, και στη χώρα μου, αλλά και εδώ. Κάποιες φορές που πρέπει να πάω στο σχολείο επιλέγω να ξυπνήσω πολύ πρωί, όταν όλοι οι άλλοι κοιμούνται και να βγω για τρέξιμο. Είναι η ώρα που κάνει πολύ κρύο και όλοι προτιμούν να κοιμούνται στη ζεστασιά τους. Εγώ όμως επιλέγω να κάνω αυτό κάποιες φορές. Στη Γκάμπια δεν είναι εύκολο να αθλείσαι επαγγελματικά. Αν αθλείσαι κάθε μέρα ρισκάρεις τη ζωή σου γιατί εάν τραυματιστείς δε σου παρέχει κανένας τα απαραίτητα φάρμακα και τη φροντίδα που χρειάζεται. Μπορεί απλά να μην μπορέσεις να παίζεις ξανά. Τέλος, τα χρήματα για να εγγραφείς σε μια ακαδημία είναι πάρα πολλά. Δεν ήταν εύκολο για εμένα γιατί πολλές φορές δεν υπήρχαν χρήματα για ένα καλό γεύμα μετά την προπόνηση. Ξέρεις, το να μην έχεις την κατάλληλη διατροφή μετά από μια προπόνηση είναι σκέτη τρέλα». Αντίστοιχα, ο Α.Α.5 εξιστορεί πως: «Ναι, από τότε που ήμουν στη χώρα μου. Θα σου πω ένα περιστατικό. Μια φορά ταξιδεύαμε για να εκπροσωπήσουμε το σχολείο μας σε σχολικούς αγώνες σε μια άλλη περιοχή. Κάποια στιγμή συνέβη ένα τροχαίο και το

όχημά μας αναποδογύρισε. Αφού μας διέσωσαν, μας πήγαν στο νοσοκομείο. Παρόλο που είχαμε ανοιχτές πληγές και τραυματισμούς έπρεπε να παίζουμε για χάρη του σχολείου. Θυμάμαι πως απλώς έβαλα ένα έμπλαστρο στο γόνατο και στα πλευρά μου και έπαιξα. Στην αρχή αρνήθηκα, αλλά επέμειναν. Θυσίασα πολλά τότε. Κι εδώ θυσιάζω πράγματα. Για παράδειγμα τα μαθήματα υπολογιστών. Επιπλέον, κάποιες μέρες θυσιάζω και το σχολείο για κάποιες ώρες για να αφοσιωθώ σε αυτό που θέλω να κάνω επαγγελματικά».

Για την απειλή του σώματος και της ίδιας της ζωή ελέω της αφοσίωσης στο σπορ διηγείται και ο Α.Α.4: «Εννοείται κάνω θυσίες! Το ποδόσφαιρο είναι ο λόγος που είμαι εδώ. Ο δρόμος που πήρα για να φτάσω στην Ελλάδα δεν ήταν εύκολος. Διέσχισα τη θάλασσα με ένα φουσκωτό σκάφος μέσα στη νύχτα. Αυτό το έκανα για το ποδόσφαιρο. Δεν ήταν ο βασικός λόγος που έφυγα, αλλά ήταν ένας από αυτούς και τώρα του έχω αφιερώσει τη ζωή μου», ενώ ο Α.Α.6 μας δίνει μια διάσταση που αφορά τη θυσία του προσωπικού του χρόνου, αντιπαραβάλλοντας έτσι τις στερήσεις του σε σχέση και με τις απολαύσεις των υπόλοιπων παιδιών στο σπίτι. Μας λέει λοιπόν ότι: «Ναι. Για παράδειγμα, όταν ξυπνούσα στις 6 π.μ. προκειμένου να πάω στο γήπεδο να προπονηθώ έκανα μια θυσία καθώς θα μπορούσα να κοιμάμαι. Έπρεπε να πάω εκείνη την ώρα γιατί δεν είχε ζέστη, δεν είχε άλλους ανθρώπους να σε ενοχλούν, δεν υπήρχε θόρυβος και μπορούσες να είσαι συγκεντρωμένος σε αυτό που θες να κάνεις. Στήριζα όμως αυτή μου την επιλογή, όπως τη στήριζα και όταν πήγαινα για προπόνηση παρόλο που δεν ένιωθα καλά». Κάτι παρόμοιο επιχείρησε και ο Α.Α.3, όπως αναφέραμε πριν, προσπαθώντας να ξεχωρίσει τον εαυτό και τις επιλογές σχετικά με τον αθλητισμό από τους υπόλοιπους ανηλίκους του ξενώνα.

Οι ανήλικοι δηλώνουν πως δεν ακολουθούν κάποια ειδική διατροφή αυτή τη στιγμή. Παρόλα αυτά, διατείνονται πως θα το ήθελαν και πως αναγνωρίζουν την αξία της δίαιτας σε σχέση με τον αθλητισμό. Ακόμη ένα στοιχείο, λοιπόν, που εντάσσεται στη θεματική κατηγορία «Σώμα και Αθλητισμός». Οι τρεις από τους έξι ξεκαθαρίζουν πως ο τρόπος με τον οποίο οργανώνονται τα γεύματα στις δομές φιλοξενίας δεν τους επιτρέπει να προσέχουν τη διατροφή τους. Παράλληλα, πέντε από αυτούς αναφέρουν πως εξασκούνται σωματικά και εκτός προπόνησης, στη δομή φιλοξενίας. Μεταξύ άλλων, φαίνεται πως όλοι προσπαθούν να βελτιώσουν κατά κύριο λόγο την ταχύτητα και την αντοχή τους κάνοντας τρέξιμο, ενώ οι τέσσερις από τους συγκεκριμένους πέντε επιδίδονται σε ασκήσεις με βάρη προκειμένου να

αυξήσουν τη μυϊκή τους μάζα, άρα και τη σωματική τους δύναμη. Η θεματική «Σώμα και Αθλητισμός» που αναφέρθηκε αμέσως προηγουμένως κάνει την εμφάνισή της ακόμα μια φορά. Παραδόξως, αν και μιλάμε για ένα άθλημα όπου η τεχνική κατάρτιση παίζει πολύ μεγάλο ρόλο, μονάχα ο Α.Α.6 έκανε αναφορά σε ασκήσεις τεχνικής με τη μπάλα. Τέλος, μόνο ο Α.Α.1 μας θύμισε πως εκτός των άλλων το συγκεκριμένο σπορ αποτελεί και ένα παιχνίδι, δηλώνοντας πως συνηθίζει ενίοτε να πηγαίνει για ποδόσφαιρο και με τους φίλους πέραν των αγώνων που δίνει με την ομάδα.

Η πλειονότητα συμφώνησε πως δε επιλέγει να ακολουθεί τους φίλους της σε κοινές εξόδους. Εξαίρεση αποτέλεσε ο Α.Α.4 που ξεκαθάρισε πως όταν βρίσκει χρόνο, του αρέσει να πραγματοποιεί κάποιες βόλτες.

Κατόπιν, οι ασυνόδευτοι κλήθηκαν να μας περιγράψουν με δικά τους λόγια τι σημαίνει γι' αυτούς η έννοια πρωταθλητισμός. Στο σύνολό τους, είτε αυτολεξεί είτε περιφραστικά, δήλωσαν πως πρωταθλητισμός γι' αυτούς είναι ένα κίνητρο προκειμένου να συνεχίσουν να προσπαθούν στο ποδοσφαιρικό πεδίο. Τέσσερις ανήλικοι συσχέτισαν τη συγκεκριμένη λέξη με τη λέξη δουλειά και παράγωγά της. Ιδίως, δύο από τους ανηλίκους υπονόησαν πως οι αρχές του πρωταθλητισμού είναι εκείνες που οριοθετούν τον τρόπο με το οποίο ασχολούνται οι ίδιοι με το ποδόσφαιρο σε αντίθεση με τον τρόπο που ασχολούνται όσοι το βλέπουν ως ένα παιχνίδι τηςσχόλης. Πιο συγκεκριμένα, όπως λέει ο Α.Α.1: «Είναι κάτι που με παρακινεί. Αν δεις, όλοι στο ποδόσφαιρο θέλουν να κάνουν πρωταθλητισμό. Στο ποδόσφαιρο όλα σχετίζονται με τις διακρίσεις. Αν δεν διακριθείς σε τίποτα, τότε πρέπει να κοιτάξεις τον εαυτό σου και να δουλέψεις πιο σκληρά. Όταν θες να παίζεις ποδόσφαιρο και δεν έχεις κάποιες διακρίσεις, τότε είναι σα να μην έχεις καταφέρει τίποτα. Οπότε, το να θες να κάνεις πρωταθλητισμό είναι ένα κίνητρο που σε βοηθά να δουλεύεις όλο και πιο πολύ, ξανά και ξανά». Ομοίως, ο Α.Α.2 επικοινωνεί με την παραπάνω άποψη χωρίς να το γνωρίζει, λέγοντας πως: «Σημαίνει πως δεν είσαι εδώ απλά για να συμμετάσχεις. Βλέπεις τον εαυτό σου σε άλλο επίπεδο, είτε αυτό αφορά κάτι ατομικό είτε κάτι ομαδικό. Είναι κάτι που σε κινητοποιεί να δουλέψεις σήμερα για να είσαι πρωταθλητής αύριο. Αν χάνεις συνέχεια κάποια στιγμή θα τα παρατήσεις, όμως, αν συνέχεια κάνεις πρωταθλητισμό όλοι θα ξέρουν πως αυτός ο άνθρωπος ή αυτός ο σύλλογος κάνει κάτι το ξεχωριστό. Είναι όπως με τη *Real Madrid*, όλοι ξέρουν πως κάθε χρόνο είναι η βασική υποψήφια για να κατακτήσει το *Champions League*.

Οπότε, όταν κάποιος παίζει μαζί της στον τελικό, η *Manchester City* για παράδειγμα, ξέρει πως παρόλο που μπορεί σε εκείνη τη χρονική στιγμή να είναι καλύτερη, θα χάσει, γιατί η *Real Madrid* είναι το φαβορί κάθε χρόνο. Ακόμα και οι νέοι παίκτες του συλλόγου έχουν τη στόφα του πρωταθλητή, θα μπουν μέσα και θα κάνουν αυτό που χρειάζεται».

Ακόμη, το σώμα των ανήλικων έθεσε ως καθημερινές προτεραιότητες το σχολείο και την προπόνηση. Βέβαια, οι μισοί εξ αυτών άφησαν να εννοηθεί πως εάν δεν υπήρχε η υποχρέωση τους απέναντι στο επιστημονικό προσωπικό του ξενώνα για τακτική παρακολούθηση του σχολικού προγράμματος, δε θα είχαν πρόβλημα να αφοσιωθούν αποκλειστικά στο ποδόσφαιρο. Όπως αναμενόταν, στην ολότητά τους οι ανήλικοι διαβεβαίωσαν πως παρακολουθούν το σύνολο των διαθέσιμων προπονήσεων και των επίσημων ή φιλικών αγώνων που προσφέρει ο σύλλογος στον οποίο αγωνίζονται. Ειδικότερα, δύο εκ του συνόλου υπογράμμισαν πως δεν έχουν χάσει ποτέ ούτε μια προπόνηση την τρέχουσα αγωνιστική περίοδο. Οι υπόλοιποι που παραδέχτηκαν πως έχουν χάσει έστω και μια προπόνηση, απέδωσαν την αιτία είτε σε κάποιο ιατρικό ζήτημα είτε στις προγραμματισμένες συναντήσεις με το δικηγόρο ή τον κοινωνικό λειτουργό που έχει οριστεί γι' αυτούς με σκοπό να διευθετήσουν εκκρεμότητες σχετικά με την υπόθεση ασύλου τους. Όλοι οι ανήλικοι χρησιμοποίησαν τη λέξη «χάνω» για να περιγράψουν το συναίσθημα που τους προκαλεί η απώλεια μιας προπόνησης. Αισθάνονται πως κάτι αποστερούνται από την παράδοση ενός ιδιότυπου μαθήματος ή από τη συλλογική εμπειρία της προπόνησης. Όλοι όμως ανεξαιρέτως δήλωσαν πως με κάποιον τρόπο προσανατολίζονται στην αναπλήρωση της χαμένης διδασκαλίας είτε αυτό αφορά προσωπική δουλειά είτε αφορά αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με τα λεγόμενα του προπονητή. Όπως αντιπροσωπευτικά μας λέει ο Α.Α.2: «Από το Σεπτέμβριο έχω χάσει δύο προπονήσεις και οι δύο απουσίες αφορούσαν ιατρικές εξετάσεις. Παρόλα αυτά δεν είναι πως δεν πήγα καθόλου. Όταν τελείωσα με το γιατρό, πήγα κατευθείαν στο γήπεδο για να παρακολουθήσω έστω και λίγο τι έκαναν εκείνη τη μέρα. Αισθάνομαι πως κάτι θα χάσω αν δεν πάω σε μια προπόνηση. Κάθε μέρα είναι ένα βήμα πιο κοντά στον στόχο μου, επομένως εάν χάσω μια προπόνηση είναι ένα βήμα που με ξεμακραίνει από το στόχο αυτό».

5.4 Σώμα και τεχνική

Στην παρούσα συναρμογή ερωτήσεων επιχειρούμε να φέρουμε στην επιφάνεια το σημασιακό πλαίσιο που έχουν συγκροτήσει οι φερέλπιδες ποδοσφαιριστές σχετικά με

την αξία του σώματος και των τεχνικών ικανοτήτων. Οι απαντήσεις που αφορούσαν την ερώτηση του τι σημαίνει αθλητισμός για εκείνους, μας φανέρωσε δύο θεματικές που συναντήσαμε και προηγουμένως: «Η θεραπευτική λειτουργία του ποδοσφαίρου» και «Ποδόσφαιρο και θετικά συναισθήματα». Οι τέσσερις ανήλικοι χρησιμοποίησαν εκφράσεις όπως: «Με κάνει να έχω αυτοπεποίθηση», «Πρώτα από όλα είναι υγεία και ευεξία, σου προσφέρει ηρεμία στο μυαλό», «Νιώθω υγιής και δυνατός τόσο σωματικά όσο και ψυχικά. Με βοηθά να μειώνω και το άγχος μου και να φρεσκάρω το μυαλό μου» και «Ο αθλητισμός με κάνει να αισθάνομαι πολύ καλά, να διώχνω κάποια προβλήματα της ζωής, να γνωρίζω φίλους, να γνωρίζω πολύ σημαντικούς ανθρώπους».

Έπειτα, όλοι οι ανήλικοι δήλωσαν πως επενδύουν σε μεγάλο βαθμό στο σώμα τους πυκνώνοντας κι άλλο τις αναφορές στη θεματική κατηγορία «Σώμα και Αθλητισμός», που στο συγκεκριμένο άξονα ερωτημάτων θα κυριαρχήσει. Οι πέντε από τους έξι τόνισαν τον προσωπικό κόπο που καταβάλουν κατά μόνας, στον ιδιωτικό τους χρόνο, ώστε να βελτιώσουν τις επιδόσεις τους. Οι τέσσερις, όπως και προηγουμένως, στάθηκαν κυρίως στη βελτίωση της αντοχής και της δύναμής τους προκειμένου να είναι ανταγωνιστικότεροι κατά τη διάρκεια των αγώνων. Ωστόσο, ένας από τους πέντε που στάθηκαν στην προσπάθεια ατομικής τους βελτίωσης όσον αφορά το σώμα, μας ανέφερε πως εξασκήθηκε στην τεχνική αναβάθμιση του δεξιού του ποδιού. Όπως χαρακτηρίστηκα μας είπε ο Α.Α.6: «Ναι, επενδύω στο σώμα μου. Προσπαθώ να ελέγχω τι τρώω, να μην παίρνω κιλά. Έχω βελτιώσει όμως και πράγματα στην απόδοσή μου. Για παράδειγμα στην αρχή δε μπορούσα να χρησιμοποιήσω καθόλου το δεξί μου πόδι, εξασκήθηκα σκληρά όμως και τώρα δεν υπάρχει διαφορά». Η αναφορά στην υγιεινή διατροφή έγινε και από έτερο ανήλικο ως απάντηση στην ερώτηση σχετικά με την επένδυση στο σώμα, επιβεβαιώνοντας, όπως και στην αντίστοιχη ερώτηση περί ειδικής διαίτας, τη σημαντικότητα που της αποδίδουν οι ανήλικοι.

Όλοι οι ανήλικοι συμφώνησαν πως η σωματική τους διάπλαση ή η αθλητικότητά τους υπήρξαν καθοριστικές για τις ευκαιρίες που τους παρουσιάστηκαν στο να παίξουν ποδόσφαιρο σε ένα ανώτερο επίπεδο, δίνοντάς μας μια ακόμα αναφορά στη θεματική κατηγοριοποίηση «Σώμα και Αθλητισμός». Οι νεαροί αθλητές νιώθουν μεγάλη αυτοπεποίθηση για τα σώματά τους και τα θεωρούν αντιπροσωπευτικά του ρόλου που κατέχουν στο γήπεδο. Το παράδοξο είναι πως πρόκειται για σώματα

εντελώς διαφορετικά μεταξύ τους που οι κάτοχοί τους έχουν δηλώσει κατά πλειοψηφία πως αγωνίζονται στην ίδια θέση. Τα παιδιά φαίνεται να έχουν μια πολύ ξεκάθαρη εικόνα για το ποια σώματα είναι κατάλληλα για το συγκεκριμένο άθλημα και τη συγκεκριμένη θέση μέσα στον αγωνιστικό σχηματισμό. Η αξία του σωματικού κεφαλαίου συμπυκνώνεται σχεδόν σε κάθε απάντηση στη θεματική ενότητα που εξετάζουμε. Ο Α.Α.1 μας λέει πως: «Στο ποδόσφαιρο είναι σημαντικό και το κομμάτι των φυσικών χαρακτηριστικών. Είναι ένα παιχνίδι στο οποίο έρχεσαι συχνά σε επαφή με τον άλλον, ο οποίος θα προσπαθήσει να βάλει το σώμα του μπροστά για να προστατέψει τη μπάλα. Εγώ, όταν έχω τη μπάλα, νιώθω αυτοπεποίθηση γιατί δε μπορεί κάποιος απλά να σπρώξει και να την πάρει. Σίγουρα, τα σωματικά μου χαρακτηριστικά με βοηθούν πολύ στο παιχνίδι», ενώ ο Α.Α.3 συμπληρώνει πως: «Ναι, νομίζω πως η δομή μου μετράει αρκετά. Ακόμα και όταν περπατάω στο δρόμο με πλησιάζουν και με ρωτάνε εάν παίζω ποδόσφαιρο, φαίνεται στο σώμα μου».

Όσον αφορά την εκμάθηση των πρότυπων τεχνικών σχετικά με το άθλημα, η πλειοψηφία των ανηλίκων συμφώνησε πως αυτό έγινε στους δρόμους ή στα γήπεδα που συνήθιζαν να παίζουν με τους φίλους ή τους μεγαλύτερους. Βέβαια, οι τρεις θέλησαν να ξεχωρίσουν όσα διδάχτηκαν μέσω της μίμησης των κινήσεων των άλλων παιδιών, από όσα διδάχτηκαν στις επίσημες ακαδημίες. Για να κατανοήσουμε τη διαφοροποίηση, ας ακούσουμε τα λόγια του Α.Α.1: «Στη Γκάμπια έμαθα τις βασικές τεχνικές, αλλά σε ερασιτεχνικό επίπεδο. Παίξαμε όμως στο οδόστρωμα κάτω από τον ήλιο και δεν ήταν εύκολο να τα κάνεις όλα. Τώρα, στο σύλλογο που βρίσκομαι, μαθαίνω αρκετά περισσότερα πράγματα, αλλά δεν είναι εντελώς από την αρχή, είναι σαν προσθέτω πράγματα σε αυτά που ήξερα ήδη». Οι τέσσερις εξέφρασαν την άποψη πως το δυνατό τους χαρακτηριστικό είναι η ταχύτητα, ενώ μόλις δύο αναφέρθηκαν στην τεχνική ικανότητα.

Σημαντικό είναι πως αναφορικά με το τι θα ήθελαν να βελτιώσουν οι ανήλικοι στο μέλλον εκφράστηκε διχογνωμία. Οι μισοί αναφέρθηκαν στην τεχνική ικανότητα ενώ οι άλλοι μισοί εκ νέου στην ταχύτητα. Ο Α.Α1 μας εμπιστεύεται πως: «Θα ήθελα να βελτιώσω την τεχνική μου σε διάφορους τομείς ώστε να μπορώ πιο εύκολα να προσαρμόζομαι στους διάφορους σχηματισμούς». Στην ίδια λογική κινούνται και οι άλλοι δύο εκφραστές της ίδια άποψης. Όσοι αναφέρονται στην ταχύτητα το κάνουν για δύο λόγους. Αφενός γιατί κατανοούν πως η κάλυψη των χώρων είναι σημαντική. Όπως δηλώνει ο Α.Α.6: «Θέλω να βελτιώσω την ταχύτητα γιατί η θέση που παίζω τη

χρειάζεται. Είμαι αυτός που πρέπει να δώσει τις λύσεις, βρίσκομαι παντού». Αφετέρου διότι αντιλαμβάνονται την ταχύτητα ως προϋπόθεση για πιο κυριαρχικό παίξιμο. Για να το αποδώσουμε με τα λόγια του Α.Α.5: «Την ταχύτητα γιατί αν την εξελίξω εντελώς δε θα με φτάνει κανείς. Αφού μπορώ να ντριπλάρω, αν μπορώ να τρέχω πάρα πολύ δεν θα έχω πρόβλημα».

5.5 Ένταξη, ενσωμάτωση και αποδοχή

Το τελευταίο πλέγμα ερωτήσεων προσπαθεί να διακρίνει κατά πόσο η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο βοήθησε τους ασυνόδευτους ανήλικους στο δρόμο για την ένταξη, την ενσωμάτωση και την αποδοχή. Η ερώτηση που ήθελε να αφουγκραστεί εάν έχει επηρεάσει τη ζωή τους στην Ελλάδα η ασχολία τους με το ποδόσφαιρο, φάνηκε να μπερδεύει τους ανήλικους. Στις απαντήσεις δε φαίνεται να κυριαρχεί μια συγκεκριμένη θεματική κατηγορία. Θα σταθούμε όμως για λίγο σε δύο απαντήσεις που πιάνουν το νήμα της θεματικής κατηγορίας «Η θεραπευτική λειτουργία του ποδοσφαίρου». Ο Α.Α.1 μας λέει πως: «Δεν θα έλεγα πως την επηρέασε, εκτός κι αν μιλάμε για το γεγονός πως με βοήθησε να ενταχθώ στην κοινότητα. Ήταν μια στρεσογόνα διαδρομή το ταξίδι προς την Ελλάδα. Στην αρχή έμενα συνέχεια στον ξενώνα, αλλά μετά άρχισα να πηγαίνω στην προπόνηση, να κάνω φίλους, να κάνω πλάκες μαζί τους, να νιώθω ευτυχισμένος. Τότε ναι, μπορώ να πω πως πραγματικά με βοήθησε», ενώ στο ίδιο πνεύμα ο Α.Α.2 συμπληρώνει: «Ναι, φυσικά την επηρέασε. Όταν ήρθα στον πρώτο ξενώνα ήμουν πολύ οξυθυμος. Εκείνη την περίοδο δεν είχα εγγραφεί σε κάποιο σύλλογο και αρκετά συχνά είχα κρίσεις επιθετικότητας. Το ίδιο συνέβη και όταν ήρθα στον ξενώνα που είμαστε τώρα. Όμως, μόλις ξεκίνησα να παίζω όλα άλλαξαν. Νομίζω πως το ποδόσφαιρο είναι η ψυχοθεραπεία μου».

Τα λόγια του Α.Α.4 μας δίνουν την «καλύτερη πάσα» για να περάσουμε στη σύγκριση των αποτελεσμάτων της επόμενης ερώτησης: «Φυσικά. Είχα πολλά προβλήματα πριν έρθω εδώ και το ποδόσφαιρο έδωσε μια λύση σε όλα αυτά. Θεωρώ πως το γεγονός πως παίζω ποδόσφαιρο ήταν ένας από τους λόγους που η *Ελληνική Υπηρεσία Ασύλου* δέχτηκε το αίτημά μου. Δε λέω πως ήταν μόνο αυτός ο λόγος, αλλά πιστεύω πως έψαξαν να δουν πως οργανώνω τη ζωή μου και τι άνθρωπος είμαι και θα είδαν πως προσπαθώ με το ποδόσφαιρο». Ομοθυμαδόν, οι νεαροί αθλητές υποστήριζαν πως με τον έναν ή τον άλλον τρόπο το γεγονός πως αγωνίζονται σε έναν επίσημο σύλλογο έχει επηρεάσει την απόφασή τους να παραμείνουν στη χώρα. Πέντε εκ των ανηλίκων παρουσίασαν το γεγονός αυτό ως μια επαγγελματική προοπτική,

σκιαγραφώντας ξανά τη θεματική «Η εξομοίωση της ψυχαγωγικής με την επαγγελματική ενασχόληση». Όπως υπογραμμίζει ο Α.Α.2: «Ναι, είχα πει στον εαυτό μου όταν ήρθα πως εάν δεν καταφέρω να παίξω ποδόσφαιρο εδώ θα φύγω. Τώρα όμως που ξεκίνησα να παίζω, θεωρώ πως πρέπει να κάτσω, να δουλέψω σκληρά, ώστε κάποια στιγμή να παίξω στη μεγάλη κατηγορία».

Στον αντίποδα, ο Α.Α.1 μας δίνει μια μειοψηφούσα μεν, αλλά όχι πρωτοεμφανιζόμενη, αντίληψη περί κοινότητας. Εκφράζει την άποψη πως: «Στην αρχή ήθελα να φύγω να πάω στο θείο μου που ζει στην κεντρική Ευρώπη, αλλά από τότε που πήγα στην ομάδα που αγωνίζομαι, έκανα φίλους, ένιωσα πως με εμπιστεύονται, νιώθω πως είναι η οικογένειά μου, νιώθω σαν το σπίτι μου οπότε ξεκάθαρα θέλω πλέον να μείνω εδώ».

Στις δύο ερωτήσεις που ακολουθούν προσπαθήσαμε να διαυγάσουμε εάν η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο έχει επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι ανήλικοι από τους υπόλοιπους ωφελούμενους των ξενώνων και τους συμμαθητές τους στο σχολείο. Στα ερωτήματα αυτά λάβουμε απαντήσεις που κινούνται σε διαφορετικές κατευθύνσεις, αλλά συνταιριάζονται με ένα κοινό νήμα. Οι ανήλικοι μας διαβεβαίωσαν πως όντως υπήρξε καθοριστικό για τις σχέσεις τους, τόσο εντός όσο και εκτός ξενώνα, το γεγονός πως αθλούνται σε έναν οργανωμένο σύλλογο. Το παράδοξο όμως έγκειται στο γεγονός, πως κάτι τέτοιο, άλλοτε αποτελεί προωθητικό μέσο για περαιτέρω κοινωνικοποίηση και αφορμή για νέες κοινωνικές επαφές και άλλοτε περιοριστικό παράγοντα. Το κοινό νήμα αφορά τη συγκρότηση ξεχωριστής κοινωνικής ταυτότητας που πετυχαίνουν μέσα από την ασχολία τους με το άθλημα και η παραγωγή πολιτισμικού κεφαλαίου. Κάτι τέτοιο, κάποιες φορές τους δίνει τη δυνατότητα να είναι αναγνωρίσιμοι και ίσοι συνομιλητές για τα άλλα παιδιά, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις που η ταυτότητα αυτή τους περιχαράκωνει, οδηγώντας τους αποκλειστικά στην από κοινού κοινωνικοποίηση με συναθλητές. Εδώ, μια προϋπάρχουσα θεματική «Το ποδόσφαιρο ως μέσο κοινωνικής καταξίωσης» διαλέγεται με μια νέα, «Ο αθλητισμός ως μέσο συγκρότησης κοινωνικής ταυτότητας».

Ο Α.Α.1 μας λέει σχετικά με τους συγκατοίκους του στον ξενώνα πως: «Από τότε που τους είπα πως παίζω ποδόσφαιρο άρχισαν να με φωνάζουν «pro», το μισό της λέξης «professional», ενώ το ίδιο ακριβώς θα μας αναφέρει και ο Α.Α.4 στην

αντίστοιχη ερώτηση που αφορούσε τη σχέση με τα παιδιά στο σχολείο. Η παράσταση που έχουν διαμορφώσει για τον εαυτό τους σε αντίθεση με τα άλλα παιδιά του ξενώνα ή τους συμμαθητές τους καταμαρτυράται από τις απαντήσεις. Αυτός είναι και ο λόγος που παρατίθενται όλες μαζί.

A.A.2: «Με κάποιο τρόπο ναι. Δεν μπορώ να είμαι σίγουρος, αλλά έτσι πιστεύω. Έχουμε κι άλλα παιδιά από εδώ που παίζουν ποδόσφαιρο, υπάρχουν πραγματικά καλοί ποδοσφαιριστές σε αυτόν τον ξενώνα. Το γεγονός πως παίζω κι εγώ μας κάνει να βρισκόμαστε και να ανταλλάζουμε απόψεις, να μιλάμε για το ποδόσφαιρο. Με αυτό τον τρόπο νομίζω επηρέασε το πως με βλέπουν οι υπόλοιποι».

A.A.3: «Ναι την έχει επηρεάσει. Στον ξενώνα όταν λες τη λέξη ποδόσφαιρο κατά πάσα πιθανότητα μιλάς για εμένα. Εγώ είμαι αυτός που παίζει ποδόσφαιρο με τον επίσημο τρόπο. Όλα τα παιδιά από τον ξενώνα θέλουν να παίζουν ποδόσφαιρο, αλλά έχουμε θέσει διαφορετικούς στόχους ο καθένας μας».

A.A.4: «Ναι, με βλέπουν να φοράω τα προϊόντα της ομάδας και μου κάνουν συνέχεια κουβέντες για το ποδόσφαιρο».

A.A.5: «Ναι. Με έχει φέρει πιο κοντά με τα άλλα δύο παιδιά που παίζουν επίσης ποδόσφαιρο. Κάνουμε προπόνηση μαζί, βλέπουμε ποδόσφαιρο και γελάμε. Κάποτε ερχόταν να με δουν να παίζω στον *ΠΑΟ ΡΟΥΦ* που είναι εδώ κοντά. Ο ένας μάλιστα ήρθε στον ίδιο σύλλογο με εμένα όταν πλέον έφυγα από εκεί».

A.A.6: «Ναι, έχει επηρεάσει τον τρόπο που με βλέπουν στο σπίτι. Φαίνεται πως είμαι αυτός που δουλεύει μεθοδικά με κάτι, ενώ όλοι οι άλλοι δεν το κάνουν».

Η απάντηση του A.A.2 στην αντίστοιχη ερώτηση που αφορούσε τη σχέση με τους συμμαθητές κινείται στην ίδια κατεύθυνση: «Στο σχολείο δεν ξέρουν όλοι σε τι επίπεδο παίζω. Τα περισσότερα παιδιά παίζουν μέχρι το επίπεδο της σχολικής ομάδας. Αυτό είναι ένα πρόβλημα γιατί δε γνωρίζουν αρκετά πράγματα και δε μπορούμε να βρούμε κοινές θεματικές γύρω από το άθλημα για να συζητήσουμε. Μπορώ να μπω σε μια συζήτηση σχετική με το ποδόσφαιρο, όμως θεωρώ πως αν θελήσω να πω τη γνώμη μου δε θα καταλάβουν τι εννοώ, γιατί δεν έχουν την εμπειρία». Ομοίως ο A.A.6 αναφέρει: «Ναι, έχει επηρεάσει τη σχέση με τα παιδιά

στο σχολείο. Υπάρχει μάλιστα μια διαφορά. Αυτός που τελειώνει το σχολείο και γίνεται ποδοσφαιριστής έχει μια δημοσιότητα, ενώ κάποιος που τελειώνει το σχολείο και ακολουθεί ένα άλλο επάγγελμα, δεν την έχει. Εδώ με σέβονται. Δεν είπα σε κανέναν πως παίζω στη συγκεκριμένη ομάδα, αλλά αναγνωρίζουν το σήμα ομάδας στα ρούχα που φοράω. Με ρωτούν πράγματα, μου δείχνουν φωτογραφίες από στιγμές του συλλόγου».

Η λειτουργία του εξοπλισμού της ομάδας ως μέσου αναγνωσιμότητας, συγκρότησης ταυτότητας και κατοχής πολιτισμικού κεφαλαίου, όπως μας τη μεταφέρει ο ανήλικος από το Καμερούν, γίνεται από τρεις ανηλικούς ταυτόχρονα, οι οποίοι φαίνεται να απολαμβάνουν αυτή τη συνθήκη. Ο Α.Α.3 καταθέτει την εμπειρία του: «Ναι έχει επηρεαστεί η σχέση μου με τους συμμαθητές. Μερικές φορές πηγαίνω στο σχολείο με ένα μπλουζάκι που έχει το σήμα και όλοι με ρωτούν έκπληκτοι εάν παίζω στο συγκεκριμένο σύλλογο, ακόμα και με τους δασκάλους γίνεται αυτό». Όπως ο Α.Α.3, έτσι και άλλοι δύο ανήλικοι μας μεταφέρουν πως το ποδόσφαιρο είναι ταυτόχρονα και ένα εργαλείο που τους βοηθά στην επικοινωνία με τα άλλα παιδιά. Ο Α.Α.1 μας το εξηγεί με πιο ουσιαστικό τρόπο: «Κοίτα, δεν ξέρουν όλοι πως παίζω ποδόσφαιρο γιατί εκτός από την ώρα των μαθημάτων, δεν έχουμε και πολύ χρόνο ελεύθερο. Σήμερα για παράδειγμα μιλούσαμε για το χτεσινό αγώνα της *Barcelona* και με ρώτησαν εάν παίζω καθόλου ποδόσφαιρο. Τους απάντησα πως ναι και πως υποστηρίζω τη *Barcelona*. Άλλο ένα παιδί από την τάξη υποστηρίζει κι αυτός την ίδια ομάδα και μετά από αυτό έγινε φίλος μου. Μιλούσαμε σχεδόν όλη τη μέρα σήμερα».

Παραδόξως, μόλις δύο ανήλικοι δηλώνουν πως συνηθίζουν να κάνουν παρέα με παιδιά από την Ελλάδα, αλλά όλοι ανεξαιρέτως είναι πλήρως ικανοποιημένοι από τη συμπεριφορά των συμμαθητών τους, την οποία χαρακτηρίζουν ως ευγενική. Το γεγονός πως η επαφή με Έλληνες μαθητές είναι μειωμένη, πέρα από τη δυσκολία της γλώσσας, οφείλεται και στο γεγονός πως τα περισσότερα παιδιά παρακολουθούν Τάξεις Υποδοχής των ΕΠΑ.Λ. που απευθύνονται μόνο σε πρόσφυγες και μετανάστες ή πηγαίνουν στα Λύκεια Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης.

Η επόμενη ερώτηση που απευθύναμε στους ανηλικούς αφορούσε τη σχέση τους με τους συμπαίκτες τους. Παρόλο που όλοι δηλώνουν πως αυτή τη στιγμή έχουν μια καλή επικοινωνία με τους συναθλητές τους, οι τρεις επέλεξαν να μας δώσουν και μια

εικόνα για το πως ήταν η κατάσταση κατά τις πρώτες προπονήσεις όπου συμμετείχαν. Ο Α.Α.2 μας περιγράφει πως: «Αυτό έχει να κάνει πάντα με το χρόνο. Αυτή τη στιγμή είμαι ο μόνος ξένος στην ομάδα. Ίσως είναι λίγο παράξενο γι' αυτούς να έχουν έναν Αφρικανό στην ομάδα. Είναι περίεργο. Κάνουμε παρέα, κάνουμε πλάκες, αλλά κάποιες φορές δεν είναι εύκολο για μένα. Κυρίως λόγω της γλώσσας. Πολλές φορές ξεχνιούνται και μιλάνε ελληνικά χωρίς να θυμούνται πως δεν τα καταλαβαίνω. Ο μόνος τοίχος είναι η γλώσσα. Τώρα υπάρχει περισσότερη αποδοχή. Τις πρώτες φορές προπονούμουν εντελώς μόνος. Δεν ήμουν απλώς ο μόνος ξένος, ήμουν και ο καινούργιος που μπήκε στη ομάδα μετά από δύο χρόνια που τα παιδιά ήταν μαζί. Έπρεπε να δείξω τι μπορώ να κάνω. Βελτιώνεται η κατάσταση. Μπορεί να είσαι στη σωστή θέση δέκα φορές και να ζητάς τη μπάλα, όμως η πάσα σε εσένα θα γίνει τις τρεις από τις δέκα φορές. Στην αρχή αναρωτιόμουν συνέχεια για ποιο λόγο γίνεται αυτό. Τώρα το συνήθισα. Δεν το παίρνω προσωπικά πλέον, λέω απλά πως έτσι είναι το παιχνίδι. Στην αρχή θεωρούσα πως ίσως να μη θέλουν να είμαι εκεί, να μη θέλουν να παίξουν μαζί μου». Κατά τον ίδιο τρόπο, ο Α.Α.6 αφηγείται πως: «Μου συμπεριφέρονται πολύ καλά. Με σέβονται γιατί είμαι πολύ ήσυχος. Με ρωτούν μάλιστα πολλές φορές γιατί είμαι τόσο ήσυχος και γιατί δε χαμογελάω τόσο πολύ, αλλά εγώ έτσι είμαι. Όμως, την πρώτη φορά που πήγα στην προπόνηση δεν ήταν έτσι τα πράγματα. Ήμουν ο νέος και αυτοί ήταν οι παλιοί. Ρωτούσαν: «Ποιός είναι αυτός ο καινούριος;» ή «Ποιό είναι αυτό το μαύρο παιδί;». Υπήρχαν και ομαδοποιήσεις μέσα στην ίδια ομάδα. Δεν μπορώ να πω πως βελτιώθηκε κάτι. Έχει να κάνει με το γεγονός πως εμείς, εγώ και τα δύο άλλα παιδιά από την Αφρική, αποδείξαμε ποιοι είμαστε με τον τρόπο που παίζουμε. Φαίνεται σε κάποιους αγώνες πως δεν είμαστε στο ίδιο επίπεδο με τα άλλα παιδιά. Γι' αυτό έρχονται και μας συγχαίρουν από μόνοι τους». Παρόμοια είναι και τα λεγόμενα του Α.Α.4, τα οποία δε χρειάζεται να παραθέσουμε. Βλέπουμε, λοιπόν, για δεύτερη φορά, σε διαφορετική ερώτηση και από διαφορετικά παιδιά να αναδεικνύεται το ζήτημα της απόστασης που υπήρχε αρχικά με τους Έλληνες αθλητές. Όσες φορές και από όποιον ανήλικο κι αν αναφέρθηκε το συγκεκριμένο παράπονο, συνοδεύτηκε από μια πεποίθηση πως σωματική εργασία που καταβάλουν εντός του αγωνιστικού χώρου είναι αυτή που τους κατέστησε ισάξιους συνομιλητές με τα υπόλοιπα παιδιά, ώστε οι δεύτεροι να τους εμπιστευτούν. Η σωματική εργασία είναι αυτή που αποκαθιστά τους νεαρούς πρόσφυγες στην κοινότητα της ομάδας. Γινόμαστε, για άλλη μια φορά, μάρτυρες της σημαντικότητας της θεματικής «Το ποδόσφαιρο ως κοινή γλώσσα επικοινωνίας».

Η αναφορά σε παρόμοια περιστατικά θα συνεχιστεί και παρακάτω, στο ερώτημα που επιχειρούσε να ανακαλύψει εάν τα παιδιά έχουν νιώσει αφιλόξενα είτε στο σχολικό είτε στο αθλητικό περιβάλλον. Ο Α.Α.1 μας εξιστορεί πως: «Όταν ξεκίνησα πρώτη φορά στην ομάδα και ο προπονητής με έβαλε στο γήπεδο τα παιδιά δε με ήξεραν. Όταν ήρθε η ώρα για την επιλογή ομάδων, έμεινα τελευταίος και έπειτα δεν μου έδιναν επίσης τη μπάλα, δε μου μιλούσαν τόσο πολύ. Ένιωσα λίγο μόνος τότε. Όταν παίξαμε όμως τον πρώτο δοκιμαστικό αγώνα και είδαν τις ικανότητές μου, με εμπιστεύτηκαν και άρχισα να κάνω φίλους. Στην αρχή όμως ήταν πολύ δύσκολο για μένα και γιατί δε με ήξεραν και λόγω της γλώσσας. Έτρεχα χωρίς να παίρνω ποτέ μπάλα. Ήταν πραγματικά δύσκολα. Τώρα όμως όλα είναι εντάξει γιατί υπάρχει εμπιστοσύνη, ξέρουμε ο ένας τον άλλο».

Παρόμοια, ο Α.Α.6 συνεχίζει από εκεί που σταμάτησε προηγουμένως, υπογραμμίζοντας πως: «Ναι υπήρξαν στιγμές που ένιωσα αφιλόξενα και ήταν στην ομάδα. Από την πρώτη μέρα μέχρι το τελευταίο παιχνίδι νιώθω πως με κάποιον τρόπο μας αποκλείουν (σ.σ. τους Αφρικανούς της ομάδας). Όταν τα άλλα παιδιά ζητούν από τον προπονητή να αλλάξει κάτι σε σχέση με τον αγώνα, αυτός τους ακούει, ακόμα κι αν πρόκειται για κάτι που δεν είναι σωστό. Όταν το ζητάμε εμείς, δε γίνεται. Ό,τι λέμε εμείς δεν έχει σημασία. Ακόμα και μέσα στον αγώνα, ο τρόπος που φωνάζει τα δικά μας ονόματα όταν κάτι δεν πηγαίνει όπως πρέπει είναι διαφορετικός από τον τρόπο που φωνάζει τα δικά τους ονόματα. Ακόμα και στα αποδυτήρια όταν διαλέγουμε φανέλες εμείς παίρνουμε ό,τι περισσεύει. Εγώ είπα στον προπονητή πρόσφατα πως δε με νοιάζει ποιο νούμερο θα πάρω αρκεί να έχω πάντα το ίδιο. Είμαι διατεθειμένος να αφήσω όλους να διαλέξουν και να πάρω όποιο περισσέψει, αρκεί να μην αλλάζω συνέχεια. Επιπλέον, μέσα στον αγώνα, εάν κάποιος από εμάς τους τρεις δε δώσει πάσα σε κάποιο συμπαίκτη και προσπαθήσει να τελειώσει μόνος του τη φάση, θα μας φωνάζει. Όταν όμως κάνει το ίδιο κάποιος από τα άλλα παιδιά δε θα τους πει τίποτα». Εντούτοις, οι υπόλοιποι ανήλικοι δήλωσαν πως δεν έχουν αισθανθεί αποκλεισμένοι ούτε στο σχολείο ούτε στην προπόνηση.

Όπως είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε, από τις πολύ ενδιαφέρουσες απαντήσεις των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων προέκυψε ένας πλούτος θεματικών ενοτήτων. Οι θεματικές αυτές διαπερνούν το σύνολο των ερωτημάτων και κυριαρχούν στις περισσότερες απαντήσεις που μας έδωσαν οι συνεντευξιζόμενοι, όχι μόνο οριζόντια, ως απαντήσεις σε κάθε ερώτημα ξεχωριστά, αλλά και κάθετα,

διαπερνώντας όλες τις ομαδοποιήσεις των ερωτημάτων. Σε ανύποπτο χρόνο, το σύνολο των ανηλίκων αναφέρθηκε έστω και μια φορά σε κάποια από τις θεματικές κατηγορίες που αναδείξαμε και τις απαριθμούμε με τη σειρά που τις εντοπίσαμε: 1: «Η πολιτισμική διάσταση του ποδοσφαίρου», 2: «Σώμα και Αθλητισμός», 3: «Το ποδόσφαιρο ως ένα εύκολα προσβάσιμο άθλημα», 4: «Το ποδόσφαιρο ως γονεϊκή κληρονομιά», 5: «Η αξία της αθλητικής δραστηριότητας του στενού κοινωνικού κύκλου», 6: «Το ποδόσφαιρο ως θέαμα», 7: «Το ποδόσφαιρο ως μέσο κοινωνικής καταξίωσης», 8: «Η εξομοίωση της ψυχαγωγικής με την επαγγελματική ενασχόληση», 9: «Η θεραπευτική λειτουργία του ποδοσφαίρου», 10: «Ποδόσφαιρο και θετικά συναισθήματα», 11: «Ποδοσφαιρική μπάλα και ανθρωπομορφισμός», 12: «Το ποδόσφαιρο ως κοινή γλώσσα επικοινωνίας», 13: «Ο αθλητισμός ως μέσο συγκρότησης κοινωνικής ταυτότητας», 14: «Η προσωπική θυσία ως προϋπόθεση της επαγγελματικής αποκατάστασης».

Οι θεματικές 2, 3, 8, και 9 ήταν αυτές που απαντήθηκαν συχνότερα και τις ακολουθούν με επίσης τακτικές αναφορές οι κατηγορίες 5, 7, 10 και 12. Κατά κύριο λόγο, οι θεματικές πρώτης γραμμής με αυτές που ακολουθούν αμέσως μετά διαλέγονται σε μεγάλο βαθμό. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο κάποιες αυτές θα αναλυθούν ταυτόχρονα. Μπορεί η δομή των ερωτήσεων να ήταν τέτοια που αναπόφευκτα σε κάποια πεδία θα δεχόμασταν συγκεκριμένες αναφορές, παρόλα αυτά, καταδείχτηκε πως τα αρχικά ζητήματα που θέσαμε, ζητήματα όπως η επαγγελματική προοπτική, η καταξίωση (συμβολικό κεφάλαιο), το ταξικό *habitus* και ο ρόλος του σώματος σε αυτή τη διαδικασία είναι κομβικής σημασίας και απασχολούν όντως τους νεαρούς αθλητές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας, που διενεργήθηκε τον Οκτώβρη και το Νοέμβρη του 2022 σε ασυνόδευτους ανήλικους ανηλίκους πρόσφυγες που διαμένουν σε δομές φιλοξενίας στην Αθήνα, ήταν να εξετάσει τη σχέση τους με το ποδόσφαιρο. Ξεκινώντας από την παραδοχή πως οι περισσότεροι από αυτούς που επιθυμούν να διαγράψουν μια επαγγελματική πορεία στον αθλητισμό προτιμούν το συγκεκριμένο σπορ, θελήσαμε να δούμε γιατί συμβαίνει αυτό και ποιος ο ρόλος του σώματος και της σωματικής εργασίας σε αυτή τη διαδικασία.

Όπως είδαμε, μέσα από τη σύγκριση των αποτελεσμάτων της έρευνας και των θεματικών κατηγοριών που αναδείχθηκαν, η θεωρία και τα βασικά ερωτήματα πάνω στα οποία βασίστηκε η παρούσα έρευνα απαντήθηκαν ποικιλοτρόπως, ενώ προέκυψαν και ευρήματα τα οποία δεν περιμέναμε πως θα εντοπίσουμε. Φυσικά, δεν πρόκειται για καινοφανείς αναφορές αλλά για δεδομένα που υπάρχουν ήδη και στη βιβλιογραφία που ασχολείται με τις κοινωνικές προεκτάσεις των σπορ, τον προσφυγικό πληθυσμό γενικότερο και τους ασυνόδευτους ανήλικους ειδικότερα, τους νεαρούς φιλόδοξους επαγγελματίες ποδοσφαιριστές, την κοινωνική ψυχολογία και άλλα παρεμφερή με την έρευνά μας πεδία. Ωστόσο, οι θεματικές που επαναλήφθηκαν τις περισσότερες φορές σχετίζονται με τις θεωρητικές αναφορές που επιλέξαμε *a priori* για να προσεγγίσουμε το συγκεκριμένο θέμα. Για να βγάλουμε τα συμπεράσματά κρίνουμε απαραίτητο να οδηγηθούμε πρώτα σε μια βήμα-βήμα ανάλυση των θεματικών ή συνδυασμού θεματικών κατηγοριών.

«Σώμα και Αθλητισμός»

Η θεματική «Σώμα και Αθλητισμός» ήταν αυτή που συναντήσαμε πιο συχνά από οποιαδήποτε άλλη. Οι νεαροί αθλητές φρόντισαν να μας εισάγουν πολύ νωρίτερα από ότι είχαμε υπολογίσει στη συγκεκριμένη θεματική κατηγορία και αρκετά πριν από το σχετικό άξονα ερωτημάτων. Οι πρώτες αναφορές σχετίστηκαν με τη σχέση της σωματικής διάπλασης, των φυσικών και τεχνικών χαρακτηριστικών με την επιλογή αθλήματος ή την επιλογή θέσης εντός του αγωνιστικού σχηματισμού της ομάδας ποδοσφαίρου. Οι αναφορές των ανηλίκων στην αξία της ταχύτητας και της δύναμης στο τρόπο παιχνιδιού υπήρξαν επανειλημμένες. Επιπλέον, εκτός από έναν ανήλικο ο οποίος δήλωσε πως αγωνίζεται ως «δεκάρι» και έναν που αγωνίζεται στην κορυφή της επιθετικής γραμμής, όλοι οι άλλοι, συμπεριλαμβανομένου του νεαρού που δήλωσε πως

του αρέσει να παίζει ως «δεκάρι», αλλά ο προπονητής δεν τον αφήνει, όλοι οι υπόλοιποι αγωνίζονται στα άκρα της επίθεσης. Η επιλογή αυτή όπως δείξαμε δεν προκύπτει από καθαρή θέληση δική τους ή από εντολή του προπονητή. Φαίνεται να υπάρχει ένα «γκρίζο» πεδίο όπου η προτροπή του προπονητή εσωτερικεύεται από τον εκάστοτε παίκτη και τα όρια μεταξύ επιβολής και επιλογής είναι δυσδιάκριτα. Σύμφωνα με τον Giuallinotti, η τοποθέτηση καυκάσιων αθλητών σε κεντρικές θέσεις που συνδέονται με την ευφυία, τη λήψη αποφάσεων, την ηγεσία και την ηρεμία, με την ταυτόχρονη τοποθέτηση μη-καυκάσιων σε θέσεις που απαιτούν εκρηκτικές φυσικές δυνάμεις, είναι κάτι που συναντάται στο ποδοσφαιρικό πεδίο και ονομάζεται «στοίβαγμα» (Giuallinotti, 2005 όπ. αναφ. στο Mauro, 2013). Δεν είναι απαραίτητο πως η συνθήκη αυτή είναι αποτέλεσμα μιας συνειδητής διάκρισης από την πλευρά των προπονητών. Περισσότερο παραπέμπει σε μια εκούσια αναπαραγωγή στερεοτύπων που κατακλύζουν την καθημερινή ζωή.

Στη συνέχεια, οι ανήλικοι μας εντάσσουν πιο δυναμικά στη συγκεκριμένη θεματική. Τα λεγόμενά τους ξεκινούν από την αναγνώριση της αξίας της δίαιτας και φτάνουν έως τις αναφορές περί της επένδυσης που επιτελούν πάνω στο σώμα τους με την εκτός προπονήσεων δουλειά που κάνουν κατά μόνας. Όπως αναφέραμε, σύμφωνα με τον Wacquant, στα περιβάλλοντα αυτά η φυσική δύναμη και η ταχύτητα επιτελούν σημαίνοντα ρόλο και είναι ζητούμενα (Wacquant, 2004, σ. 228). Στην περίπτωση των συμμετεχόντων στην έρευνα δε χρειάστηκε καν να εξετάσουμε εάν κάτι τέτοιο συμβαίνει όντως, αφού μας το ανέφεραν ρητά τα ίδια τα παιδιά. Όπως φάνηκε, γι' αυτά η ταχύτητα και η δύναμη είναι προϋπόθεση για την επιτυχία. Η αντίληψη αυτή κατά τη γνώμη μας έχει δύο αφετηρίες. Η μια είναι η προσφυγική συνθήκη την οποία βιώνουν οι ανήλικοι και η άλλη έχει να κάνει το σύμπαν των ποδοσφαιριστών που βρίσκονται στο μεταίχμιο ερασιτεχνισμού-επαγγελματισμού. Από τη μια πλευρά ως πρόσφυγες έχουν ελάχιστες ευκαιρίες να φέρουν από τη χώρα καταγωγής τους οποιοδήποτε υλικό αγαθό. Αντίθετα, το μόνο που είναι σε θέση να φέρουν και μετέπειτα να φροντίσουν είναι τα σώματά τους (Lewis, 2015 όπ. αναφ. στο Spaij, 2021). Από την άλλη, ως ποδοσφαιριστές βασίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό στο σωματικό τους κεφάλαιο, το οποίο εμφυτεύεται πρακτικά και το χρησιμοποιούν για να κατακτήσουν θέσεις εντός του αθλητικού πεδίου με σκοπό τη συσσώρευση συμβολικού κεφαλαίου. Ωστόσο, υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο να χάσουν αυτή τους τη θέση μόλις εξαντληθεί το

σωματικό τους κεφάλαιο και αυτός είναι ο λόγος που προσπαθούν τόσο έντονα από μικρή ηλικία (Mauro, 2013).

«Η προσωπική θυσία ως προϋπόθεση της επαγγελματικής αποκατάστασης»

Στο διάκενο μεταξύ των δύο θεματικών που μας απασχόλησαν περισσότερο, θα τοποθετήσουμε τη θεματική «Η προσωπική θυσία ως προϋπόθεση της επαγγελματικής αποκατάστασης». Θεωρούμε πως η συγκεκριμένη θεματική θα λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος μεταξύ των δύο. Στη θεωρία του Bourdieu σταθήκαμε στην αξία της θυσίας. Ο επιφανής κοινωνιολόγος θεωρεί πως η έννοια αυτή αποτελεί το μέσο για την επίτευξη του τελικού σκοπού των νεαρών αθλητών που δεν είναι άλλος από την ενίσχυση του γοήτρου τους σε εκάστοτε τοπική κοινωνία. Μάλιστα, αυτό συμβαίνει λόγω της έλλειψης οποιασδήποτε άλλης μορφής κεφαλαίου (οικονομικού, πολιτισμικού, κοινωνικού). Σις περισσότερες των περιπτώσεων οι ανήλικοι αναφέρθηκαν σε θυσίες τις οποίες κάνουν σχετικά με το χρόνο, την κόπωση και τις κοινωνικές συναναστροφές. Κάποιοι όμως, είτε άμεσα είτε έμμεσα έδειξαν το σχολείο ως μια πρακτική που μπαίνει σε δεύτερη μοίρα λόγω της αφοσίωσής τους στο ποδόσφαιρο. Στη έρευνά του για τους πρώιμους επαγγελματίες ποδοσφαιριστές ο McGillivray επισημαίνει πως στον επαγγελματικό χώρο του ποδοσφαίρου, το *habitus* των νεαρών επαγγελματιών ποδοσφαιριστών (που προέρχονται από την εργατική τάξη) διαδραματίζουν εξέχοντα ρόλο στη διαμόρφωση της αντίληψης για την αξία της σχολικής εκπαίδευσης, η οποία τοποθετείται χαμηλότερα σε σχέση με το ποδόσφαιρο. Ο σύλλογος και οι προοπτικές καριέρας που εκείνος υπόσχεται αποτελούν καθοριστικό παράγοντα στην καθημερινότητα και την κοσμοαντίληψη των νεαρών ποδοσφαιριστών βοηθώντας στη μετατόπιση της εκπαίδευσης σε κατώτερα στάδια στην κλίμακα των επιλογών τους (McGillivray, 2005).

«Η εξομοίωση της ψυχαγωγικής με την επαγγελματική ενασχόληση»

«Το ποδόσφαιρο ως μέσο κοινωνικής καταξίωσης»

Η δεύτερη θεματική στην οποία αναφέρθηκαν περισσότερο οι ανήλικοι ήταν «Η εξομοίωση της ψυχαγωγικής με την επαγγελματική ενασχόληση». Όπως είπαμε προηγουμένως όλα τα παιδιά δήλωσαν πως το όνειρό τους είναι να γίνουν επαγγελματίες ποδοσφαιριστές. Βέβαια όπως και η πρώτη θεματική «Σώμα και

Αθλητισμός» έτσι και αυτή απασχολεί τους συμμετέχοντες σε διάφορα φάσματα. Η συμπόρευση των δύο θεματικών σε όλο το πλάτος των συνεντεύξεων εξηγείται εύκολα εάν σκεφτούμε πως η μια προϋποθέτει την άλλη. Θα ήταν επομένως ωφέλιμο να ανατρέξουμε εκ νέου σε όσα αναφέρει ο Wacquant σχετικά με τη λειτουργία του σώματος στο πεδίο του αθλητισμού και το διττό ρόλο που εκπληρώνει. Το κλειδί που θα ανοίξει διάπλατα την πόρτα αυτής της θεματικής και θα μας κάνει να την κατανοήσουμε καλύτερα είναι η θέαση του σώματος ως τα μέσα παραγωγής, τόσο ως πρώτης ύλης όσο και ως εργαλείου με σκοπό την αποκόμιση κέρδους (Wacquant, 2004, σ. 227). Κατ' αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται και η προσέγγιση του Bourdieu, που παραθέσαμε στο 2^ο Κεφάλαιο, για τα εκλαϊκευμένα σπορ τα οποία σύμφωνα με τον Γάλλο αποτελούν μια διέξοδο για τα άτομα των χαμηλών στρωμάτων να ανελιχθούν κοινωνικά. (Bourdieu, 1991, σ. 833). Ο Rojek βλέπει αυτή την φιλοδοξία των νεαρών ποδοσφαιριστών προερχόμενων από τις κατώτερες τάξεις ως ένα τρόπο διαφυγής από την αβεβαιότητα στην οποία βρίσκονται και μια προσπάθεια να υπερπηδήσουν τα εμπόδια που θέτουν στο διάβα τους οι αντικειμενικές συνθήκες του βίου τους. Ο ίδιος αναφέρει πως οι νεαροί οδηγούνται προς την «ονειρική φαντασμαγορία του επαγγελματικού ποδοσφαίρου» παραβλέποντας τις επισφαλείς συνθήκες εντός αυτού του πεδίου (Rojek, 1995 όπ. αναφ. στο McGillivray, 2005). Το γεγονός πως πρόκειται για ένα «λαμπερό» επάγγελμα που δύναται να προσφέρει συμβολικό κεφάλαιο στους συμμετέχοντες είναι και ο λόγος της τόσο συχνής εμφάνισης μιας συμπληρωματικής θεματικής κατηγορίας που αναδείξαμε όπως είναι η θεματική «Το ποδόσφαιρο ως μέσο κοινωνικής καταξίωσης».

✚ «Το ποδόσφαιρο ως γονεϊκή κληρονομιά»,

✚ «Η αξία της αθλητικής δραστηριότητας του στενού κοινωνικού κύκλου»

✚ «Ο αθλητισμός ως μέσο συγκρότησης κοινωνικής ταυτότητας»

Ακολουθώς, θα επιλέξουμε να αναφερθούμε σε δύο θεματικές ταυτοχρόνως. Πρόκειται για τη θεματική «Το ποδόσφαιρο ως γονεϊκή κληρονομιά» και την «Η αξία της αθλητικής δραστηριότητας του στενού κοινωνικού κύκλου». Μπορεί η καθεμία από μόνη της να μην αναφέρεται τόσο συχνά ώστε να αποτελέσει την τρίτη πιο πολύ-εντοπισμένη θεματική, παρόλα αυτά και οι δύο μαζί συγκροτούν έναν πολύ σημαντικό πυλώνα των λεγομένων των συνεντευξιαζόμενων και τα όριά τους είναι αρκετά κοντά. Οι θεματικές αυτές βρίσκονται άλλωστε στον πυρήνα του προβληματισμού μας σχετικά με το πως επιλέγουν οι ανήλικοι το σπορ με το οποίο θα καταπιαστούν κατά

την πρώιμη ηλικία και επικοινωνούν με τη θεωρία του Bourdieu περί habitus. Το habitus όπως είδαμε είναι οι βαθιά ριζωμένες προδιαθέσεις που ενσταλάζονται στα άτομα από κοινωνικό περιβάλλον και δη μέσω της κοινωνικοποίησης εντός της οικογένειας. Τα ευρήματα της μελέτης που διεξήγαγε η Sharon Wheeler σχετικά με την σημασία της οικογενειακής κουλτούρας στον αθλητισμό μας είναι πολύ χρήσιμα στην ανάλυση της συγκεκριμένης θεματικής. Φυσικά, πρόκειται για εντελώς διαφορετικούς πολιτισμούς μιας και μιλάμε για κοινωνίες του Ηνωμένου Βασιλείου, μολαταύτα μπορούμε να παρατηρήσουμε κοινά μοτίβα και αναφορές.

Σύμφωνα με την ερευνήτρια, η επιρροή ασκείται μέσω του συνδυασμού άμεσων και έμμεσων, σκόπιμων και ακούσιων στρατηγικών και πρακτικών από την πλευρά της οικογένειας (Wheeler, 2011). Στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνάς της η Wheeler προχώρησε σε μια κατηγοριοποίηση των πρακτικών της οικογένειας οι οποίες βοηθούν στην εγγραφή αυτών των κλίσεων στα παιδιά. Οι τέσσερις από τις πέντε κατηγορίες που όρισε, και απαντώνται και στη βιβλιογραφία, είναι εντοπίσιμες και στη δική μας εργασία. Πρόκειται για την «υποστήριξη», την «ενθάρρυνση», τη «διδασκαλία και προπόνηση» και τέλος το «πρότυπο» (Wheeler, 2011). Όπως δείξαμε, όλοι οι ανήλικοι πλην ενός είχαν μέλη της οικογένειάς τους τα οποία κάποια στιγμή ασχολούνταν σοβαρά ή λιγότερο σοβαρά με το ποδόσφαιρο. Οι δύο πρώτες κατηγορίες που συνήθως χρησιμοποιούνται και ως παραλλαγή η μια της άλλης αφορούν τα ερεθίσματα που παράγονται από τους γονείς, την προτροπή που δείχνει η οικογένεια στα παιδιά ώστε να συνεχίσουν ένα άθλημα, η παρακολούθηση αγώνων από πλευράς της οικογένειας κ.ά. Τέτοιες αναφορές είχαμε σχεδόν σε όλα τα παιδιά, ξέχωρα με το αν η «υποστήριξη» και η «ενθάρρυνση» προερχόταν από όλα τα μέλη της οικογένειας ή από κάποια από αυτά, και ξέχωρα με το αν τοποθετούνταν στην αρχή της ενασχόλησης με το άθλημα ή μετά την εδραίωση της επιλογής τους. Τέλος, είχαμε παραδείγματα που μέλη της οικογένειας έδιναν συμβουλές σχετικά με το αθλητικό πεδίο, πρακτική που αντιστοιχίζεται με την κατηγορία «διδασκαλία και προπόνηση», ενώ είχαμε και περιπτώσεις που μέλη της οικογένειας λειτούργησαν ως «πρότυπο».

Οι αθλητικές κουλτούρες, επομένως, φαίνεται πως μεταδίδονται μέσω κοινωνικών δικτύων και περιγράφονται καλύτερα ως συνήθειες, σύνολα συμπεριφορών και πεποιθήσεων με ιστορικές κοινωνικές διαστάσεις (Birchwood, 2008 όπ. αναφ. στο Wheeler, 2011). Τα δίκτυα αυτά δεν αφορούν μονάχα την οικογένεια. Είναι πολύ πιθανό να πρόκειται για γείτονες, συγχωριανούς, μακρινούς συγγενείς και φίλους. Οι

ανήλικοι όχι μόνο δομούν την ταυτότητά τους κατ' αυτόν τον τρόπο, αλλά την ενισχύουν κιόλας μέσω των επιβραβεύσεων, των συμβουλών και των παροτρύνσεων που δέχονται από αυτά τα άτομα. Και μιας και αναφερόμαστε στην κοινωνική ταυτότητα μας δίνεται η ευκαιρία να εντάξουμε τη θεματική «Ο αθλητισμός ως μέσο συγκρότησης κοινωνικής ταυτότητας» που είναι σε άμεση συσχέτιση με τη θεματική που αναλύουμε. Σύμφωνα με τον Shilling, το σώμα λειτουργεί ως διαμεσολαβητής της σχέσης ανάμεσα στην ταυτότητα του εαυτού και την κοινωνική ταυτότητα του εκάστοτε υποκειμένου (Shilling όπ. αναφ. στο Μακρυγιώτη, 2004, σ. 34). Καταλαβαίνουμε λοιπόν πως στις περιπτώσεις των αθλητών κάτι τέτοιο λειτουργεί πολλαπλασιαστικά, ενώ ενδέχεται παράλληλα να περιχαράκωνει τα άτομα. Όπως υπογραμμίζει ο McGillivray, η ταυτότητα του επαγγελματία αθλητή, την οποία οι ανήλικοι προσπαθούν να δομήσουν καθημερινά, είναι μια πολύ συμπαγής ταυτότητα που τα άτομα δυσκολεύονται να την αποχωριστούν ακόμα και μετά το τέλος της καριέρας τους (McGillivray, 2005). Ωστόσο, κλείνοντας με την εξέταση των δύο αυτών ομόριζων θεματικών, θα χρειαστεί να διευκρινίσουμε ότι δεν επιθυμούμε να προκαταβάλλουμε πως απαρέγκλιτα και σε όλες τις περιπτώσεις με έναν σχεδόν ντετερμινιστικό τρόπο οι προδιαθέσεις που αναφέραμε καθορίζουν την εξέλιξη των υποκειμένων.

«Η θεραπευτική λειτουργία του ποδοσφαίρου»

«Ποδόσφαιρο και θετικά συναισθήματα»

Συνεχίζοντας να αντλούμε τα συμπεράσματά μας από τις θεματικές που εντοπίσαμε, θα μιλήσουμε για δύο θεματικές μεταξύ των οποίων υπάρχει ένας διάυλος επικοινωνίας και αλληλοτροφοδότησης. Πρόκειται γι' αυτές που συσχετίζουν το ποδόσφαιρο με ψυχική ηρεμία και ισορροπία. Οι τίτλοι αυτών των θεματικών είναι: «Η θεραπευτική λειτουργία του ποδοσφαίρου» και «Ποδόσφαιρο και θετικά συναισθήματα». Οι αναφορές των ανηλίκων είναι ευθείες και κατηγορηματικές. Φάνηκαν πλήρως συνειδητοποιημένοι πως η εξάσκηση του συγκεκριμένου σπορ τους δημιουργεί στιγμές γαλήνης και ευτυχίας. Η πλειοψηφία, μάλιστα, εντοπίζει στην επανέναρξη της ενασχόλησης με το ποδόσφαιρο, μετά δηλαδή την διακοπή για τις ανάγκες του ταξιδιού, μια διαφοροποίηση στην ψυχική υγεία και στον τρόπο συμπεριφοράς. Είναι πραγματικά εντυπωσιακό πως εντός μιας τόσο μικρής χρονικής περιόδου οι ανήλικοι είναι σε θέση να αντιληφθούν από μόνοι τους τις διαφορές. Είμαστε υποχρεωμένοι να θυμίσουμε ξανά πως πρόκειται για παιδιά που κουβαλούν πολλαπλά τραύματα που

ενδέχεται να σχετίζονται με τη ζωή στη χώρα καταγωγής, την αίσθηση της απώλειας, τους φόβους και τους κινδύνους του ταξιδιού, το στρες για την προσαρμογή σε ένα νέο περιβάλλον στο οποίο γνωρίζουν ότι τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά (γλώσσα, θρησκεία, αξίες, τρόπος οργάνωσης) απέχουν πολύ από αυτά στα οποία έχουν συνηθίσει.

Οι έρευνες επιβεβαιώνουν τα θεραπευτικά αποτελέσματα που έχει ο αθλητισμός στους πρόσφυγες καθώς για πολλούς γίνεται το πρώτο δίκτυο ασφάλειας, υποστήριξης και σύνδεσης (Blachnicka & Trabka, 2022). Ταυτόχρονα, όπως μας ανέφεραν ρητά οι συμμετέχοντες στην έρευνα, το να παίζουν ποδόσφαιρο ως διαδικασία είναι κάτι που τους κάνει να φέρνουν στο μυαλό τους τα πρώτα παιδικά χρόνια ή τις ανέμελες στιγμές στη χώρα καταγωγής. Σαφώς, η σύνδεση της παιδικής ηλικίας με ευτυχισμένες στιγμές είναι κάτι που συναντάται συχνά στους ανθρώπους, όμως εδώ, κατά τη γνώμη μας, λαμβάνει και στοιχεία της ανάγκης των παιδιών να νιώσουν μια αίσθηση συνέχειας. Εντοπίζουμε μια προσπάθεια να δείξουν στους «άλλους» και στον εαυτό τους πως το απότομο κόψιμο των δεσμών με τη χώρα καταγωγής δε σημαίνει και ολοκληρωτική διακοπή στη ζωή τους. Άλλωστε, το γήπεδο, η μπάλα, ο τρόπος παιχνιδιού, ο χώρος και οι πρακτικές του αθλήματος δε διαφέρουν σε τίποτα από ό,τι συμβαίνει στη χώρα καταγωγής. Ακόμα και η συζήτηση για τα τεκταινόμενα του παγκοσμίου ποδοσφαίρου μπορεί να είναι κάτι που συνέβαινε πριν και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, ακριβώς με τους ίδιους όρους που συμβαίνει και τώρα. Το μόνο που αλλάζει ως προς το παιχνίδι, όπως δήλωσαν συνεντευξιαζόμενοι, είναι το γεγονός πως οι συμπαίχτες τους δεν είναι πλέον άτομα τα οποία γνωρίζουν με βάση γειτονικούς δεσμούς όπως συνέβαινε στην πατρίδα τους.

Η μπάλα, άρα, είναι κάτι που συνδέει τις ζωές των ανηλίκων με τη ζωή στην πατρίδα, ενώ είναι ταυτόχρονα ένα παγκόσμιο και εύκολα προσβάσιμο μέσο. Ίσως φανεί παράδοξο, όμως κρίνουμε σημαντικό να τοποθετήσουμε σε αυτό το σημείο την εξέταση μιας φαινομενικά παράταιρης κατηγορίας. Πρόκειται για μια θεματική η οποία διαμορφώθηκε μέσα από ένα και μόνο ερώτημα και τιτλοφορείται: «Ποδοσφαιρική μπάλα και ανθρωπομορφισμός». Μπορεί να μη σχετίζεται με τα βασικά ερωτήματα της έρευνας, όμως μας κινητοποίησε το ενδιαφέρον η ακαριαία και σχεδόν ομόφωνη απόκριση των ανηλίκων όταν τους ρωτήσαμε σχετικά με το τι σημαίνει για εκείνους μπάλα. Ανθρωπομορφισμός, λοιπόν, είναι η απόδοση ανθρώπινων νοητικών καταστάσεων σε μη ανθρώπινα όντα. Σύμφωνα με την Airenti, δεν είναι μια μορφή

πίστης, αλλά ένας τρόπος για την εγκαθίδρυση μιας σχέσης με μη όντα να επρόκειτο για ανθρώπους. Ορισμένα άτομα που στερούνται κοινωνικών δεσμών και αισθάνονται μοναξιά είναι πιο εύκολο να δημιουργήσουν φανταστικές σχέσεις με μη ανθρώπινες οντότητες (Airenti, 2018). Μέσα από τη σύνδεση με όσα είπαμε στην προηγούμενη παράγραφο είμαστε σε θέση να καταλαβαίνουμε τα κίνητρα των ανηλίκων στο αναφερθούν στην ποδοσφαιρική μπάλα ως «φίλος» ή «κορίτσι».

«Το ποδόσφαιρο ως κοινή γλώσσα επικοινωνίας»

Όπως μας εμπιστεύτηκαν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, παρά την καλή σχέση την οποία διατηρούν με τους συναθλητές και τους προπονητές τους αυτή τη στιγμή, τα πράγματα δεν ήταν πάντα έτσι. Η αρχική ένταξη στον στενό πυρήνα της ομάδας υπήρξε μια επίπονη διαδικασία γι' αυτούς και τα εμπόδια που έπρεπε να ξεπεραστούν ήταν αρκετά. Αυτό μπορεί να είχε ως αιτία κάποια ξενοφοβικά κίνητρα, αλλά ταυτόχρονα επρόκειτο και για κάποιους «εισβολείς» στην οικογενειακού τύπου ενότητα που διατηρεί ένα γκρουπ παιχτών που βρίσκεται μαζί επί μήνες (ή και χρόνια) και διατηρεί μια καθημερινή ρουτίνα. Φυσικά, η συμμετοχή στον αθλητισμό δε σημαίνει de facto σύνδεση και ένταξη. Είναι αρκετά πιθανό να δημιουργήσει εμπόδια και αποκλεισμούς. Ο αποκλεισμός και η διάκριση μπορεί να βιωθούν από τα παιδιά πρόσφυγες για διάφορους λόγους, κάποιοι εκ των οποίων είναι: η οικονομική αδυναμία για πρόσβαση σε προϊόντα που σχετίζονται με το άθλημα, η δυσκολία στη μετακίνηση (για οικονομικούς και γραφειοκρατικούς λόγους), η έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων στο θεωρητικό επίπεδο αναφορικά με το σπορ, η μη εξοικείωση με το σύγχρονο τεχνολογικό εξοπλισμό που χρησιμοποιείται, το πολιτισμικό υπόβαθρο (γλώσσα, θρησκεία, αξίες), αλλά και οι προκαταλήψεις. Οι ρατσιστικές συμπεριφορές και αντιλήψεις άλλωστε δεν είναι στοιχεία ξένα προς αυτά τα περιβάλλοντα είτε έχουμε να κάνουμε με ανθρώπους του πεδίου είτε με φιλάθλους. Παρόλα αυτά, παρατηρήσαμε πως τα παιδιά δε θέλησαν σταθούν στα εμπόδια αυτά, αλλά στο ξεπέρασμα αυτών των προβληματικών, γι' αυτό και ονομάσαμε την επόμενη θεματική «Το ποδόσφαιρο ως κοινή γλώσσα επικοινωνίας». Όπως υπογραμμίζουν οι Hughes και Kaur: «Το να μπορεί κάποιος να παίζει, να πασάρει και να αντιλαμβάνεται το παιχνίδι έχει μιας μορφής αξία, η οποία του δίνει εύκολη πρόσβαση στον αγωνιστικό χώρο. Ο χώρος του παιχνιδιού είναι ταυτόχρονα ένας φυσικός και κοινωνικός χώρος και το ποδοσφαιρικό habitus μπορεί να ξεπεράσει τα πολυγλωσσικά εμπόδια» (Hughes & Kaur, 2021).

 «Το ποδόσφαιρο ως ένα εύκολα προσβάσιμο άθλημα» **«Πολιτισμική διάσταση του ποδοσφαίρου»** **«Το ποδόσφαιρο ως θέαμα»**

Φτάνοντας στο τέλος, θα καταπιαστούμε με τη θεματική «Το ποδόσφαιρο ως ένα εύκολα προσβάσιμο άθλημα» και γι' αυτό θα χρειαστεί να ανατρέξουμε στο 2^ο Κεφάλαιο της εργασίας μας όπου παρουσιάζεται η θεωρία του Bourdieu και πιο συγκεκριμένα το ταξικό habitus γύρω από τα σπορ. Η ταξικότητα αυτή δεν αφορά μόνο τις ενσυνείδητες ή ασυνείδητες ταυτίσεις, τις αναπαραστάσεις, τις αντιλήψεις, αλλά και τα κέρδη τα οποία θεωρούν οι συμμετέχοντες των διαφορετικών τάξεων πως θα αντλήσουν από τα εκάστοτε αθλήματα. Ταξικά προσδιορισμένη είναι και η πρόσβαση στα διάφορα σπορ, καθώς απαιτείται κάποιος να διαθέτει ένα σημαντικό βαθμό οικονομικού κεφαλαίου για να καταπιαστεί με κάποια σπορ, ενώ όπως μας ανέφεραν οι ανήλικοι, το ποδόσφαιρο χρειάζεται απλά μια μπάλα οποιασδήποτε ποιότητας, ούτε πολύ χώρο, ούτε τέρματα ούτε καν παπούτσια. Μολαταύτα, όπως μας επιβεβαίωσαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα, το ποδόσφαιρο πέρα εύκολα προσβάσιμο είναι και μέρος των πολιτισμικών προϊόντων των κοινωνιών. Ένα από τα χαρακτηριστικά του που το ανάγει σε τέτοιο είναι η λειτουργία του ως θέαμα, ως μια τελετουργικού τύπου διαδικασία με αναπαραστάσεις και συμβολισμούς, όπως ακριβώς και το θέατρο.

Η κωδικοποίηση των παραπάνω διαπιστώσεων μας οδηγεί σε κάποια ασφαλή συμπεράσματα. Πρώτα απ' όλα, όπως γνωρίζαμε εκ των προτέρων, το ποδόσφαιρο, τη δεδομένη χρονική στιγμή που συναντήσαμε και μιλήσαμε με τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες, συνιστά ένα τεράστιο κεφάλαιο της ζωής και της καθημερινής τους ρουτίνας. Το συγκεκριμένο σπορ και τα οφέλη τα οποία κομίζει στους ανηλίκους η επιμελής και ορθολογικοποιημένη εξάσκησης του μέσω οργανωμένων σωματείων ανταποκρίνονται σε μια ευρεία γκάμα αναγκών των παιδιών. Η πολλαπλότητα αυτών των αναγκών είναι εκείνη που κινητοποιεί τη δράση τους και φθάνει σε εμάς μέσα από τις πυκνές απαντήσεις τους στα ερωτήματα μας. Εάν θέλαμε να σκιαγραφήσουμε τη ραχοκοκαλιά των θεματικών, θα βλέπαμε πως εκτείνονται από την επιθυμία σύνδεσης με το παρελθόν και το βίωμα μιας αίσθησης συνέχειας έως τη διαχείριση της επισφάλειας που αντιμετωπίζουν στο παρόν και την αγωνία για το χτίσιμο ενός μέλλοντος.

Ελλείπει πρόσβασης σε υλικά αγαθά και σε οποιασδήποτε μορφής κεφαλαίου προς εξαργύρωση, το μοναδικό μέσο που διαθέτουν οι νεαροί πρόσφυγες για την επίτευξη αυτών των στόχων είναι το ίδιο τους το σώμα. Το σώμα γίνεται ορατό ταυτόχρονα και ως μέσο εργασίας και ως πρώτη ύλη, και ως εργαλείο αλλά και ως τελικός στόχος. Πρόκειται για την οικοδόμηση ενός σωματικού κεφαλαίου, τη συσσώρευση και την αφομοίωση δηλαδή της σωματικής εργασίας την οποία εκτελούν σε καθημερινή βάση.

Η επένδυση στο σώμα, μέσω της βελτίωσης των φυσικών χαρακτηριστικών όπως η δύναμη και η ταχύτητα, αλλά και μέσω της εγχάραξης νέων τεχνικών που είναι απαραίτητες για την ανέλιξη εντός του συγκεκριμένου πεδίου, σημαίνει γι' αυτόν τον πληθυσμό μια ευκαιρία για συσσώρευση συμβολικού κεφαλαίου. Η απόκτηση αυτής της μορφής κεφαλαίου και των ωφελειών που συνεπάγεται αποτελεί το εισιτήριο για μια πτήση στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και την εξασφάλιση μια καλύτερης ζωής. Αυτό εξηγεί την τεράστια αφοσίωση που δείχνουν σε αυτή την ενασχόληση και τις θυσίες που επικαλούνται πως πραγματοποιούν σε διάφορα επίπεδα, όπως είναι η διατροφή, οι κοινωνικές σχέσεις, ο ελεύθερος χρόνος ακόμα και η εκπαίδευσή τους.

Συνολικά, η οικονομία της καθημερινότητας τους διαθλάται μέσα από αυτό τον παραμορφωτικό φακό. Κάτι τέτοιο οδηγεί στη σταδιακή συγκρότηση μιας συμπαγούς ταυτότητας. Η ταυτότητα αυτή από τη μια κάνει τους ασυνόδευτους ορατούς ως άτομα, ως ποδοσφαιριστές δηλαδή και βοηθά στη σφυρηλάτηση της αίσθησης του ανήκειν στη νέα κοινωνία που ζουν, αλλά από την άλλη φαίνεται να τους στερεί την επιθυμία για την εξερεύνηση νέων κλίσεων και ενδιαφερόντων, καθηλώνοντάς τους σε ένα πεδίο που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα. Η αβεβαιότητα αυτή έχει δύο πτυχές. Σε ένα πρώτο επίπεδο εξαρτάται όπως είπαμε από το ίδιο το πεδίο, το οποίο στη χώρα μας δεν παρέχει τη δυνατότητα για ευρεία επαγγελματική αποκατάσταση μιας και οι επαγγελματικές κατηγορίες είναι μόλις δυο και επιπλέον η σταδιοδρομία εντός αυτού του πεδίου δεν μπορεί να είναι προδιαγεγραμμένη για μια σειρά από λόγους, ένας εκ των οποίων είναι και οι τραυματισμοί. Επιπλέον, αυτή η μονοδιάστατη προσέγγιση της επένδυσης στον εαυτό τους, θα ήταν μια καλή αφορμή για μια μελλοντική εργασία, η οποία θα μπορούσε να εξετάσει το κατά πόσο μια τέτοια επιλογή είναι αποκλειστικά αποτέλεσμα των επιλογών των ανηλίκων ή κατά πόσο αποτελεί τη μοναδική δίοδο την οποία ο δικός μας πολιτισμός αφήνει ανοιχτή σ' αυτούς ώστε να μπορέσουν να επιτύχουν. Να εντοπίσει κατά πόσο οι υπόλοιποι δρόμοι, οι εγγράμματοι, δεν συμπεριλαμβάνονται στον «οδικό χάρτη» για μια καλύτερη ζωή στην Ευρώπη ή αν τα

προσχώματα στις οδούς αυτές είναι τόσο ισχυρά που αποτρέπουν τους πρόσφυγες και τους μετανάστες νεαρής ηλικίας να οδηγηθούν προς τα εκεί. Σε δεύτερο χρόνο, σχετικά με την αβεβαιότητα, όπως υπογραμμίσαμε, η συνέχιση της υποστήριξης και της πλαισίωσης για τα παιδιά που κλείνουν τα 18 τους χρόνια σταματά, με αποτέλεσμα να παραμένει ερώτημα το τι μέλλει γενέσθαι με τη ζωής τους. Υπάρχουν, επομένως, σημαντικές πιθανότητες όλη αυτή η επένδυση και η σταδιακή επίτευξη στόχων εντός του πεδίου, ξαφνικά να διαγραφούν.

Καταλήγοντας, γίνεται ξεκάθαρο το που βασίζεται η επιλογή των ανηλίκων να καταπιαστούν με το συγκεκριμένο σπορ. Οι δύο βασικοί παράγοντες είναι η εύκολη προσβασιμότητα που εγγυάται το άθλημα και το σύστημα προδιαθέσεων που δομείται από την οικογένεια και τον στενό κοινωνικό περίγυρο. Το *habitus* είναι υπεύθυνο για τα πρώτα ερεθίσματα σχετικά με το σπορ, τη δράση, τις πρακτικές, την κατανόηση και τα δικυβέματα γύρω από αυτό. Όλα τα παιδιά δήλωσαν επηρεασμένα από συγγενείς, φίλους ή συχωριανούς σχετικά με την επιλογή τους. Την ίδια στιγμή απέκλεισαν οποιαδήποτε άλλη εναλλακτική κατά το συγκεκριμένο χώρο και χρόνο όπου έκαναν τα πρώτα τους βήματα στο παιχνίδι ή τον αθλητισμό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αντωνοπούλου, Μ. Ν. (2008). *Οι κλασσικοί της κοινωνιολογίας: Κοινωνική θεωρία και νεότερη κοινωνία*. Αθήνα: Σαββάλας.

Bourdieu, P. (2006). *Η Αίσθηση Της Πρακτικής*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Bourdieu, P. (1994). Μερικές ιδιότητες των πεδίων, στο Bourdieu, P., *Κείμενα Κοινωνιολογίας* (σ. 63-70). Αθήνα: Δελφίνι.

Ειδική Γραμματεία Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων, Επικαιροποιημένη κατάσταση, Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα 01 Δεκεμβρίου 2022.

Ανακτήθηκε από: https://www.e-pronoia.gr/sites/default/files/gr_ekka_dashboard_20200630.pdf

Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. (2016). Κείμενο τεκμηρίωσης Ανήλικοι πρόσφυγες και υπηρεσίες εκπαίδευσης. Δικαίωμα στην εκπαίδευση – υποχρεώσεις του κράτους. Αθήνα: Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

Foucault, M. (2011). *Επιτήρηση και τιμωρία, Η γέννηση της φυλακής*. Αθήνα: Πλέθρον

Ζαϊμάκης, Γ. (2015). Θεωρητικά ρεύματα και προσεγγίσεις στην κοινωνιολογία του αθλητισμού. Στο Ζαϊμάκης, Γ., & Φουρναράκη, Ε. (Επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα: Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις* (σ. 89-130). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ζαϊμάκης, Γ., & Φουρναράκη, Ε. (2015). Εισαγωγή. Στο Ζαϊμάκης, Γ., & Φουρναράκη, Ε. (Επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα: Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*, (σ. 9-39). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ζώτου, Ε. (2021, Απρίλιος 21). Πανευρωπαϊκή έρευνα / 18.292 ασυνόδευτοι ανήλικοι εξαφανίστηκαν στην Ευρώπη μέσα σε τρία χρόνια. Η Αυγή. Ανακτήθηκε από: https://www.avgi.gr/koinonia/384764_18292-asynodeytoi-anilikoi-exafanistikan-stin-eyropi-mesa-se-tria-hronia

Καλογρίδη, Σ. (2017, Σεπτέμβριος 27). Οι Τάξεις Υποδοχής στο δημοτικό σχολείο: ένας θεσμός υποστήριξης και ένταξης των μαθητών από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.

Hobsbawm, E. J. (2012). *Η Εποχή του Κεφαλαίου, 1848-1875*, Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Η Αυγή. Ανακτήθηκε από: https://www.avgi.gr/koinonia/253984_oi-taxeis-ypodohisto-dimotiko-sholeio-enas-thesmos-ypostirixis-kai-entaxis-ton

Κίκηρα, Μ. Ν. (2019). Η Εκπαίδευση των Ανήλικων και Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων στην Ελλάδα (Μεταπτυχιακή εργασία). Ανακτήθηκε από: <https://nemertes.library.upatras.gr/items/254298bd-7659-4b90-b462-da5b38c3a1b1>

Κυριαζή, Ν. (2011). *Η κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Πεδίο.

Μακρυγιάννη, Δ. (2004). Εισαγωγή. Στο Μακρυγιάννη Δ. (Επιμ.), *Τα Όρια του Σώματος-Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις*, (σ.11-73). Αθήνα: Νήσος.

Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (Μτφρ. Ε. Δημητριάδου). Αθήνα: Πεδίο.

Λελεδάκης, Κ. (2006). Η αίσθηση της πρακτικής: Μια θεωρία κοινωνικής κατασκευής του υποκειμένου, κοινωνικής δράσης και αναπαραγωγής της κοινωνίας. Επίμετρο στο Bourdieu, *Η αίσθηση της Πρακτικής* (σ. 433-450). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Παπαγγελή, Η., & Μαλιχούδης, Σ. (2022, Ιανουάριος 28) Ασυνόδευτοι ανήλικοι: Ο φόβος της ενηλικίωσης. Solomon. Ανακτήθηκε από: <https://wearesolomon.com/mag/on-the-move-el/asynodeytoi-anhlikoi-o-fovos-ths-enhlikiwshs/?lang=el>

Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε. (2008). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 4(1), 72-81. doi: <http://dx.doi.org/10.12681/jode.9726>

Πουρκός, Μ. (2017). Η ενσώματη στρόφη στις κοινωνικές επιστήμες: Το σώμα ως τόπος βιωμάτων και κοινωνικών νοημάτων. Στο Μ. Πουρκός (Επιμ.), *Το σώμα ως τόπος βιωμάτων, ταυτοτήτων και κοινωνικών νοημάτων*, (σ.39-88). Αθήνα: Οκτώ.

Σαράντου, Ε., Θεοδωροπούλου, Α. (2019). *Αποκλεισμός και Εκμετάλλευση των Ασυνόδευτων Ανηλίκων στην Ελλάδα. Εθνική Μελέτη: Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ Παράρτημα Ελλάδας.

Σπυροπούλου, Α.Μ. (2016). *Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι ως Πρόσφυγες και Μετανάστες*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Synnott, A. (2017). Σώματα και αισθήσεις: κοινωνιολογία του σώματος. Στο Πουρκός Μ. (Επιμ.), *Το σώμα ως τόπος βιωμάτων, ταυτοτήτων και κοινωνικών νοημάτων*, (σ. 129-174). Αθήνα: Οκτώ.

Wacquant, L. (2004). Μποξέρ επί το έργον: σωματικό κεφάλαιο και σωματική εργασία στους επαγγελματίες πυγμάχους. Στο: Δ. Μακρυγιάννη (Επιμ.), *Τα Όρια του Σώματος. Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις* (σ. 225-244). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Συνήγορος του Πολίτη, Κατευθυντήριες Οδηγίες για τα Ασυνόδευτα Παιδιά που Ζητούν Άσυλο, Ιούνιος 2005 με βάση την 3η έκδοση της Διακήρυξης Καλών Πρακτικών που εξέδωσε η οργάνωση Save The Children το 2004. Ανακτήθηκε από:

<https://www.synigoros.gr/resources/toolip/doc/2014/06/23/scepgr.pdf>

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (2009) Κατευθυντήριες Οδηγίες για την εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Ανακτήθηκε από:

<https://www.unhcr.org/gr/wpcontent/uploads/sites/10/2017/05/children-Asylum-SeekersUNHCR-2009.pdf>

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Airenti G (2018). The Development of Anthropomorphism in Interaction:

Intersubjectivity, Imagination, and Theory of Mind. *Front. Psychol.* 9:2136. doi: 10.3389/fpsyg.2018.02136

Blachnicka-Ciacek, D., & Trąbka, A. (2022). 'Football was the key': the role of sports in facilitating migrants' belonging and inclusion in Poland. *Leisure Studies*, 1-14.

Bourdieu, P. (1991). Sport and social class. *Rethinking popular culture: Contemporary perspectives in cultural studies*, 357-373.

Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2005b). Introduction. The discipline and practice of qualitative research. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 1-32). London: Sage Publication.

Derluyn, I., & Broekaert, E. (2007). Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity & Health*, pp. 12(2), 141-162.

Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2005b). Introduction. The discipline and practice of qualitative research. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 1-32). London: Sage Publication.

Dixon, K. (2013). Learning the game: Football fandom culture and the origins of practice. *International Review for the Sociology of Sport*, 48(3), 334–348.

<https://doi.org/10.1177/1012690212441157>

Holt, R. (1990). Amateurism and the Victorians, *Sport and the British: a modern history* (p. 74–134). Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780192852298.003.0003>

Mauro, M. Long ball or ball to feet? Transcultural perspectives on football and teenagers of immigrant background.

McGillivray, D., Fearn, R., & McIntosh, A. (2005). Caught up in and by the Beautiful Game: A Case Study of Scottish Professional Footballers. *Journal of Sport and Social Issues*, 29(1), 102–123. <https://doi.org/10.1177/0193723504268730>

Smyth, D. (2014). Sport and thought. Football as therapy: A year in the life of an inner city project. *Psychodynamic Practice*, 20(2), 104-115.

Tomlinson, A. (2004). Pierre Bourdieu and the Sociological Study of Sport: Habitus, Capital and Field. In R. Giulianotti (ed.), *Sport and Modern Social Theorists*, pp. 161-173. New York: Palgrave Macmillan.

Wheeler, S. (2012). The significance of family culture for sports participation. *International Review for the Sociology of Sport*, 47(2), 235–252. <https://doi.org/10.1177/1012690211403196>

Νομοθεσία

Νομοθετικό Διάταγμα 3989/1959, Περί κυρώσεως της πολυμερούς Συμβάσεως περί της νομικής καταστάσεως των προσφύγων (ΦΕΚ 201/Α/26-9-1959). <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomothetiko-diatagma-3989-1959.html>

Νόμος 2101/1992, Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα τον παιδιού (ΦΕΚ 192/Α/2-12-1992). <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anilikoi/nomos-2101-1992-phk-192-a-2-12-1992.html>

Νόμος 4375/2016, Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφυγών, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής, προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού (ΦΕΚ 51/Α/3-4-2016). <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomos-4375-2016-phek-51-a-3-4-2016.html>

Νόμος 4622/2019, Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης (ΦΕΚ 133/Α/7-8-2019). <https://www.e-nomothesia.gr/kubernese/nomos-4622-2019-phek-133a-7-8-2019.html>

Οδηγία 2013/33/ΕΕ, άρθρο 18, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιατύπωση), Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2013). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033&from=ES>

Υπουργική Απόφαση 11.1/6343/2014, Γενικός Κανονισμός Λειτουργίας Δομών Φιλοξενίας υπηκόων τρίτων χωρών που λειτουργούν με μέριμνα της Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής (ΦΕΚ 3295/Β/9-12-2014). <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/ya-11-1-6343-2014.html>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Παράδειγμα απομαγνητοφωνημένης συνέντευξης

Ενημέρωση και δήλωση συναίνεσης

Οι παρακάτω ερωτήσεις αποτελούν τον βασικό άξονα της συνέντευξης που θα διενεργηθεί στο πλαίσιο εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας με θέμα: «Οι Ασυνόδευτοι Ανήλικοι πρόσφυγες και η ενασχόλησή τους με το ποδόσφαιρο» στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, στη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Αθλητικές Σπουδές: Ιστορία, Κοινωνιολογία και Ανθρωπολογία». Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο, δε λαμβάνονται στοιχεία που αφορούν το οικογενειακό περιβάλλον ή την ιστορία φυγής του ανηλίκου από τη χώρα καταγωγής, οι απαντήσεις είναι απολύτως εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τις ανάγκες της έρευνας. Οι συνεντευξιαζόμενοι μπορούν, εάν θέλουν, να χρησιμοποιήσουν κάποιο ψευδώνυμο με τα οποία θα μπορώ να αναφέρομαι σε εκείνους όταν θα καταγράψω τις απαντήσεις τους. Η συμμετοχή στην παρούσα έρευνα είναι εθελοντική προκειμένου, να διερευνήσουμε τους λόγους για τους οποίους οι ανήλικοι πρόσφυγες επιλέγουν το ποδόσφαιρο για την αθλητική τους ενασχόληση, την σχέση τους με το άθλημα καθώς και πόσο επενδύουν σε αυτό.

Αύξων Αριθμός Συνέντευξης: 5

Ημερομηνία Συνέντευξης: 25/10/2022

Διάρκεια: 1:07:42

Α. Γενικά στοιχεία αθλητή	
Ερευν.:	Ηλικία
A.A.(5):	17
Ερευν.:	Φύλο
A.A.(5):	Άρρεν
Ερευν.:	Χώρα καταγωγής
A.A.(5):	Γκάμπια
Ερευν.:	Χρόνος διαμονής στην Ελλάδα
A.A.(5):	11 Μήνες
Ερευν.:	Νομικό καθεστώς
A.A.(5):	Αιτών Άσυλο

Ερευν.:	Αριθμός προπονήσεων την εβδομάδα, σε σχέση με τις διαθέσιμες προπονήσεις που προσφέρει ο σύλλογος
Α.Α.(5):	4/4

Β. Ενασχόληση με τον αθλητισμό	
Ερευν.:	Πότε ασχολήθηκες πρώτη φορά με κάποιο άθλημα;
Α.Α.(5):	Δεν μπορώ να πω ακριβώς. Από όταν ήμουν πάρα πολύ μικρός συνηθίζαμε με τα παιδιά από τη γειτονιά να πηγαίνουμε σε ερειπωμένα οικοπέδα και να παίζουμε ποδόσφαιρο. Το έδαφος εκεί ήταν πολύ σκληρό και αργήσαμε πολύ να αποκτήσουμε τα απαραίτητα παπούτσια.
Ερευν.:	Ποιό ήταν αυτό;
Α.Α.(5):	Το ποδόσφαιρο.
Ερευν.:	Γιατί το επέλεξες;
Α.Α.(5):	Ένας φίλος μου έλεγε πως είμαι πολύ γρήγορος και πως έχω την κατάλληλη σωματική διάπλαση για να παίζω ποδόσφαιρο. Με παρακινούσε συνεχώς να ασχοληθώ πιο σοβαρά με αυτό το άθλημα, γι' αυτό και προσπαθώ τόσο σκληρά μέχρι σήμερα.
Ερευν.:	Οι φίλοι σου εκείνη την περίοδο ποιό άθλημα είχαν επιλέξει; Σε περίπτωση θετικής απάντησης: i. Επηρέασε είτε θετικά είτε αρνητικά η επιλογή των φίλων σου τη δική σου επιλογή;
Α.Α.(5):	Κάποιοι φίλοι μου έπαιζαν ποδόσφαιρο, αλλά σε επίπεδο γειτονιάς απλά για να διασκεδάσουν. Συνήθιζαν να με παίρνουν μαζί τους σε κάποια τοπικά πρωταθλήματα που διοργανωνόταν μεταξύ γειτονιών. Υπήρχαν βέβαια και κάποιοι που έπαιζαν βόλεϊ στο σχολείο. Έπαιζα κι εγώ λίγο βόλεϊ, αλλά δεν ήμουν τόσο καλός όσο στο ποδόσφαιρο. i. Ναι, με επηρέασε. Πάντα ακολουθούσα τους μεγαλύτερους που πηγαίναν στο γήπεδο για να παίζουν ποδόσφαιρο. Μου άρεσε να κάθομαι και να τους βλέπω, παρόλο που ήμουν τόσο μικρός που δεν μπορούσα να παίζω μαζί τους. Κάποιες φορές άφηνα και το σχολείο για να πάω μαζί τους. Παρακολουθούσα και μετά, μόλις νύχτωνε και έφευγαν, έπαιζα κι εγώ με τη μπάλα που είχαν αφήσει. Έτσι ξεκίνησα και μετά έγινα αρχηγός στην ποδοσφαιρική ομάδα του σχολείου.
Ερευν.:	Γνωρίζεις εάν κάποιο μέλος της οικογένειάς σου είχε ποτέ σχέση με τον αθλητισμό; Σε περίπτωση θετικής απάντησης: i. Με ποιό άθλημα; ii. Επηρέασε αυτό τη δική σου επιλογή;
Α.Α.(5):	Ναι.

	<p>i. Ο αδερφός μου έπαιζε ποδόσφαιρο όταν ήμουν μικρός. Θυμάμαι πως πήγαινα να τον δω να παίζει και κουβαλούσα τα παπούτσια και τα ρούχα του και ένιωθα περήφανος. Ακόμα και όταν τα ρούχα ήταν ιδρωμένα ένιωθα ευχαρίστηση γιατί έτσι έδειχνα στους υπόλοιπους πως ο αδερφός μου πριν λίγα λεπτά έπαιζε ποδόσφαιρο.</p> <p>ii. Φυσικά με επηρέασε. Πριν φύγει οριστικά από τη χώρα συνήθιζε να με καθοδηγεί και να μου δίνει συμβουλές σχετικά με το ποδόσφαιρο. Προσπαθούσε να μου πει σε μια ομάδα θα ήταν καλύτερο να πάω. Μετά όμως έφυγε.</p>
Ερευν. :	Ποιό είναι το πιο δημοφιλές άθλημα στη χώρα σου;
A.A.(5):	Το ποδόσφαιρο. Πολύς κόσμος όμως ασχολείται και με τον στίβο. Όταν ήμουν στο σχολείο έκανα και εγώ λίγο στίβο. Εκπροσωπούσα το σχολείο σε αγώνες σε εθνικό επίπεδο.

Γ. Ενασχόληση με το ποδόσφαιρο	
Ερευν. :	Σε ποιά ηλικία ξεκίνησες να παίζεις ποδόσφαιρο;
A.A.(5):	Πολύ μικρός, δε μπορώ να πω πότε ακριβώς.
Ερευν. :	Πόσο εύκολο ή δύσκολο ήταν να παίζει κανείς ποδόσφαιρο στη χώρα σου;
A.A.(5):	Ήταν πολύ δύσκολο. Είναι δύσκολο να γίνεις επαγγελματίας στη Γκάμπια. Στη χώρα μου πολύς κόσμος παίζει ποδόσφαιρο χωρίς να κερδίζει κάτι από αυτό, από τις ακαδημίες μέχρι να κάποια στιγμή να γίνεις επαγγελματίας πρέπει όλα να τα εξασφαλίζεις μόνος σου στον εαυτό σου, από τα παπούτσια, τις εμφανίσεις, πολλές φορές ακόμα και ταξίδια που πρέπει να κάνεις για να παίζεις απέναντι με μια άλλη ομάδα. Πολύς κόσμος τα παρατάει και προτιμά να πάει για μια βόλτα ή να κάνει κάτι άλλο αντί να συνεχίσει να παίζει. Ακόμα και διεθνής να γίνεις, η χώρα δε σου δίνει τίποτα. Ίσως κάποιοι σύλλογοι να πληρώνουν, αλλά δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό. Αν δεν έχεις μια ισχυρή διασύνδεση που θα μπορέσει να σε βγάλει στο εξωτερικό για να δοκιμαστείς, δεν έχεις τύχη.
Ερευν. :	Τι σου αρέσει σε αυτό το άθλημα;
A.A.(5):	Είναι μια πηγή εισοδήματος. Το ποδόσφαιρο μπορεί να σε βοηθήσει, αν καταφέρεις να πετύχεις βέβαια. Για παράδειγμα, τώρα παίζω σε μια ερασιτεχνική ομάδα, αν τα καταφέρω καλά θα γίνω επαγγελματίας. Κάποιοι δουλεύουν στα γραφεία, αλλά κάποιοι άλλοι είναι αναγκασμένοι να βγουν στο γήπεδο και να δουλέψουν, να διεκδικήσουν τις πιθανότητές τους. Το γήπεδο είναι ένας χώρος εργασίας όπως είναι το γραφείο, πρέπει να δουλέψεις για να κερδίσεις κάτι από αυτό.
Ερευν. :	Σε τι πιστεύεις πως διαφέρει από τα υπόλοιπα;
A.A.(5):	Το ποδόσφαιρο φέρνει του ανθρώπους κοντά. Μπορεί μέσα στο γήπεδο να είστε αντίπαλοι, αλλά αυτό δεν έχει καμία σημασία. Φέρνει αγάπη, ένωση και πάνω από όλα φέρνει τους ανθρώπους πιο κοντά. Μπορεί το ίδιο να γίνεται και στο μπάσκετ, αλλά το ποδόσφαιρο είναι το πιο

	δημοφιλές άθλημα στον κόσμο. Όταν βλέπω για παράδειγμα σε ένα βίντεο τις καλύτερες στιγμές του Messi, κάποιες φορές κλαίω. Βλέπω τον κόσμο να τρέχει να πανηγυρίσει μαζί του και συγκινούμαι. Λέω στον εαυτό μου: «Πότε θα γίνεις σαν αυτόν. Δες τον, όλοι τον αγαπούν, είναι χαμηλών τόνων και ευγενική ψυχή.».
Ερευν. :	Τι σημαίνει για σένα η μπάλα;
A.A.(5):	Η μπάλα είναι ο φίλος μου. Για μένα η μπάλα είναι το κορίτσι μου, είναι η οικογένεια μου. Μόνο η μπάλα μπορεί να μου δώσει ευτυχία αυτή τη στιγμή, περισσότερη ευτυχία από καθετί άλλο. Θέλω να τα καταφέρω. Θέλω να κάνω του γονείς και τους φίλους μου ευτυχισμένους κάποια μέρα. Πολύς κόσμος με στηρίζει και με συμβουλεύει σχετικά με το ποδόσφαιρο και θέλω να δουν πως τα κατάφερα. Όποτε ανεβάζω φωτογραφίες από κάποιο παιχνίδι στα κοινωνικά δίκτυα, μου στέλνει μηνύματα πάρα πολύς κόσμος για να μου πει να συνεχίσω να προσπαθώ. Περιμένω τη μέρα που θα υπογράψω το συμβόλαιο για να το στείλω σε φωτογραφία σε όλους αυτούς, ακόμη και σε σένα.
Ερευν. :	Σε ποιά θέση σου αρέσει να παίζεις;
A.A.(5):	Μου αρέσει να παίζω ως «δεκάρι», αλλά επειδή τρέχω γρήγορα παίζω πολλές φορές και ως πλάγιος επιθετικός. Όπου και να με βάλεις θα παίζω, αλλά μου αρέσει να παίζω ως «δεκάρι». Όπως σου είπα τρέχω πολύ, είμαι σαν τον Kyllian Mbappé.
Ερευν. :	Ήταν δική σου απόφαση να ασχοληθείς με το ποδόσφαιρο; Επηρεάστηκες από κάποιον άλλον;
A.A.(5):	Στο κέντρο παίζω γιατί έχω πολύ ενέργεια, ενώ στα πλάγια με βάζουν γιατί τρέχω γρήγορα. Πολλές φορές οι φίλοι μου στέλνουν μηνύματα για να με ρωτήσουν σε ποια θέση με βάζει ο προπονητής και όταν τους λέω πως με βάζει στα πλάγια μου λένε: «Πες του πως είσαι καλύτερος στο κέντρο, πες του να σε δοκιμάσει». Όταν είσαι επαγγελματίας όμως ακούς τον προπονητή, παίζεις όπου σε χρειάζεται η ομάδα. Πάντως όταν χρειάζεται να παίζω εκεί, ξέρω πως μπορώ να το κάνω, ξέρω πως μπορώ να τρέξω γρήγορα.
Ερευν. :	Θα επέλεγες να κάνεις κάποιο άλλο άθλημα; Σε περίπτωση θετικής απάντησης: i. Ποιό;
A.A.(5):	Όχι, καθόλου. Μόνο το ποδόσφαιρο είναι για μένα.
Ερευν. :	Σε πόσους οργανωμένους συλλόγους έχεις παίξει; Σε περίπτωση αναφοράς άνω του ενός: i. Πόσους; ii. Ποιούς; iii. Ποιο είναι το επίπεδο οργάνωσης των συλλόγων που έχεις αγωνιστεί; iv. Ποιές ήταν οι διαφορές μεταξύ τους; v. Προτιμάς ένα σύλλογο με καλή οργάνωση και πειθαρχία ή κάπου που αγωνίζεσαι πιο «ελεύθερα»; vi. Θεωρείς πως είχες διαφορετική αντιμετώπιση από τον προπονητή σου στον προηγούμενο σύλλογο;

	<p>vii. Θεωρείς πως είχες διαφορετική αντιμετώπιση από τους συμπαίχτες σου στον προηγούμενο σύλλογο;</p> <p>viii. Ποιός από αυτούς πιστεύεις πως ανταποκρίνεται καλύτερα στον τρόπο που εσύ βλέπεις το ποδόσφαιρο;</p> <p>ix. Σε ποιόν από τους συλλόγους αυτούς ένιωθες πιο αποδεκτός;</p>
A.A.(5):	<p>i. Σε 6.</p> <p>ii. <i>Just Act FC, Torro FC, Tinyansita FC, Athletico FC, Jamjangbur United και η ομάδα που παίζω τώρα.</i></p> <p>iii. Υπήρχε μια μικρή οργάνωση, σου έδιναν κάποιο βασικό εξοπλισμό όπως κάποιες φανέλες, όμως το επίπεδο ήταν τοπικού επιπέδου. Αν ήθελες να ανέβεις επίπεδο έπρεπε να τα κάνεις όλα μόνος σου, αλλά και πάλι ήταν δύσκολο. Εδώ, εάν είσαι καλός μπορεί κάποιος να σε δει και να σε πάει σε μια άλλη ομάδα, καλύτερη. Υπάρχουν άνθρωποι που ξέρουν.</p> <p>iv. Η τωρινή μου ομάδα είναι η πιο οργανωμένη ομάδα που ήμουν ποτέ. Δεν ξέρω πότε θα αρχίσουν να με πληρώνουν για αυτό που κάνω, πότε θα υπογράψω κάποιο συμβόλαιο, όμως υπάρχει μεγάλη οργάνωση. Μου έδωσαν φανέλες, φόρμες, εσωθερμικά, τα πάντα.</p> <p>v. Θα προτιμούσα να είμαι σε ένα σύλλογο που μπορεί να εξελίξει το ταλέντο μου και ο σύλλογος που θα μπορούσε να με αναδείξει θα ήταν ένα σύλλογος με πειθαρχία και οργάνωση.</p> <p>vi. Ο προπονητής εδώ είναι καλός. Αυτός με προσκάλεσε να πάω και μου συμπεριφέρεται καλά. Υπάρχουν διαφορές με τους προπονητές στις ομάδες της χώρα μου. Εκεί, πολλές φορές, ο προπονητής μπορεί να σου φωνάξει, μπορεί να μη σου δίνει χρόνο για να παίζεις σε ένα επίσημο παιχνίδι, εδώ ο προπονητής είναι πολύ καλύτερος. Νομίζω δεν υπάρχει καν σύγκριση, τα πράγματα είναι πολύ καλύτερα, απλά πρέπει να υπακούς τις οδηγίες.</p> <p>vii. Έχω περίπου από ένα μήνα εδώ, όμως όλοι είναι τόσο ευγενικοί και καλοί.</p> <p>viii. Στις ομάδες τις πατρίδας μου έχω ελευθερία, είμαι βασικός, είμαι ο αρχηγός παρόλο που είμαι νέος. Εδώ είναι λίγο δύσκολα γιατί είμαι ακόμα καινούργιος. Ίσως, όσο περνάει ο καιρός και σταθώ καλύτερα στα πόδια μου θα απελευθερωθώ. Ο σύλλογος του παίζω όμως θα με βοηθήσει να βελτιωθώ.</p> <p>ix. Στην πρώτη μου ομάδα.</p>
Ερευν. :	Πώς είναι η σχέση σου με τον προπονητή σου;
A.A.(5):	Είναι μια καλή σχέση. Πιστεύω πως με συμπαθεί, δεν τον έχω δει να με κοιτάζει με κακό τρόπο. Μου συνέχεια λέει: «Μπράβο!».
Ερευν. :	Πώς είναι η σχέση με τους συναθλητές σου;
A.A.(5):	Είναι πολύ καλή. Είναι όλοι ευγενικοί και καλοί. Ακόμα και όταν κάθομαι μόνος μου κάποιες φορές μου φωνάζουν να πάω κοντά τους.
Ερευν. :	Έχεις κάνει φίλους στο σύλλογο;
A.A.(5):	Όχι ακόμα. Πιστεύω πως όσο περνάει ο καιρός ίσως κάνω.
Ερευν. :	Έχεις διακόψει καθόλου την ενασχόλησή σου με το ποδόσφαιρο

	Σε περίπτωση θετικής απάντησης: i. Για ποιο λόγο;
A.A.(5):	Ναι. i. Διέκοψα όταν ξεκίνησα το ταξίδι μου για την Ελλάδα, για περίπου 4 μήνες. Μετά ήμουν στο camp στη Σάμο όπου υπήρχε ένα μικρό γήπεδο οπότε και ξεκίνησα να παίζω ποδόσφαιρο και να κάνω προπόνηση. Ακόμα και ο κόσμος του camp με ενθάρρυνε να παίζω ποδόσφαιρο.
Ερευν. :	Σε έχει βοηθήσει, γενικά στη ζωή σου, η ενασχόλησή σου με αυτό το άθλημα;
A.A.(5):	Με έχει βοηθήσει να φτιάξω το όνομά μου. Ξέρει πολύς κόσμος πως παίζω ποδόσφαιρο, όμως δεν έχω κερδίσει ακόμα κάτι από αυτό.

Δ. Προσωπική επένδυση	
Ερευν. :	Τι όνειρα έχεις για τη ζωή σου;
A.A.(5):	Να γίνω επαγγελματίας ποδοσφαιριστής.
Ερευν. :	Πώς φαντάζεσαι τον εαυτό σου σε τρία χρόνια από τώρα;
A.A.(5):	Φαντάζομαι να είμαι ένας δημοφιλής ποδοσφαιριστής. Δες για παράδειγμα τον Ansu Fati της <i>Barcelona</i> . Παρόλο που είναι πολύ μικρός με το που έπαιξε στην πρώτη ομάδα καθιερώθηκε. Το ίδιο φαντάζομαι κι εγώ.
Ερευν. :	Πώς φαντάζεσαι τη σχέση σου με το ποδόσφαιρο σε λίγα χρόνια;
A.A.(5):	Ελπίζω να παίζω ποδόσφαιρο για άλλα 20 χρόνια εάν έχω τη δύναμη.
Ερευν. :	Πόσο αφοσιωμένος πιστεύεις πως είσαι στην ενασχόλησή σου με το ποδόσφαιρο;
A.A.(5):	100%.
Ερευν. :	Πιστεύεις πως έχεις κάνει κάποιες θυσίες για να ασχολείσαι με το ποδόσφαιρο;
A.A.(5):	Ναι, από τότε που ήμουν στη χώρα μου. Θα σου πω ένα περιστατικό. Μια φορά ταξιδεύαμε για να εκπροσωπήσουμε το σχολείο μας σε σχολικούς αγώνες σε μια άλλη περιοχή. Κάποια στιγμή συνέβη ένα τροχαίο και το όχημά μας αναποδογύρισε. Αφού μας διέσωσαν, μας πήγαν στο νοσοκομείο. Παρόλο που είχαμε ανοιχτές πληγές και τραυματισμούς έπρεπε να παίζουμε για χάρη του σχολείου. Θυμάμαι πως απλώς έβαλα ένα έμπλαστρο στο γόνατο και στα πλευρά μου και έπαιξα. Στην αρχή αρνήθηκα, αλλά επέμειναν. Θυσίασα πολλά τότε. Κι εδώ θυσιάζω πράγματα. Για παράδειγμα τα μαθήματα υπολογιστών. Επιπλέον, κάποιες μέρες θυσιάζω και το σχολείο για κάποιες ώρες για να αφοσιωθώ σε αυτό που θέλω να κάνω επαγγελματικά.

Ερευν. :	Ακολουθείς κάποια ειδική διατροφή;
A.A.(5):	Όχι. Δυστυχώς δεν έχω λεφτά για να οργανώσω τη διατροφή μου και για το ποδόσφαιρο αυτό είναι κάτι σημαντικό. Τρώω ότι μαγειρεύουν στον ξενώνα. Ακόμα και λίγα φρούτα να είχα θα ήμουν ικανοποιημένος. Εδώ μαγειρεύουν συνέχεια ρύζι και πολύ βαριά φαγητά.
Ερευν. :	Εκτός της προπόνησης με το σύλλογο αθλείσαι και μόνος σου;
A.A.(5):	Πριν αρχίσει το σχολείο έκανα, αλλά τώρα δεν έχω αρκετό χρόνο.
Ερευν. :	Ακολουθείς τους φίλους σου σε εξόδους;
A.A.(5):	Όχι, καθόλου.
Ερευν. :	Τι σημαίνει πρωταθλητισμός για εσένα;
A.A.(5):	Σημαίνει πως δεν είσαι εδώ απλά για να συμμετάσχεις. Βλέπεις τον εαυτό σου σε άλλο επίπεδο, είτε αυτό αφορά κάτι ατομικό είτε κάτι ομαδικό. Είναι κάτι που σε κινητοποιεί να δουλέψεις σήμερα για να είσαι πρωταθλητής αύριο. Αν χάνεις συνέχεια κάποια στιγμή θα τα παρατήσεις, όμως, αν συνέχεια κάνεις πρωταθλητισμό όλοι θα ξέρουν πως αυτός ο άνθρωπος ή αυτός ο σύλλογος κάνει κάτι το ξεχωριστό. Είναι όπως με τη <i>Real Madrid</i> , όλοι ξέρουν πως κάθε χρόνο είναι η βασική υποψήφια για να κατακτήσει το <i>Champions League</i> . Οπότε, όταν κάποιος παίζει μαζί της στον τελικό, η <i>Manchester City</i> για παράδειγμα, ξέρει πως παρόλο που μπορεί σε εκείνη τη χρονική στιγμή να είναι καλύτερη θα χάσει γιατί η <i>Real Madrid</i> είναι το φαβορί κάθε χρόνο. Ακόμα και οι νέοι παίκτες του συλλόγου έχουν τη στόφα του πρωταθλητή, θα μπουν μέσα και θα κάνουν αυτό που χρειάζεται.
Ερευν. :	Ποιές είναι οι προτεραιότητές σου στην καθημερινή σου ζωή;
A.A.(5):	Το πρωί είναι το σχολείο και το απόγευμα η προπόνηση. Δεν κάνω κάτι άλλο. Θέλω όμως η προπόνηση να έρχεται πρώτη. Φυσικά πρέπει να μάθω και ελληνικά.
Ερευν. :	Πόσο τακτική είναι η παρουσία σου στις προπονήσεις;
A.A.(5):	Κάθε φορά.
Ερευν. :	Έχεις χάσει ποτέ προπόνηση; Σε περίπτωση θετικής απάντησης: i) Ποιος ήταν ο λόγος; ii) Πως αισθάνθηκες;
A.A.(5):	Όχι.

Ε. Σώμα και τεχνική

Ερευν. : **Τι σημαίνει αθλητισμός για εσένα;**

A.A.(5):	Με βοηθά, είναι καλό για την υγεία μου, το να κάθομαι συνέχεια δε μου κάνει καλό. Νιώθω υγιής και δυνατός τόσο σωματικά όσο και ψυχικά. Με βοηθά να μειώνω και το άγχος μου και να φρεσκάρω το μυαλό μου.
Ερευν. :	Επενδύεις στο σώμα σου;
A.A.(5):	Ναι, αγοράζω φάρμακα, κάνω εξετάσεις, βάζω κρέμες. Στην πατρίδα μου τα πλήρωνα, ευτυχώς εδώ είναι δωρεάν. Πηγαίνω και για τρέξιμο, αλλά βάρη δεν έκανα ποτέ. Είναι όμως κάτι που πρέπει να κάνεις γιατί θα συναντήσεις παίχτες με περισσότερη αντοχή και δύναμη από σένα.
Ερευν. :	Πιστεύεις πως η σωματική σου διάπλαση/η αθλητικότητά σου σε βοήθησε να έχεις περισσότερες ευκαιρίες στο άθλημα;
A.A.(5):	Φυσικά. Θεωρώ πως είμαι πολύ ενεργητικός παίχτης.
Ερευν. :	Από που έμαθες τις σωστές τεχνικές σχετικά με το ποδόσφαιρο;
A.A.(5):	Πάντα κοιτούσα βίντεο στο διαδίκτυο. Οτιδήποτε θέλω να κάνω ανοίγω το κινητό, το ψάχνω και μετά προσπαθώ να το κάνω. Υπήρχαν και συναθλητές μου πολύ ταλαντούχοι από τους οποίους έβλεπα επίσης πράγματα και προσπαθούσα να τα εφαρμόσω.
Ερευν. :	Ποιό είναι το πιο δυνατό χαρακτηριστικό σου: η δύναμη και η ταχύτητα, η τεχνική ικανότητα ή η καλύτερη αντίληψη του παιχνιδιού; (Πρέπει να διαλέξεις μόνο ένα).
A.A.(5):	Η ταχύτητα.
Ερευν. :	Τι θα ήθελες να βελτιώσεις;
A.A.(5):	Την ταχύτητα γιατί αν την εξελίξω εντελώς δε θα με φτάνει κανείς. Αφού μπορώ να ντριπλάρω, αν μπορώ να τρέχω πάρα πολύ δεν θα έχω πρόβλημα.

ΣΤ. Ένταξη, ενσωμάτωση και αποδοχή

Ερευν. :	Έχει επηρεάσει τη ζωή σου στην Ελλάδα η ενασχόληση με το ποδόσφαιρο;
A.A.(5):	Φυσικά, με πήγε σε ένα άλλο επίπεδο. Από εκεί που έπαιζα στα χώματα και στον ήλιο παίζω σε μια οργανωμένη ομάδα.
Ερευν. :	Έχει επηρεάσει το ποδόσφαιρο την απόφασή σου να παραμείνεις στη χώρα;
A.A.(5):	Προς το παρόν το ποδόσφαιρο με έχει κάνει να μείνω γιατί παίζω σε μια ομάδα.
Ερευν. :	Έχει επηρεάσει το ποδόσφαιρο τον τρόπο που σε βλέπουν οι υπόλοιποι ανήλικοι στη δομή φιλοξενίας όπου μένεις;
A.A.(5):	Ναι, με βλέπουν να φοράω τα προϊόντα της ομάδας και μου κάνουν συνέχεια κουβέντες για το ποδόσφαιρο.

Ερευν. :	Έχει επηρεάσει το ποδόσφαιρο τον τρόπο που σε βλέπουν οι υπόλοιποι ανήλικοι στο σχολείο όπου πηγαίνεις;
A.A.(5):	Έχω ένα φίλο που ήμασταν μαζί στο camp, που είναι από τη Σιέρα Λεόνε, που είναι οπαδός μου. Με ρωτούσε γιατί δεν του είπα πως έχω δοκιμαστικές εξετάσεις για να έρθει να με δει.
Ερευν. :	Κάνεις παρέα με παιδιά από την Ελλάδα;
A.A.(5):	Όχι.
Ερευν. :	Πώς σου συμπεριφέρονται οι συμπαίκτες στην ομάδα;
A.A.(5):	Όλοι είναι πολλοί καλοί, κάνουμε συνέχεια πλάκες.
Ερευν. :	Πώς σου συμπεριφέρονται τα παιδιά στο σχολείο;
A.A.(5):	Πολύ καλά.
Ερευν. :	Υπήρξαν στιγμές που ένιωσες αφιλόξενα σε κάποια από τις δύο περιπτώσεις;
A.A.(5):	Όχι.
Ερευν. :	Πώς βλέπουν τα μέλη της οικογένειάς σου την ενασχόλησή σου με το ποδόσφαιρο;
A.A.(5):	Ο αδερφός μου προσπαθεί να με συμβουλεύσει. Οι γονείς μου δε ζουν πια.

Ερευν. :	Σε αυτό το σημείο η συζήτησή μας ολοκληρώθηκε. Σας ευχαριστώ και πάλι για τον χρόνο που μου διαθέσατε για την συμμετοχή σας στην έρευνα! Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να συμπληρώσετε;
A.A.(5):	Πριν φτάσω εδώ, στο καράβι από τη Σάμο για την Αθήνα, ένας άλλος ανήλικος με ρώτησε τι πρόκειται να κάνω όταν φτάσω στον ξενώνα και οργανώσω τη ζωή μου. Όταν του είπα πως θέλω να παίξω ποδόσφαιρο μου είπε να μη χαράμιζω το χρόνο μου γιατί στην Ελλάδα κανείς πρόσφυγας δεν το έχει καταφέρει αυτό, από ό,τι είχε ακούσει. Από τότε σκέφτηκα πως δεν πρέπει να τα παρατήσω, πρέπει να προσπαθήσω. Εσύ τι λες, ισχύει κάτι τέτοιο ή όχι;

Εντυπώσεις που μου άφησε η συνέντευξη:	
Ήρεμο και φιλικό κλίμα. Ο ανήλικος έδειξε να απολαμβάνει τη διαδικασία.	

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.